

Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima

Osnovni standardi uspješnog postupka dokumentovanja
seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu

PRVO IZDANJE: JUNI 2014. godine

Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u sukobima

**Osnovni standardi uspješnog postupka
dokumentovanja seksualnog nasilja kao
krivičnog djela po međunarodnom pravu**

Prvo izdanje: juni 2014. godine

Sadržaj

PREDGOVOR

04

i. UVOD

06

ii. KORIŠTENJE PROTOKOLA

10

- a) Svrha 10
- b) Publika 10
- c) Šta je Protokol 11
- d) Buduće korištenje 12

DIO I: SEKSUALNO NASILJE

14

1. RAZUMIJEVANJE SEKSUALNOG NASILJA

15

- 1.1 Stavljanje seksualnog nasilja u kontekst 15
- 1.2 Odgovor na seksualno nasilje 16

2. SEKSUALNO NASILJE KAO ZLOČIN PO MEĐUNARODNOM PRAVU

16

- 2.1 Pozadina 16
- 2.2 Glavne definicije zločina seksualnog nasilja 15
- 2.3 Dio A: Specifični zločini seksualnog nasilja ili zločini koji se mogu počinuti putem seksualnog nasilja: "Šta se dogodilo?" 18
- 2.4 Dio B: Kontekstualni elementi međunarodnih zločina: "Kakav je kontekst unutar kojeg se dogodio (čin seksualnog nasilja)?" 23
 - (i) Seksualno nasilje kao ratni zločin ili kao kršenje pravila i običaja ratovanja 23
 - (ii) Seksualno nasilje kao zločin protiv čovječnosti 24
 - (iii) Seksualno nasilje kao genocid 24
- 2.5 Dio C: Vrste odgovornosti za počinjenje međunarodnih zločina: "Kako je navodni počinilac (ili više njih) odgovoran za dati čin seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu?" 24

DIO 2: DOKUMENTOVANJE U PRAKSI

28

3. UVODNA RAZMATRANJA

29

- 3.1 Ne čini zlo 29
- 3.2 Obuka 29
- 3.3 Procjene 30
 - (i) Istraživanje 30
 - (ii) Procjene rizika 30
- 3.4 Sveobuhvatno planiranje 35

4. KLJUČNE TEME PRILIKOM PLANIRANJA

36

- 4.1 Koordinacija 36
- 4.2 Tumačenje 38
- 4.3 Organizovanje informacija 40

5. IDENTIFIKOVANJE PREŽIVJELIH I DRUGIH SVJEDOKA

41

- 5.1 Direktno identifikovanje 42
- 5.2 Posrednici 42

6. SVJEDOČENJE

44

- 6.1 Informisani pristanak 45
- 6.2 Povjerljivost 47
- 6.3 Upućivanja 48

7. INTERVJUISANJE

50

- 7.1 Okolnosti intervjua 52
- 7.2 Kontrolna lista za intervju 53
- 7.3 Vrste pitanja 54
- 7.4 Tehnike vođenja intervjua 56
- 7.5 Bilježenje informacija o intervjuu 61

8. DODATNI IZVORI INFORMACIJA

61

- 8.1 Fizički dokazi 61
 - (i) Lokacije napada 63
- 8.2 Dokumentovani dokazi 66
 - (i) Vrste dokumenata 66

9. POHRANJIVANJE INFORMACIJA

68

- 9.1 Pohranjivanje dokumenata i drugih fizičkih informacija 69
- 9.2 Pohranjivanje digitalnih informacija 69
- 9.3 Pohranjivanje pravnih/sudskih medicinskih informacija 70

BIBLIOGRAFIJA

72

LISTA DODATAKA

76

- 1. Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: sredstvo za pomoć istražiteljima oko nedostataka u dokaznom materijalu 76
- 2. Osnovni elementi višesektorskog odgovora na seksualno nasilje 113
- 3. Intervjuisanje: Osnovni principi i vrhunski praktični savjeti 114
- 4. Obrazac za prikupljanje ličnih podataka od preživjelih/svjedoka 118
- 5. Sistemi upućivanja i vrsta pomoći za preživjele/svjedoke 120
- 6. Fizički dokaz: principi lanca čuvanja 121
- 7. Dokumentovani dokaz: principi lanca čuvanja 124
- 8. Upute za fotografisanje i skiciranje mjesta zločina, fizički dokazi i fizičke povrede 127
- 9. Pravila za dokazni materijal i postupke, kao alate za zaštitu žrtava/svjedoka 135
- 10. Primjer ljekarskog uvjerenja o seksualnom napadu 138

PREDGOVOR

Ovaj Međunarodni protokol, prvi ove vrste, predstavlja proizvod mudrosti i iskustva stotina ljudi širom svijeta. Želimo se zahvaliti više od 200 stručnjaka, preživjelih i organizacija koji su doprinijeli svojim znanjima i saradnjom u izradi.

Decenijama – ako ne i vijekovima – gotovo da nije bilo nikakve pravde za osobe koje su doživjele silovanje i seksualno nasilje u sukobima. Nadamo se da će ovaj Protokol postati dio novog globalnog nastojanja da se uništi takva kultura nekažnjavanja, čime će se pomoći preživjelima, ali i odvratiti ljude od namjere da ovakve zločine uopšte i počine.

Odajemo priznanje hrabrim domaćim i stranim praktičarima koji istražuju i dokumentuju seksualno nasilje u cijelom svijetu. Namjena Protokola jeste da im pomogne u radu, kao i da pomogne osiguravanje da počinioci silovanja i seksualnog nasilja u sukobima odgovaraju za svoja djela.

Nadamo se da Protokol neće biti samo važan, praktični alat, koji će se tokom vremena usavršavati, nego da će biti i sredstvo kojim će se inspirisati stalna globalna pažnja, akcija i zagovaranje ovog ključnog pitanja.

Rt Hon William Hague MP
Ministar vanjskih poslova i
Komonvelta

ANGELINA JOLIE
Posebna izaslanica Visokog komesarijata UN-a
za izbjeglice

Decenijama – ako ne i vijekovima – gotovo da nije bilo nikakve pravde za osobe koje su doživjele silovanje i seksualno nasilje u sukobima. Nadamo se da će Protokol postati dio novog globalnog nastojanja da se uništi takva kultura nekažnjavanja, čime će se pomoći preživjelima, ali i odvratiti ljude od namjere da ovakve zločine uopšte i počine.

Rt Hon William Hague MP,
Ministar vanjskih poslova i
Komonvelta

i. UVOD

Kontekst: Bez obzira da li je počinjeno kao ratni zločin, zločin protiv čovječnosti i/ili kao čin genocida, seksualno nasilje često predstavlja dio tragičnog i brutalnog obima krivičnih djela koja bivaju počinjena tokom oružanih sukoba i u kontekstu masovnog stradanja. Seksualno nasilje nema uticaja samo na stotine hiljada žena i djevojčica, nego utiče i na žrtve muškarce i dječake. Uz izuzetnu fizičku i psihološku traumu koju dožive preživjeli/svjedoci, seksualno nasilje može izazvati nove i pogoršati postojeće etničke, sektaške ili druge podjele u zajednici. Ovo daje neizbrisivu karakteristiku sukobu, stvara nestabilnost i umanjuje nastojanje za uspostavljanje mira i stabilizacije. Usprikoš tome, poražavajuća većina preživjelih nikada ne doživi pravdu i suočena je sa velikim poteškoćama u pristupu zdravstvenoj, psihosocijalnoj i ekonomskoj pomoći koja im je neophodna za nastavak života. Nedostatak odgovornosti osoba koje počinje zločin seksualnog nasilja u sukobima pojačava izostanak kažnjavanja. Međunarodna zajednica počinje prepoznavati snažnu povezanost između nedostatka odgovornosti i pravičnosti i izostanka pomirenja.

Cilj Protokola nije bavljenje cijelom oblasti zločina seksualnog nasilja; njegov cilj je da se usmjeri na specifičnu temu dokumentovanja i istraživanja zločina seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. Ipak, treba biti jasno da su pravda, podrška i pomoć itekako potrebni i osobama koje su doživjele zločin seksualnog nasilja van ovog konteksta. Nadamo se da će ovaj Protokol biti katalizator za povećano djelovanje kako na prevenciji, tako i na odgovornosti za sve oblike seksualnog nasilja u sukobima.

Izrada Protokola: Serija konsultacija sa interesnim grupama je obavljena 2012. godine kako bi se zabilježili najuspješniji postupci u svijetu u vezi sa dokumentovanjem i istraživanjem seksualnog nasilja u sukobima i da bi se izvršila procjena nedostataka i poteškoća koje međunarodna zajednica treba riješiti. Konsultacije i međunarodne konferencije, koje su uslijedile nakon njih, pokazale su postojanje opšte podrške za novi, neobavezujući međunarodni protokol koji navodi osnovne standarde uspješnih postupaka za dokumentovanje i istraživanje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu.

Dodatnu podršku razvoju Protokola su dale G8 Deklaracija o obavezi sprečavanja seksualnog nasilja u sukobima (engl. G8 Declaration on Preventing Sexual Violence in Conflict) u aprilu 2013. i Deklaracija o posvećenosti zaustavljanju seksualnog nasilja u sukobima (engl. Declaration of Commitment to End Sexual Violence in Conflict), koja je pokrenuta tokom Ministarske sedmice Generalne skupštine Ujedinjenih naroda (UN), u septembru 2013. godine.

Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta UK se želi zahvaliti svima koji su svojim znanjem, iskustvom i vremenom pomogli u razvoju Protokola. Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta se posebno zahvaljuje pojedincima i organizacijama koji su učestvovali na stručnim sastancima u Haagu i Londonu u maju, junu i julu 2013. i februaru 2014. godine.

Učesnici na sastancima stručnih radnih grupa: Letitia Anderson, UN-ova Akcija protiv seksualnog nasilja u sukobima (UN Action Against Sexual Violence in Conflict); Gloria Atiba-Davies, Međunarodni krivični sud (MKS) (International Criminal Court, ICC); Véronique Aubert, Save the Children; Stephanie Barbour, Amnesty International; Shamila Batohi, ICC; Veronica Birga, Ured Visokog komesara za ljudska prava (Office of the High Commissioner for Human Rights) (OHCHR); Théo Boutruche, (ranije) REDRESS, (sada) Gostujući predavač na predmetu ljudska prava, University College London; Diane Brown, Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice); Gloria Carrera, UN-ov Tim stručnjaka za seksualno nasilje u sukobima i OHCHR (UN Team of Experts on Sexual Violence in Conflict

and OHCHR); Evelyn Chijarira, Pan-afrička unija pravnika (Pan African Lawyers' Union); Božidarka Dodik, Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine i sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine; Erin Gallagher, Doktori za ljudska prava (Physicians for Human Rights); Claudia García Moreno, Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization) (WHO); Liesl Gertholtz, Human Rights Watch; Niamh Hayes, Institut za međunarodne krivične istrage (Institute for International Criminal Investigations); Brenda J. Hollis, Rezidualni specijalni sud za Sierra Leone (Residual Special Court for Sierra Leone); Brigid Inder, Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice); Michelle Jarvis, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)); Kristin Kalla, Zaklada za žrtve, MKS (Trust Fund for Victims, ICC); Erin Kenny, UN-ov Populacijski fond (UN Population Fund) (UNFPA); Maxine Marcus, (ranije) MKSJ (ICTY), (sada) Viši savjetnik iz oblasti međunarodnog krivičnog prava i roda za PSVI; Cristina Michels, OHCHR; Kate Orlovsky, Ženska inicijativa za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice); Martina Pomeroy, Ured UN-ovog Visokog komesara za izbjeglice (Office of the UN High Commissioner for Refugees) (UNHCR); John Ralston, Institut za međunarodne krivične istrage (Institute for International Criminal Investigations); Madeleine Rees, Međunarodna ženska liga za mir i slobodu (Women's International League for Peace and Freedom); Cristina Ribeiro, MKS (ICC); Indira Rosenthal, Amnesty International; Nina Šahinpašić, Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine; Susannah Sirkin, Doktori za ljudska prava (Physicians for Human Rights); Danaé van der Straten Ponthoz, TRIAL (Track Impunity Always); Silke Studzinsky, Zaklada za žrtve, KMS (Trust Fund for Victims, ICC); Margriet Veenma, UNHCR; i Monika Volkhausen, Javno tužilaštvo, Keln (Generalstaatsanwaltschaft Köln).

Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta UK također zahvaljuje pojedincima i organizacijama koji su učestvovali u ulozi dodatnih recenzenata Protokola:

Dodatni recenzenti: Kelly Askin, Pravosudna inicijativa Otvorenog društva (Open Society Justice Initiative (OSJI)); Elisabeth Baumgartner, Swisspeace; Leah Bellshaw, U.S. Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a (Department of State); Linda Bianchi, Javno tužilaštvo Kanade (Canadian Public Prosecution Service); Megan Bradley, Brookings Institution; Anne-Marie de Brouwer, Univerzitet Tilburg; Jeannette Böhme, Medica Mondiale; Jorge Calderón Gamboa, Međuamerički sud za ljudska prava (Inter-American Court of Human Rights); Danya Chaikel, Međunarodno udruženje tužilaca (International Association of Prosecutors); Juliet Cohen, Freedom From Torture; Alison Cole, OSJI; Shukria Dini, Studijski centar somalijskih žena (Somali Women's Study Centre); Ingrid Elliott, UK PSVI Stručni tim; Laura Francis, Survivors Speak OUT!; Renata Giannini, IGARAPE; Gavin Ganendran, Freedom From Torture; Erica Hall, World Vision; Kolbassia Haoussou, Survivors Speak OUT! Mreže i članovi; Claire Hawkins, UN Women; Elizabeth Howe, Međunarodno udruženje tužioca (International Association of Prosecutors); Amrita Kapur, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu (International Center for Transitional Justice); Andy Keefe, Freedom From Torture; Baudouin Kipaka, Arche d'Alliance; Gisela de León, Centar za pravdu i međunarodno pravo (Centre for Justice and International Law); Anna Lise Domanski, Kanadske mirovne operacije i odjel za politiku prema osjetljivim državama (Canadian Peace Operations and Fragile States Policy Division); Mendy Marsh, Fond UN-a za djecu (UN Children's Fund) (UNICEF); Faiza Mohamed, Jednakost sada (Equality Now); Jaimie Morse, Univerzitet Northwestern; Lars Munk Plum, zamjenik državnog tužioca, Danska; Tamah Murfet, Međunarodni komitet spasa (International Rescue Committee); Antonia N'Gabala-Sodonon, Odjel za mir i sigurnost Komisije afričke unije (Peace and Security Department of African Union Commission); Valerie Oosterveld, Univerzitet u Western Ontariju; Blake Peterson, U.S. Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a (Department of State); Feride Rushiti, Centar za rehabilitaciju žrtava torture Kosovo; Alejandro Sanchez, Jedinica za seksualno nasilje u sukobima (Sexual Violence in

Conflict Unit), MONUSCO; Duong Savorn, Projekt kambodžanskih branitelja (Cambodian Defenders Project); Sandesh Sivakumaran, Univerzitet u Nottinghamu; Isabelle Solon Helal, stručnjak iz oblasti uprave i ljudskih prava, Kanada; Kim Thuy Seelinger, Centar za ljudska prava, Univerzitet California – Berkeley; Sidney Thompson, Ured javnog tužioca, Kanada; Charlotte Triggs, Ured kraljevskog tužioca; Diana Trimiño, Međunarodni komitet spasa (International Rescue Committee); Catherine Turner, World Vision; Aneeta Williams, Tearfund.

Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta UK se zahvaljuje na izuzetno vrijednom doprinosu pojedinaca i organizacija koji su učestvovali u konsultacijama u vezi sa Protokolom koje su provedene na terenu u Bosni i Hercegovini, Kolumbiji, Demokratskoj Republici Kongo, Londonu i Ugandi.

Protokol je proizašao iz učesničkog procesa izrade, uz iscrpne konsultacije sa gore navedenim stručnjacima. Uređivanje Protokola je obavilo Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta UK, uz učešće sljedećih osoba: Sara Ferro Ribeiro, voditeljica autorskog tima Protokola, Chido Dunn, koordinator projekta izrade Protokola (privremeno premješten iz Freshfields Bruckhaus Deringer LLP) i Maxine Marcus, viši savjetnik za međunarodno krivično pravo i rodnost pri PSVI. Uloga Ujedinjenog Kraljevstva (UK) je bila da omogući, finansira i potakne razvoj Protokola osiguravajući korištenje najboljih postupaka i promovirajući njegove ciljeve među državama i međunarodnim partnerima. Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta UK je nastojalo da unaprijedi postojeći rad i pruži mogućnost daljnjeg istraživanja i globalnog prenošenja originalnih i učinkovitih primjera uspješnog djelovanja na nivou zajednice.

Ministarstvo vanjskih poslova i Komonvelta UK se želi zahvaliti i organizacijama koje su dale podršku ovom procesu: Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, Save the Children and TRIAL (Track Impunity Always).

“Počinioci ne mogu imati mjesto na kojem se mogu sakriti; amnestiju; sigurnu luku. Njih će se goniti svim sredstvima na našu zajedničku odgovornost.”

Zainab Hawa Bangura, Sastanak ministara vanjskih poslova G8, april 2013. godine

ii. KORIŠTENJE PROTOKOLA

a) Svrha

Osnovna svrha Protokola jeste da promoviše preuzimanje odgovornosti za zločine seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. To se ostvaruje uspostavljanjem osnovnih principa za dokumentovanje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu, na osnovu prikupljenih uspješnih rezultata sa terena. Protokol nije obavezujućeg karaktera za države. Bolje je reći da služi kao alat kojim će se potpomoći nastojanja domaćih i međunarodnih praktičara iz oblasti pravosuđa i ljudskih prava, kako bi na učinkovit i zaštitnički način dokumentovali zločine seksualnog nasilja po međunarodnom pravu – kao ratne zločine, zločine protiv čovječnosti ili čin genocida.

Odgovornost za seksualno nasilje se može preuzeti na više načina. Ona se može postići kroz krivični postupak, ali i putem parničnog postupka za kršenje ljudskih prava pokrenutog protiv odgovorne države ili vandržavnog počinioca, građanskom parnicom, zahtjevom za odštetu preživjelima/svjedocima seksualnog nasilja i procesima tranzicione pravde.

Bez obzira da li mehanizmi za preuzimanje odgovornosti postoje u okruženju sukoba ili perioda nakon sukoba, ili su neuređeni, informacije koje praktičari prikupe tokom direktnog i omogućenog pristupa preživjelima i svjedocima mogu postati ključni dokazni materijal za buduća nastojanja za utvrđivanje odgovornosti. To se naročito odnosi na način dobivanja i prikupljanja informacija, kao i na metodologiju koja je korištena tokom procesa dokumentovanja, jer to predstavlja ključ za osiguravanje integriteta dokaza, zaštitu zajednice korisnika i osnaživanje preživjelih tokom učešća u pravosudnom procesu. Protokol, na jednostavan i jasan način, postavlja osnovne principe koje treba pratiti kako bi se to ostvarilo.

Težište Protokola je na dokumentovanju zločina seksualnog nasilja po međunarodnom pravu. S druge strane, mnogi od osnovnih principa navedenih u Protokolu će biti relevantni i za dokumentovanje ovih zločina i u drugim kontekstima, kod kršenja i zloupotrebe ljudskih prava i kod kršenja međunarodnog krivičnog prava mimo seksualnog nasilja.

b) Publika

Ove upute su osmišljene primarno da bi ih koristili oni koji se bave ljudskim pravima i pravosuđem, na domaćem i međunarodnom nivou, kao pojedinci ili organizacije suočeni sa poteškoćama pri dokumentovanju seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu.

Korištenje Protokola se preporučuje i prilikom izgradnje kapaciteta domaćih i lokalnih službi za provedbu sigurnosti i pravosuđa, za sudsku medicinu i u naučne svrhe, kao i za istražne organe koji nastoje poboljšati svoja znanja u vezi sa prikupljanjem i dokumentovanjem informacija o seksualnom nasilju kao međunarodnom zločinu.

Upute nisu specifično usmjerene na humanitarne organizacije, zdravstvene radnike, socijalne radnike i druge pružaoce usluga koji se mogu naći u prilici da dokumentuju seksualno nasilje u skladu sa vlastitim metodologijama i u svrhu obavljanja poslova u okviru svojih

mandata. S druge strane, neophodan je višesektorski pristup koji obuhvata saradnju između zdravstvenih radnika, pravnika, policije i pravosudnih organa, čime se osigurava pravda za preživjele. Zbog toga se nadamo da će spomenutim praktičarima određeni elementi uputa u ovom Protokolu koristiti u radu, u prepoznavanju potrebe za poboljšanjem koordinacije i usklađenosti pristupa među svim praktičarima koji rade na tretiranju, podršci i zastupanju prava preživjelih i svjedoka seksualnog nasilja, u kontekstu domaćeg ili međunarodnog pravosuđa, mehanizama za preuzimanje odgovornosti ili zagovaranja.

Kritički gledano, pojedinci i organizacije koje nastoje dokumentovati seksualno nasilje u skladu sa uputama datim u Protokolu, najprije trebaju osigurati da imaju odgovarajuću obuku i opremu za to. Praktičari se trebaju upoznati i sa relevantnim domaćim zakonima vezanim za istrage trećih strana na područjima na kojima rade, a to se posebno odnosi na one zakone kojima se reguliše prikupljanje dokaznog materijala i obaveza za predajom dokaznog materijala domaćim organima.

c) Šta je Protokol

Dio 1 Protokol daje definiciju seksualnog nasilja kao međunarodnog zločina: šta to znači, koja djela predstavljaju zločin seksualnog nasilja i šta je potrebno za gonjenje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu. On opisuje i ozbiljne posljedice koje se povezuju sa seksualnim nasiljem, probleme sa kojima se suočavaju preživjeli i svjedoci prilikom pristupanja pravosuđu, kao i mitove i pogrešna shvatanja u vezi sa seksualnim nasiljem, koji mogu odmoći nastojanjima da se zločini uspješno istraže i dokumentuju, te da se pomogne preživjelima/svjedocima.

Dio 2 daje uvid u to kako se dokumentovanje odvija u praksi: šta se radi prilikom istraživanja, pripreme i postavljanja procesa istrage i dokumentovanja, kako voditi sigurne i učinkovite intervjuje, koji su minimalni uslovi za rad sa audiovizuelnim, fizičkim i dokumentarnim dokazima o seksualnom nasilju. Ključni princip “ne čini zlo” je utkan u ovaj dio i daje prijedlog praktičnih strategija koje praktičari mogu koristiti u svrhu ublažavanja i adresiranja mogućih rizika povezanih sa dokumentovanjem i istraživanjem seksualnog nasilja u sukobima, kao i za prevazilaženje poteškoća koje mogu otežavati nastojanja da se preuzima odgovornost.

Dodaci sadrže neke alate i dodatne informacije za koje se nadamo da će se pokazati korisnima osobama koje vrše dokumentovanje prilikom svojih istraga. Među njima je i Radna sveska dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1, “Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: Sredstvo za pomoć istražiocima oko nedostataka u dokaznom materijalu”**), u kojoj se navode primjeri za vrste informacija koje vrijedi prikupiti u svrhu dokazivanja specifičnih, kontekstualnih i povezujućih elemenata seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida. Dodaci obuhvataju sažetke i upute za vođenje intervjuja, postupke sa fizičkim i dokumentarnim dokaznim materijalom i rad u okviru višesektorskog modela podrške, kao i informacije o ključnim vrstama uputa i medicinske dokumentacije u svrhu dokaznog materijala.

d) Buduće korištenje

Nadamo se da će Protokol u budućnosti biti praktični alat za prevazilaženje poteškoća s kojima se suočavaju osobe koje dokumentuju i istražuju seksualno nasilje kao zločin po međunarodnom pravu. To će biti živući dokument kojeg treba ažurirati s razvojem uspješnih postupaka.

Posebno se nadamo da će države podržati, omogućiti i osnažiti dokumentovanje zločina seksualnog nasilja u skladu sa osnovnim principima i metodama navedenim u Protokolu; da će države donatori prilikom finansiranja inicijativa u inostranstvu vezanih za preuzimanje odgovornosti za međunarodne zločine seksualnog nasilja ohrabriti te inicijative da u svoje projekte ugrade osnovne principe i metode iz Protokola; da će države zahvaćene sukobom razviti državne planove aktivnosti uz korištenje Protokola s ciljem podizanja svijesti i izgradnje kapaciteta vlade, građanskog društva, zdravstvenih i pravnih radnika, kao i drugih relevantnih partnera; da će donatori osigurati finansijsku podršku vladama i nevladinim organizacijama (NVO) koje koriste Protokol i/ili koje razvijaju pakete obuke za podizanje svijesti i izgradnju kapaciteta; kao i da će vodeće NVO koje rade u ovoj oblasti koristiti Protokol kao svoju primarnu i polaznu metodologiju za obuku osoblja za dokumentovanje seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu u oblastima pogođenim sukobima.

DIO I: SEKSUALNO NASILJE

1. RAZUMIJEVANJE SEKSUALNOG NASILJA	15
1.1 Stavljanje seksualnog nasilja u kontekst	15
1.2 Odgovor na seksualno nasilje	16
2. SEKSUALNO NASILJE KAO ZLOČIN PO MEĐUNARODNOM PRAVU	16
2.1 Pozadina	16
2.2 Glavne definicije zločina seksualnog nasilja	17
2.3 Dio A: Specifični zločini seksualnog nasilja ili zločini koji se mogu počinuti putem seksualnog nasilja: "Šta se dogodilo?"	18
2.4 Dio B: Kontekstualni elementi međunarodnih zločina: "Kakav je kontekst unutar kojeg se dogodio (čin seksualnog nasilja)?"	23
(i) Seksualno nasilje kao ratni zločin ili kao kršenje pravila i običaja ratovanja	23
(ii) Seksualno nasilje kao zločin protiv čovječnosti	24
(iii) Seksualno nasilje kao genocid	24
2.5 Dio C: Vrste odgovornosti za počinjenje međunarodnih zločina: "Kako je navodni počinilac (ili više njih) odgovoran za dati čin seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu?"	24

DIO I: SEKSUALNO NASILJE**1. Razumijevanje seksualnog nasilja****1.1 Stavljanje seksualnog nasilja u kontekst**

Seksualno nasilje je posebno strašan oblik nasilja koji obuhvata silovanje i druge vrste napada seksualne prirode počinjene nad ženama, djevojčicama, muškarcima i dječacima. Njegove posljedice mogu biti brutalne, mogu dovesti do akutnih fizičkih i psiholoških reperkusija kod preživjelih i svjedoka, te mogu ostaviti dubok, destabilizujući učinak u zajednici i stanovništvu kao cjelini.

Važno je prepoznati da svi mogu biti žrtve seksualnog zlostavljanja; žene, muškarci, djevojčice i dječaci. Međutim, zbog historijskih i strukturalnih nejednakosti koje postoje između muškaraca i žena, kao i različitih oblika diskriminacije po osnovu roda, kojima su žene izložene širom svijeta, žene i djevojčice su nesrazmjerno više izložene seksualnom nasilju u sukobima. Uz to, rasprostranjenost seksualnog nasilja nad djecom je izuzetno velika i može dovesti do razarajućih posljedica.

Neke su grupe možda češće izložene činu seksualnog nasilja nego druge. Ovo se odnosi na interno raseljena lica, izbjeglice, djecu, žene koje su glava kuće, žene koje se bave zaštitom ljudskih prava, pritvorenike (uključujući i one koji su pod kontrolom neke naoružane grupe), osobe povezane sa oružanim snagama ili naoružanim grupama, osobe koje pripadaju određenoj etničkoj grupi i druge ugrožene kategorije.

U toku sukoba, u okruženju u kojem dolazi do masovnih stradanja, bilo u okviru sukoba ili ne, seksualno nasilje obično biva počinjeno od strane članova naoružanih grupa, a usmjereno je protiv mnogih pojedinaca, uključujući i civile: kao strategija ostvarivanja vojnih ciljeva i kao dio široko rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Seksualno nasilje se može koristiti da bi se oslabila zajednica, te za preuzimanje kontrole u njoj. Ono se može koristiti za kažnjavanje ili uništavanje određene grupe, ulijevanje straha, odmazdu ili prisiljavanje na bijeg sa lokacije na kojoj se nalazi. Seksualno nasilje uključuje i djela koja se čine – u okviru napada ili ne – kao posljedica poremećaja u zajednici ili porodičnoj strukturi, nedostatka sigurnosti i izostanka vladavine prava. Ovakva djela su karakteristična za sukobe, vanredna stanja ili raseljavanje, kada počinioци mogu iskoristiti nesigurnost i atmosferu izuzeća od kazne da bi počinili seksualno nasilje.

Seksualno nasilje predstavlja zločin po međunarodnom pravu u određenim situacijama: ratni zločin, zločin protiv čovječnosti i/ili genocid, kada su zadovoljeni elementi ovih kategorija zločina i kada se mogu provesti istraga i krivično gonjenje, kako na državnom, tako i na međunarodnom nivou. Seksualno nasilje kao zločin po međunarodnom pravu često biva počinjeno unutar šireg spektra povreda pojedinaca i zajednica – spektar koji obuhvata i seksualne i one zločine koji nisu seksualne prirode. U kontekstu ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, silovanje i drugi oblici zločina seksualnog nasilja mogu biti počinjeni kao dio mnoštva činova brutalnosti koji su dio napada na civilno stanovništvo, a mogu se povezati sa oružanim sukobom i/ili su počinjeni s namjerom da se određena grupa uništi djelimično ili u cijelosti.

Shvatanje učinaka do kojih dovodi seksualno nasilje predstavlja ključ za upućivanje preživjelih/svjedoka na odgovarajuće usluge, kao i za ispravno dokumentovanje štete koju seksualno nasilje nanosi pojedincima, njihovim porodicama i zajednicama. Seksualno nasilje može ostaviti dugotrajne fizičke i psihološke posljedice opasne po život, kao i socijalne,

ekonomske i pravne reperkusije, te dovesti do povećanog rizika i ranjivosti preživjelih.¹ Važno je reći da žene, muškarci, djevojčice i dječaci drugačije doživljavaju učinke seksualnog nasilja. Zajednice i strukture unutar njih mogu biti razorene ili oštećene u svojoj osnovi zbog počinjenja zločina seksualnog nasilja nad članovima u njima.

1.2 Odgovor na seksualno nasilje

Odgovor na seksualno nasilje zahtijeva jak, višesektorski pristup koji uključuje koordinaciju pružanja zdravstvenih usluga, zaštitu, psihosocijalnu podršku i pristup preživjelih pravosuđu (**pogledati Dodatak 2, “Osnovni elementi višesektorskog odgovora na seksualno nasilje”**). Uspostavljanje ovih službi pomoći predstavlja ključ za povećanje vjerovatnosti da osobe koje su doživjele zločine seksualnog nasilja to i prijave.

No, osobe koje su doživjele seksualno nasilje suočavaju se sa značajnim ograničenjima u pristupu uslugama, pravosudnim mehanizmima i ostalim pravnim sredstvima u okruženju nakon sukoba. Neki od preživjelih se ne obraćaju pravosuđu zbog stigme, sramote, poniženja i trauma koje su doživjeli i oni i njihove porodice. Drugi se boje progona od strane supružnika, drugih članova porodice i zajednice, strahuju od ponovnog nasilja i nemaju dovoljno povjerenja u domaću policiju.

Praktičari koji djeluju na polju seksualnog nasilja, a posebno oni koji ga dokumentuju i istražuju, ne bi trebali pretpostavljati da preživjeli ne govore o svojim iskustvima zbog nesavladivog srama – često je njihova nemogućnost pristupa pravosuđu uzrokovana nedostatkom sigurnog okruženja, punog podrške, u kojem bi to mogli učiniti i/ili zbog rizika kojima se preživjeli/svjedok izlaže prilikom obznanjivanja svog iskustva. Svi praktičari bi se trebali potruditi da zajednički omoguće sigurno okruženje, puno podrške, u kojem bi se preživjeli i svjedoci seksualnog nasilja osjećali dovoljno sigurno i ugodno da progovore o zločinima, te da ih prijave.

Moramo napomenuti da države imaju primarnu odgovornost za istragu i dokumentovanje seksualnih zločina. Institucije koje se bave državnim bezbjednošću i pravosuđem trebaju dobiti odgovarajuću obuku i opremu kako bi, na učinkovit i pravičan način, mogle odgovoriti na potrebe osoba koje su doživjele seksualno nasilje, kao i da istraže zločine i zaštite preživjele i svjedoke. No, tamo gdje državne institucije nemaju mogućnost, ili ne žele da istražuju i dokumentuju zločine seksualnog nasilja, gdje su domaće definicije seksualnog nasilja restriktivne, ili gdje su već iskorištena sva domaća pravna sredstva, praktičari imaju mogućnost da, uz odgovarajuću obuku, alate i mandat, učinkovito, uz mjere zaštite, dokumentuju seksualno nasilje kao međunarodni zločin.

2. Seksualno nasilje kao zločin po međunarodnom pravu

2.1 Pozadina

U proteklih 20 godina, međunarodno pravo se razvijalo u smjeru traženja veće odgovornosti za najveće zločine, uključujući zločine seksualnog nasilja počinjene kao ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili genocid. S razvojem krivične sudske prakse – najprije u kontekstu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (International Criminal Tribunal for

¹ Za dodatne informacije o uticaju i posljedicama seksualnog nasilja, pogledajte: UNHCR, Seksualno i rodno nasilje nad izbjeglicama, povratnicima i interno raseljenim licima: Upute za prevenciju i odgovor (Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response), 2003.; Institut za ispitivanje zdravstvenih, društvenih i ekonomskih troškova nasilja nad ženama (Institute of Medicine, Social and Economic Costs of Violence Against Women): Vrijednost prevencije (The Value of Prevention), 2011.; i Svjetska banka (World Bank), Troškovi i uticaj nasilja na osnovu roda u zemljama u razvoju: Metodološka razmatranja i novi dokazi (The Costs and Impacts of Gender-Based Violence in Developing Countries: Methodological Considerations and New Evidence), 2004.

the former Yugoslavia) i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (International Criminal Tribunal for Rwanda) (ad hoc sudovi, ili ICTY i ICTR), a zatim kroz ozakonjenje u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda (MKS) (International Criminal Court (ICC)) i daljem unapređenjem kroz Specijalni sud za Sierra Leone (SCSL) (Special Court for Sierra Leone) – silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja bivaju istraživani i krivično gonjeni: kao ratni zločini onda kada bivaju počinjeni u kontekstu ili u vezi sa oružanim sukobom; ² kao zločini protiv čovječnosti kada bivaju počinjeni u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo; i/ili kao genocid kada bivaju počinjeni s namjerom da se neka etnička, vjerska, nacionalna ili rasna grupa uništi djelimično ili u cijelosti. ³

Rimski statut MKS-a (ICC) (u daljnjem tekstu: Rimski statut) je polazna tačka za diskusiju o međunarodnim zločinima koji se primijenjuju kod slučajeva seksualnog nasilja u kontekstu ovog Protokola. Odredbe koje su ozakonjene u Rimskom statutu će se vjerovatno odraziti na mnogim državnim sistemima kako države budu ratifikovale Rimski statut i uvodile ove međunarodne odredbe u domaće zakonodavstvo. No, Rimski statut ipak ne predstavlja najsveobuhvatniju izradu primjenjivih međunarodnih krivičnih zakona; običajno međunarodno pravo je u više aspekata dosta šire. Ad hoc sudovi, Vanredna vijeća u sudovima Kambodže (ECCC) i Specijalni sud za Sierra Leone (SCSL) su primijenili principe običajnog međunarodnog prava, ⁴ a sudska praksa koja je iznikla iz tih institucija je također instruktivna i odražava ove šire principe. Iako je fokus Protokola na odredbama postavljenim u Rimskom statutu, praktičari bi trebali imati na umu važnost sudske prakse ad hoc i hibridnih sudova, kao izvora primjenjivih principa, posebno zato što mnoge od odredaba Rimskog statuta još nisu parničene ili riješene. U takvim slučajevima bi sudska praksa ad hoc i hibridnih sudova mogla pružiti jedine upute dostupne za rad.

Definicije krivičnih djela, kao i elementi koji ih čine, mogu se donekle razlikovati zavisno od jurisdikcije u kojoj se zločin (ili više njih) istražuje ili krivično goni. Iako su mnoge države, članice Rimskog statuta, ugradile definicije seksualnog nasilja iz Statuta u državne zakone, mnoge to nisu učinile. Praktičari koji se bave dokumentovanjem zločina seksualnog nasilja bi trebali biti upoznati sa oba elementa zločina, onako kako su definisani u Rimskom statutu, kao i elementima u okviru pravnog okvira unutar kojeg djeluju. Trebali bi imati na umu i sudske prakse ad hoc i hibridnih sudova.⁵

2.2 Glavne definicije zločina seksualnog nasilja

Kao što je detaljno izloženo u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1, “Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: Sredstvo za pomoć istražiocima oko nedostataka u dokaznom materijalu”**), da bi svaki čin silovanja i seksualnog nasilja bio kvalifikovan kao međunarodni zločin, praktičari trebaju pronaći informacije kojima dokazuju tri kategorije elemenata:

- **specifični elementi** (koji se zadovoljavaju informacijama koje pokazuju koji čin je tačno počinjen);

² Prema statutima MKSJ i MKSR, mora postojati veza između čina i oružanog sukoba.

³ Zločini seksualnog nasilja se mogu krivično goniti i kao mučenje, okrutno postupanje i progon (koji bi se međunarodno istraživali i procesuirali po međunarodnom krivičnom zakonu kao ratni zločini ili zločini protiv čovječnosti, prema osnovi), u skladu sa dobro uspostavljenom sudsom praksom. Mučenje bi se, prema nekim domaćim sudske praksama, moglo istraživati i krivično goniti kao zločin sam po sebi.

⁴ Uzmete u obzir da će se u okviru ovog Protokola o ovim institucijama govoriti kao o “ad hoc i hibrid sudovima”.

⁵ Kao što je detaljnije navedeno u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1**), elementi zločina, definisani po Rimskom statutu, služe kao korisna kontrolna lista da bi se praktičarima pomoglo u prikupljanju sveobuhvatnih informacija o seksualnom nasilju. Praktičari mogu pojačati integritet i poboljšati efikasnost svoje istrage tako što će imati na umu koje informacije su potrebne i zbog čega; elementi zločina koji su primjenjivi u sudskej praksi u okviru koje praktičar djeluje će poslužiti kao vodič koji će mu u tome pomagati. Praktičari se mogu potruditi da naprave vlastitu “radnu svesku dokaznog materijala” (na osnovu modela Radne sveske dokaznog materijala), u svrhu reference kojom će osigurati da nije došlo do propusta tokom procesa prikupljanja informacija.

- **kontekstualni elementi** ⁶ (koji se zadovoljavaju informacijama koje opisuju okolnosti u kojima je došlo do počinjenja tog čina i koje podižu čin na nivo ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida); i
- **povezujući elementi** ⁷ (koji se zadovoljavaju informacijama što opisuju način na koji su jedan ili više navodnih počinitelja izvršili djelo što spada u kategoriju međunarodnog zločina).

Za ove tri kategorije informacija se može smatrati da čine dijelove A, B i C ukupne informacije koja je potrebna da se pokaže kako je zločin seksualnog nasilja (ili bilo koji drugi zločin po međunarodnom pravu) počinjen i da se može sugerisati ko su osobe koje bi mogle biti pojedinačno krivično odgovorne za počinjenje tih zločina.

Naredni dijelovi Protokola će izložiti šta je to što je potrebno za svaki od tri koraka u okviru istrage koju praktičar provodi da istraži zločine seksualnog nasilja. Primjeri pitanja koja se mogu postaviti svjedocima, kao i svjedočenja, dokumentarni i fotografski/vizuelni dokazni materijali, kojima se ispunjavaju navedeni elementi, obuhvaćeni su u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1**).

2.3 Dio A: Specifični zločini seksualnog nasilja ili zločini koji se mogu počinuti putem seksualnog nasilja: “Šta se dogodilo?”

Pojedinačna krivična odgovornost za čin seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti i/ili genocida se može pripisati kroz zločine koji eksplicitno sadrže komponentu seksualiziranog nasilja, kao i kroz one zločine koji ne sadrže komponentu seksualiziranog nasilja, zavisno od činjenica.

Neki od primjera vrste zločina koji se mogu smatrati djelom seksualnog nasilja su opisani dalje u tekstu. Spisak primjera nabrojanih zločina navedenih u ovom protokolu uključuje zločine koji eksplicitno sadrže komponentu seksualnog ili nasilja na osnovu roda, kao i nekoliko primjera zločina koji se mogu smatrati djelima koja uključuju seksualno ili nasilje na osnovu roda, ali koji se ne odnose eksplicitno na seksualiziranu prirodu datog zločina. U Rimskom statutu se navode i drugi zločini koji mogu biti počinjeni bilo na seksualizirani ili neseekualizirani način, a koji ovdje nisu navedeni zbog obima. Postoje i drugi zločini koji su utemeljeni na činu seksualnog nasilja koji se ne nalaze u Rimskom statutu, a za neke od njih postoje međunarodne presude. Naprimjer, na SCSL-u je bilo osuđujućih presuda za zločin prisilnog braka kao nehumanog djela (zločin protiv čovječnosti).⁸

Međunarodno pravo poznaje zločine koji su uvijek vezani sa činom seksualnog nasilja, kao što je silovanje ili prisilna prostitucija, no postoje i oni zločini koji mogu biti počinjeni uz ili bez seksualnog čina, kao što je mučenje. Dalje u tekstu su navedeni neki primjeri za obje vrste ovih zločina.

Praktičarima se preporučuje da se, kada počnu sa procesom kvalifikovanja zločina koji dokumentuju i istražuju, ne ograničavaju isključivo na one zločine čije počinjenje podrazumijeva čin seksualnog nasilja. Umjesto toga, ako činjenice govore tome u prilog, trebaju nastojati da dokumentuju i istraže čin seksualnog nasilja i u okviru nabrojanih zločina seksualnog nasilja i u okviru drugih zločina. Ovo bi moglo doprinijeti povećanju

⁶ Često se navode kao “krovni” elementi ili “zajednički” elementi.

⁷ Takođe znano kao “vrsta odgovornosti”.

⁸ Imajte na umu da se i zločin prisilnog sklapanja braka ili prisilne zajednice mogu krivično goniti kao nehuman čin ili kao druga vrsta seksualnog nasilja na osnovu Rimskog statuta.

preuzimanja odgovornosti za čin seksualnog nasilja pokazujući da je takav čin, kao zločin po međunarodnom pravu, samo još jedan oblik krivičnog nasilja, a ne nešto što nije u vezi sa drugim zločinima počinjenim u kontekstu masovnog stradanja. To može doprinijeti omogućavanju da se osvijetli i osudi posebna priroda ozljeda.

Rimski statut navodi zločine seksualnog nasilja koji mogu biti ratni zločini, zločini protiv čovječnosti i genocid. To obuhvata i zločine koji mogu biti seksualizirani i koji se mogu svesti na ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid. Njih se također može istraživati i krivično goniti na osnovu činjenica, uključujući i seksualno nasilje.

Posebni zločini seksualnog nasilja i neki od zločina koji se odnose na čin, kako seksualnog, tako i nasilja koje nije seksualne prirode, navedeni su zajedno sa svojim elementima u Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1**). Širi popis zločina po međunarodnom pravu i njihovih elemenata navedenih u Rimskom statutu se nalaze u Elementima krivičnih djela MKS-a (ICC Elements of Crimes). Uz to se statuti i elementi krivičnih djela ad hoc i hibridnih sudova, kao i odredbe domaćih krivičnih zakona, mogu koristiti kao dodatni izvor upotrebljivih odredaba i definicija.

Neki od krivičnih djela navedenih u Rimskom statutu, koji se mogu odnositi na djelo seksualnog nasilja su navedeni dalje u tekstu.

Ratni zločini (međunarodni oružani sukob) (Član 8.2(b))

Specifični zločini seksualnog nasilja:

- Djelo silovanja, seksualnog ropstva, prisilne prostitucije, prisilne trudnoće,⁹ prisilne sterilizacije, ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja.

Drugi zločini koji bi mogli obuhvatiti krivično djelo seksualizirane prirode:

- Izlaganje osoba koje su na vlasti protivničke partije na fizičko sakaćenje ili medicinske ili naučne eksperimente bilo koje vrste, koji nisu opravdane zdravstvenim, stomatološkim ili bolničkim liječenjem osobe o kojoj se radi niti se provode u interesu njenog boljitka, a koji dovode do smrtnih posljedice ili ozbiljno narušavaju zdravstveno stanje te osobe ili više osoba.¹⁰
- Proglašavanje da su prava i radnje državljana neprijateljske strane zabranjena, obustavljena ili neprihvatljiva u sudskom postupku.¹¹
- Sknavljenje ličnog dostojanstva, posebno ponižavajući i degradirajući postupci.¹²

⁹ “Prisilna trudnoća” podrazumijeva nezakonito držanje žene koja je prisilno oplodena u svrhu uticaja na etnički sastav neke populacije ili činjenje drugih ozbiljnih kršenja međunarodnog prava. Ova definicija se nikako ne može tumačiti kao djelovanje na državne zakone koji se odnose na trudnoću.

¹⁰ Naprimjer, držanje civila i provođenje eksperimenata nad njima na način koji uzrokuje ozljede njihovih genitalnih organa ili provođenje eksperimenata nad njima, uključujući prisilnu golotinju, kao što je skidanje i polijevanje vrelom vodom, čija se temperatura povećava s ciljem da se “testira” koliko dugo vremena će proći prije nego što se pojave znakovi paljenja.

¹¹ U situacijama u kojima su prava proglašena nevažećima, a koje mogu dovesti do seksualnog nasilja, npr. počinitelj (sa svoje pozicije) naredi ženama koje su državljanke neprijateljske strane da izvrše prisilne pobačaje.

¹² Ova odredba se može koristiti, kako za zločine seksualnog, tako i za zločine koji nisu seksualnog karaktera – npr. prisiljavanje muških zatvorenika da ližu genitalije počinitelja ili drugih osoba, ili prisiljavanje zatvorenika da liže cipele počinitelja ili druge osobe mogu, u oba slučaja predstavljaju postupanje uz ponižavanje. Ova odredba je tradicionalno korištena kao sveobuhvatna za zločine seksualnog nasilja; no, rodna sudska praksa je potaknula precizan odraz ozljeda koje nanosi seksualno nasilje, koje je, pored toga što predstavlja sknavljenje ljudskog dostojanstva, nasilan čin fizičkog i mentalnog ozljeđivanja i predstavlja mučenje i okrutno postupanje.

- Novačenje djece mlađe od 15 godina u državne oružane snage ili njihovo korištenje u aktivnom učešću u neprijateljstvima.¹³

Ratni zločini (međunarodni oružani sukob) (Član 8.2(c)-(e))

Specifični zločini seksualnog nasilja:

- Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna sterilizacija i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja koje predstavlja tešku povredu Člana 3, koji je zajednički za četiri Ženevske konvencije.

Drugi zločini koji bi mogli obuhvatiti krivično djelo seksualizirane prirode:

- Nasilje nad životom i tijelom, posebno ubistvo bilo koje vrste, sakaćenje, okrutno postupanje i mučenje.
- Sknavljenje ličnog dostojanstva, posebno ponižavajući i degradirajući postupci.
- Novačenje djece mlađe od 15 godina u državne oružane snage ili njihovo korištenje u aktivnom učešću u neprijateljstvima.
- Izlaganje osoba koje su na vlasti druge strane u sukobu na fizičko sakaćenje ili medicinske ili naučne eksperimente bilo koje vrste, koji nisu opravdane zdravstvenim, stomatološkim ili bolničkim liječenjem osobe o kojoj se radi niti se provode u interesu njenog ili njegovog boljitka, a koji dovode do smrtne posljedice ili ozbiljno narušavaju zdravstveno stanje te osobe ili više osoba.

Zločini protiv čovječnosti (Član 7)

Bilo koji od navedenih djela počinjenih u okviru širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, uz znanje o tom napadu:

Specifični zločini seksualnog nasilja:

- silovanje,
- seksualno ropstvo,
- prisilna prostitucija,
- prisilna trudnoća,
- prisilna sterilizacija, ili bilo koji oblik seksualnog nasilja uporedne ozbiljnosti.

Drugi zločini koji bi mogli obuhvatiti krivično djelo seksualizirane prirode:

- ubistvo,¹⁴
- istrebljenje,¹⁵

13 "Korištenje" djece za aktivno učešće u neprijateljstvima može, naprimjer, obuhvatiti prisiljavanje djece da počine seksualno nasilje ili obavezivanje djece da se uključe u seksualni čin na način koji će nekako imati uticaja na njihovu želju da počine i druge činove nasilja. To bi moglo obuhvatiti i situaciju u kojoj se djeca vojnici kontinuirano seksualno muče, kako bi, na taj način, oni iste činove seksualnog mučenja počinili nad civilima.

14 Naprimjer, grupno silovanje sa smrtnim ishodom.

15 Naprimjer, okupljanje civila, zatočavanje, skidanje, udaranje po području genitalija (i drugim dijelovima tijela) do smrti, kao dio čina masovnog ubijanja civila.

- zatvaranje ili druga ozbiljna vrsta lišavanja lične slobode, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava,¹⁶
- mučenje,
- progon bilo koje određene grupe ili zajednice na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, rodnoj osnovi, kako je to definisano u stavu 3, Član 7, ili po drugom osnovu koji se smatra nedopustivim po međunarodnom pravu, u vezi sa bilo kojim činom opisanim u ovom stavu ili o bilo kojem zločinu u okviru nadležnosti MKS (ICC),
- prisilno nestajanje osoba,¹⁷
- zločin apartheida,¹⁸
- druga nehumana djela slične prirode, koja namjerno uzrokuju patnju ili teške povrede tijelu ili mentalnom ili fizičkom zdravlju.

Genocid (Član 6)

Bilo koji od opisanih djela počinjenih s namjerom da se djelimično ili u cijelosti uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa:¹⁹

- ubijanje pripadnika grupe,
- nanošenje teških tjelesnih ili mentalnih povreda pripadnicima grupe,
- namjerno podvrgavanje grupe životnim uslovima kojima je za cilj potpuno ili djelimično fizičko uništenje,
- nametanje mjera s namjerom sprečavanja rađanja unutar grupe,
- prisilno premještanje djece iz jedne grupe u drugu.

Mučenje kao samostalan zločin

U međunarodnoj krivičnoj praksi, seksualno nasilje kao mučenje se krivično goni kao ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti. No, mnogi domaći krivični zakoni kriminaliziraju mučenje kao samostalan zločin, a ne u okviru ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida. U relevantnim sudskim praksama, praktičari trebaju da provedu istragu i da pokrenu krivični postupak za zločine seksualnog nasilja kao krivičnog djela mučenja. Da bi se to uradilo, trebaju se pobrinuti da se upoznaju sa primjenjivim elementima krivičnog djela mučenja u okviru domaćeg krivičnog zakona.

16 Naprimjer, zatvorski prostor u kojem se civili izrabljuju kako seksualno, tako i bez seksualne konotacije, i gdje se muče seksualno i bez seksualne konotacije.

17 Naprimjer, kada žene ili djece bivaju otete i nestaju, a tokom perioda nestanka se odvija seksualno mučenje nad njima.

18 Naprimjer, prisilni brak koji je počinjen u kontekstu institucionaliziranog režima sistematskog tlačenja i dominacije jedne rase nad drugom.

19 Iako je međunarodna krivična sudska praksa po pitanju seksualnog nasilja kao genocida jedva dovoljna, ono malo sudske prakse koja postoji povezuje zločin seksualnog nasilja sa genocidom kroz odredbu "izazivanja ozbiljnih tjelesnih i mentalnih povreda". No, istraživanje i krivično gonjenje zločina seksualnog nasilja, kao čina genocida je svakako izvodivo i pored ove odredbe; naprimjer, zatvor u kojem su muški zatvorenici sistematski izlagani kastraciji s namjerom da se onemogući rađanje djece i da se, na taj način, u cjelosti ili djelimično uništi njihova grupa se takođe može krivično goniti pod odredbom nametanja mjera za sprečavanje rađanja djece i stvaranje uslova života planiranih tako da dovedu do njihovog uništenja.

Drugi zločini

I statut SCSL-a i Rimski statut regulišu i “druga nehumana djela” u okviru zločina protiv čovječnosti. Ovakvi zločini služe kao rezidualni, ili sveobuhvatni, za druga krivična djela koja nisu posebno navedena. Ovaj zločin je korišten na SCSL-u kao osnova za istragu, krivični postupak i osudu počinjenja djela prisilnog braka. Ostala krivična ponašanja koja bi se mogla krivično goniti kao zločin protiv humanosti pod “drugim nehumanim djelima” bi mogla obuhvatiti prisilno spajanje, prisilni pobačaj i prisilnu golotinju.

Kako domaći pravni praktičari teže dokumentovanju i smještanju krivičnih djela koja uključuju seksualno nasilje u domaći kontekst, moguće je da će biti i drugih odredaba u bilo kojem krivičnom zakonu koje se mogu obuhvatiti ovim krivičnim djelima. Praktičari bi se trebali potruditi da se upoznaju sa relevantnim odredbama kako bi povećali mogućnost ostvarivanja pravde.

2.4 Dio B: Kontekstualni elementi međunarodnih zločina:

“Kakav je kontekst unutar kojeg se dogodio (čin seksualnog nasilja)?”

Kazneno gonjenje djela seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu zahtijeva dokazivanje kontekstualnih elemenata tih zločina, zajedno sa elementima koji se odnose na sam čin seksualnog nasilja. Kontekstualni elementi su oni elementi koji određeni zločin podižu na nivo međunarodnog zločina – ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili genocid. Da bi se počinjenje zločina seksualnog nasilja navelo kao povreda međunarodnog krivičnog prava, informacije koje tim praktičara dobije moraju sadržavati činjenice koje će podržati kontekstualne elemente kategorije primjenjivog međunarodnog zločina. Kontekstualni elementi (kao što je ozakonjeno u Rimskom statutu) su ukratko navedeni u daljnjem tekstu.²⁰ U Radnoj svesci dokaznog materijala (**pogledati Dodatak 1**), praktičari su u prilici da vide primjere vrsta pitanja koja bi mogla biti postavljena tokom intervjua u svrhu dobivanja ovih informacija, kao i neke vrste svjedočanstava, dokumentarnih i fotografskih/vizuelnih dokaza, koji mogu biti korišteni da se dokažu kontekstualni elementi ovih međunarodnih zločina. Slijedi kratak pregled.

(i) Seksualno nasilje kao ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja

Djelo seksualnog nasilja može biti ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja ako je počinjeno u kontekstu ili u vezi sa međunarodnim ili oružanim sukobom koji nije međunarodnog karaktera, a počinilac je svjestan činjeničnih okolnosti koje definiraju stanje oružanog sukoba.²¹ Rimski statut navodi zločine seksualnog nasilja kao ratne zločine u međunarodnim i oružanim sukobima koji nisu međunarodnog karaktera. Praktičari koji

²⁰ Sudska praksa ad hoc i hibridnih sudova je poučna u smislu načina na koji se tumače odredbe međunarodnog krivičnog prava. Mnogi pomoci u sudskoj praksi su ugrađeni u Rimski statut, dok ima i onih koji nisu. Iako se definicije i elementi međunarodnih zločina mogu donekle razlikovati među sudovima; pregled sudske prakse sudova može biti od velike koristi u razumijevanju načina na koji su sudije tumačile neka od ovih pitanja, ali i u mogućem predviđanju kako bi se činjenice i zakon mogli analizirati u budućim kontekstima.

²¹ Međunarodno pravo o oružanim sukobima navodi kompleksan režim u odnosu na status žrtava ratnih zločina. U pravilu, da bi zločin predstavljao ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja, mora se dokazati da je žrtva bila “zaštićena osoba” na osnovu Ženevske konvencije. Jednostavnim riječima, ovo općenito znači da žrtve moraju biti ili civili ili “hors de combat”, tj. da nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima u vrijeme kada je zločin počinjen. No, za zločine seksualnog nasilja počinjenog tokom oružanog sukoba ne postoji odredba po kojoj se mora dokazati da su žrtve bile zaštićene osobe, ako su ispunjeni drugi elementi ratnog zločina ili kršenja pravila i običaja ratovanja, pa bi čin seksualnog nasilja predstavljao ratni zločin ili kršenje pravila i običaja ratovanja bez obzira na status žrtve kao civila, osobe “hors de combat” ili drugo. Pogledati Jean-Marie Henckaerts i Louise Doswald-Beck, MKCK Studija o običajnim pravilima međunarodnog humanitarnog zakona (ICRC Study on Customary Rules of International Humanitarian Law), vol. I Pravila (Rules), vol. II Praksa (Practice), Cambridge University Press, mart 2005. Pravilo 93: Silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja su zabranjeni u međunarodnim i nacionalnim oružanim sukobima. Pogledati također, MKCK (ICRC), Seksualno nasilje u oružanom sukobu: pitanja i odgovori (ICRC Sexual Violence in Armed Conflict: questions and answers), 7. mart 2014, “Svaki čin silovanja, počinjen tokom i u vezi sa oružanim sukobom, predstavlja ratni zločin i mora biti krivično gonjen.” Dokument možete preuzeti na: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/faq/sexual-violence-questions-and-answers.htm>.

prikupljaju informacije o zločinima seksualnog nasilja koji su počinjeni u kontekstu oružanog sukoba (prema definicijama Rimskog statuta) se trebaju pobrinuti da prikupe dovoljno informacija kojima će pokazati da je čin izvršen u kontekstu i u vezi sa oružanim sukobom, te da podrže zaključak da su direktni počinioci bili svjesni oružanog sukoba.²²

(ii) Seksualno nasilje kao zločin protiv čovječnosti

Seksualno nasilje može predstavljati i zločin protiv čovječnosti, tamo gdje je čin seksualnog nasilja počinjen kao dio širokog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo. *Ne mora samo seksualno nasilje biti široko rasprostranjeno ili sistematsko da bi predstavljalo zločin protiv čovječnosti; radi se o napadu²³ na civilno stanovništvo i o tome da je direktni počinitelj znao da je djelo, ili namjera da se djelo počini, dio širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Ustvari, pojedinačno djelo silovanja ili drugi oblik seksualnog nasilja se može smatrati zločinom protiv čovječnosti.*²⁴

MKS (ICC) je uključio i jedan dodatni uslov specifičan svojoj sudskoj nadležnosti: ²⁵ da je napad koji predstavlja zločin protiv čovječnosti morao biti izvršen “na temelju ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se takav napad i počini”. Ovaj uslov može, a i ne mora, biti i uslov sudske nadležnosti u kojoj praktičar prikuplja informacije; praktičar ima obavezu da poznaje pravne odredbe u čijem kontekstu prikuplja informacije, kako bi osigurao prikupljanje dovoljne količine informacija na osnovu kojih može zaključiti da je mogao biti počinjen zločin protiv čovječnosti.

Zločini protiv čovječnosti ne moraju biti u vezi sa oružanim sukobom – oni se mogu dešavati i u miru. No, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti obično bivaju počinjeni unutar istog ili sličnog konteksta.

(iii) Seksualno nasilje kao genocid

Genocid se definira kao bilo koji od opisanih djela počinjenih s namjerom da se djelimično ili u cijelosti uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa: ubijanje pripadnika grupe; nanošenje teških tjelesnih ili fizičkih povreda pripadnicima grupe; namjerno podvrgavanje grupe životnim uslovima koji imaju za cilj da dovedu do potpunog ili djelimičnog uništenja grupe; nametanje mjera s namjerom sprečavanja rađanja unutar grupe; i prisilno premještanje djece iz te grupe u drugu grupu. Seksualno nasilje može predstavljati čin genocida tamo gdje prikupljene informacije pokazuju da su zadovoljeni kontekstualni elementi genocida. Na primjer, ako je seksualno nasilje “počinjeno s namjerom da se uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, djelimično ili u cijelosti”, kroz uzrokovanje “teških tjelesnih ili mentalnih povreda pripadnicima grupe”, onda se taj čin seksualnog nasilja može smatrati činom genocida.²⁶ Praktičari koji istražuju navodna djela genocida trebaju potražiti informacije koje će podržati sljedeće: (a) seksualni čin je doprinio činu genocida u njegovoj osnovi (ubijanje,

22 “Direktni” i “fizički” počinioci su one osobe koje lično i direktno počine zločin. Optužene osobe i predmeti međunarodnih krivičnih istraga mogu biti direktni počinioci; no, oni mogu biti i počinioci koji su uklonjeni iz aktuelnih zločina, no koji su, bez obzira na to, bili pojedinačno krivično odgovorni za počinjenje zločina. Pogledati dio “**Vrste odgovornosti**” sa dodatnim pojašnjenjima.

23 Član 7 Rimskog statuta definiše “napad” u ovom kontekstu kao “ponašanje koje uključuje višestruko činjenje djela” koja su zločin protiv čovječnosti.

24 Ako je počinjen kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

25 S obzirom da je ovo pravosudni uslov, on se ne smatra kontekstualnim elementom zločina protiv čovječnosti po običajnom međunarodnom pravu. Statuti ad hoc i hibridnih sudova ne sadrže ovaj dodatni uslov. Uključenje ovog uslova u elemente zločina protiv čovječnosti na MKS-u ograničava one zločine protiv čovječnosti koji bi mogli biti predmet jurisdikcije MKS-a.

26 Uzmite u obzir da se i druga djela genocida, kao što su navedena u kontekstualnim elementima (osim “uzrokovanja ozbiljnih tjelesnih ili mentalnih povreda”), takođe mogu primijeniti na čineve koji uključuju seksualno nasilje.

teške tjelesne/mentalne povrede, životni uslovi, nametanje mjere sprečavanja rađanja, itd.); kao i informacije koje će podržati zaključak da je čin (b) počinjen s namjerom da se uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, djelimično ili u cijelosti.

2.5 Dio C: Vrste odgovornosti za počinjenje međunarodnih zločina: “Kako je navodni počinitelj (ili više njih) odgovoran za dati čin seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu?”

“Vrsta odgovornosti” opisuje pravnu teoriju koja se primjenjuje kako bi se krivična odgovornost dodijelila onome ili onima koji su optuženi za različite zločine koji su ranije navedeni. Na primjer, da li je optužena osoba počinila, pomogla ili poticala, naredila, planirala, itd.? Da bi se za nekoga utvrdila pojedinačna krivična odgovornost za zločin po međunarodnom pravu, elementi datog/specifičnog zločina (kao što je silovanje), kontekstualni elementi kategorije zločina (kao što je zločin protiv čovječnosti) i vrsta odgovornosti (kao što je počinjenje) moraju se nesumnjivo dokazati.

Zajedno uzeti u obzir, statuti ad hoc i hibridnih sudova i MKS-a (ICC) navode brojne oblike pojedinačne krivične odgovornosti prema kojoj pojedinac može biti krivično odgovoran za počinjenje seksualnog nasilja kao ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida. Načini počinjenja koji su ovdje navedeni predstavljaju primjere iz Rimskog statuta, izlistane prema ranije navedenim razlozima. Praktičari se trebaju podsjetiti da domaće zakonodavstvo određenog konteksta unutar kojeg rade može postaviti načine preuzimanja odgovornosti koji se razlikuju od onih koji se primjenjuju na međunarodnoj sceni.

Osnovni princip na kojem počiva ovaj dio jeste da se, uz prikupljanje informacija o samim krivičnim djelima i uz prikupljanje informacija o kontekstu u kojem je krivično djelo počinjeno, proces dokumentovanja mora usmjeriti na prikupljanje informacija o tome kako bi navodni počinitelj (ili više njih) mogao biti odgovoran za dati zločin. To se odnosi na način na koji je zločin navodno počinjen i prirodu uloge navodnog počinioca tokom počinjenja krivičnog djela seksualnog nasilja.

Rimski statut postavlja načine odgovornosti koji se primjenjuju na počinioce protiv kojih je pokrenut postupak pred MKS-om (ICC).²⁷ Neki od njih su navedeni dalje u tekstu.

Sudioništvo (Član 25(3)(a)) i zajednička odgovornost (Član 25(3)(d))

Ovi načini odgovornosti se odnose na grupe osoba koje zajedno planiraju i provode zločin po međunarodnom pravu. Ad hoc sudovi su razvili sudsku praksu o saučesništvu po osnovu teorija poznatih kao “udruženi zločinački poduhvat”.

Posredno počinjenje (Član 25(3)(a))

Ako činjenice ukazuju na to da je počinitelj (ili više njih) zaslužan na osnovu odgovornosti za posredno počinjenje, praktičar treba prikupiti informacije kojima se dokazuje da je navodni počinitelj imao kontrolu nad počinjenjem zločina. Takva kontrola se može dokazati na više načina, kao što je kontrola volje direktnog počinioca ili kontrola nad organiziranim aparatom moći, kao što je policijska ili vojna struktura. Uz to, počinitelj je morao imati namjeru da

27 Uzmite u obzir da su vrste odgovornosti, na osnovu običajnog međunarodnog prava, potencijalno prilično šire od onih koje su klasifikovane u Rimskom statutu.

počini krivično djelo, kao i imati svijest o posljedicama koje su njemu ili njoj omogućile da ima kontrolu nad datim zločinom.²⁸

Izdavanje naredbe (Član 25(3)(b))

Da bi se moglo sugerisati da je počinitelj (ili više njih) mogao dati naredbu za počinjenje zločina seksualnog nasilja, praktičari bi trebali da prikupе informacije koje dokazuju da je počinitelj imao ovlasti da izda naredbu i da očekuje da će takva naredba biti izvršena.

Nagovaranje/poticanje (Član 25(3)(b))

Informacija koja bi mogla dokazati da je navodni počinitelj nagovarao ili poticao nekog drugog da počinji krivično djelo seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom zakonu bi bila da je počinitelj ohrabrio, provocirao, poticao ili ubjeđivao direktne počinioce da izvrše zločin.

Pomaganje i podupiranje (Član 25(3)(c))

U svrhu dokazivanja da je počinitelj pomagao i podupirao počinjenje seksualnog nasilja kao međunarodnog zločina, mora se pokazati da je počinitelj dao praktičnu pomoć direktnim počiniocima (npr. dajući sredstvo kojim je počinjen zločin) ili kroz ohrabivanje i moralnu podršku.

Odgovornost komandanata i drugih pretpostavljenih (Član 28)

Počinioci seksualnog nasilja, kao zločina po međunarodnom pravu, mogli su izvršiti krivična djela i u ulozi pretpostavljenih osoba ili komandanata direktnim počiniocima.

Ako je počinitelj vojni komandant, praktičaru su potrebne informacije koje pokazuju da su on ili ona imali stvarnu kontrolu nad podređenima, da su znali ili da su trebali znati da podređeni počinjavaju krivična djela, da nisu uspjeli da poduzmu odgovarajuće mjere da spriječe ili da kazne ili da prijave odgovarajućem tijelu u svrhu istrage, te je, kao rezultat toga, zločin i počinjen.

Ako je zločin počinila nadređena osoba koja je civilno lice, informacije koje praktičar prikupi moraju pokazati da je postojala hijerarhijska veza između nadređene osobe i direktnih počinioaca na terenu, da je nadređena osoba znala ili da je svjesno zanemarila informaciju koja je jasno ukazivala na to da podređene osobe čine zločine, da su zločini bili aktivnost unutar stvarne odgovornosti i kontrole nadređene osobe, da ta osoba nije uspjela da poduzme sve neophodne i razumne mjere da spriječi zločin ili prijavi saznanja vlastima u svrhu istrage, te je, kao rezultat toga, zločin i počinjen.

²⁸ Uzmite u obzir da neki od faktičkih potkrepljivača ovih oblika odgovornosti mogu služiti i za dokazivanje drugih oblika, kao što je komandna odgovornost vojnih komandanata u skladu sa Članom 28(a).

“Nedostatak krivičnog gonjenja za zločine seksualnog nasilja u domaćoj sudskoj praksi, ograničen obim međunarodnog krivičnog gonjenja za ove zločine, i obim, na svjetskom nivou, zločina seksualiziranog nasilja – a posebno u situacijama oružanih sukoba – još uvijek dovode do priličnog broja nekažnjenih slučajeva...”

Jane Adong Anywar, Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice), Debata UNSC (UNSC Debate), 2013.

DIO 2: DOKUMENTOVANJE U PRAKSI	28
3. UVODNA RAZMATRANJA	29
3.1 Ne čini zlo	29
3.2 Obuka	29
3.3 Procjene	30
(i) Istraživanje	30
(ii) Procjene rizika	30
3.4 Sveobuhvatno planiranje	35
4. KLJUČNE TEME PRILIKOM PLANIRANJA	36
4.1 Koordinacija	36
4.2 Tumačenje	38
4.3 Organizovanje informacija	40
5. IDENTIFIKOVANJE PREŽIVJELIH I DRUGIH SVJEDOKA	41
5.1 Direktno identifikovanje	42
5.2 Posrednici	42
6. SVJEDOČENJE	44
6.1 Informisani pristanak	45
6.2 Povjerljivost	47
6.3 Upućivanja	48
7. INTERVJUISANJE	50
7.1 Okolnosti intervjua	52
7.2 Kontrolna lista za intervju	53
7.3 Vrste pitanja	54
7.4 Tehnike vođenja intervjua	56
7.5 Bilježenje informacija o intervjuu	61
8. DODATNI IZVORI INFORMACIJA	61
8.1 Fizički dokazi	61
(i) Lokacije napada	63
8.2 Dokumentovani dokazi	66
(i) Vrste dokumenata	66
9. POHRANJIVANJE INFORMACIJA	68
9.1 Pohranjivanje dokumenata i drugih fizičkih informacija	69
9.2 Pohranjivanje digitalnih informacija	69
9.3 Pohranjivanje pravnih/sudskih medicinskih informacija	70

DIO II: DOKUMENTOVANJE U PRAKSI

3. Uvodna razmatranja

3.1 “Ne čini zlo”

Uključivanje pojedinaca, njihovih porodica i zajednica u svrhu istraživanja i dokumentovanja informacija o seksualnom nasilju se mora obaviti tako da maksimalno uveća pristup pravdi za preživjele, te da što više umanjí moguće negativne uticaje koje proces dokumentovanja može za njih imati.

Prilikom dokumentovanja informacija o seksualnom nasilju, praktičari se moraju potruditi da “ne čine zlo”, ili da umanje štetu koju bi nehotice mogli uzrokovati kroz svoje prisustvo ili u okviru svog mandata.

S tim u vezi, praktičari bi bar trebali slijedeće:

1. shvatiti rizike koji su uključeni u dokumentovanje seksualnog nasilja,
2. pobrinuti se da je osoblje koje radi na dokumentovanju seksualnog nasilja obučeno na odgovarajući način,
3. pobrinuti se da preživjeli i svjedoci daju svoj informisani pristanak za učešće u istražnim radnjama,
4. zaštititi informacije koje su dokumentovali,
5. posebno se potruditi u radu sa djecom koja su preživjeli i svjedoci.

Strategije, kojima bi se osiguralo korištenje principa “ne čini zlo” tokom procesa dokumentovanja, su ugrađene u cijeli Protokol.

3.2 Obuka

Praktičari bi trebali imati odgovarajući nivo vještina i obuku za bavljenje dokumentovanjem seksualnog nasilja. Praktičari bi posebno trebali slijedeće:

- osigurati da su svi članovi tima, uključujući osobe koje obavljaju intervjue, prevodioce, analitičari i pomoćno osoblje, prošli odgovarajuću provjeru, da su obučeni za dokumentovanje povreda u skladu sa osnovnim standardima koji su postavljeni u ovom Protokolu,
- osigurati da svi članovi tima posjeduju znanja i iskustvo iz rada sa slučajevima seksualnog nasilja i da su, posebno, upoznati sa odgovarajućim tehnikama za vođenje intervjua, terminologijom i strategijama za obzirno reagovanje na razotkrivanje seksualnog nasilja, kako kod preživjelih i svjedoka žena, tako i muškaraca,
- gdje je to moguće, obučiti osoblje za rad sa traumom i o načinima kako prepoznati i reagovati na post-treumatske stresne poremećaje i rizik od samoubistva ili samopovređivanja.

U radu sa preživjelim i svjedocima koji su djeca²⁹, praktičari posebno trebaju:

- obuku koja je specifična za pristup, intervjuisanje i upućivanje djece, kako bi se praktičarima omogućilo da odgovore na posebnu ranjivost i mogućnosti djeteta,
- shvatiti kako primijeniti princip “ne čini zlo”, povjerljivost i informisani pristanak, posebno u radu s djecom, uključujući i korištenje tehnika prilagođenim starosnoj dobi u komunikaciji sa preživjelim i drugim svjedocima,³⁰
- obuku za vještine intervjuiranja djece uz osjetljivost na starosnu dob i vođenje računa da komunikacija sa veoma malom djecom zahtijeva drugačije vještine od onih koje su potrebne za rad sa adolescentima,
- obuku za tehnike za sprečavanje ponavljanja traume za djecu, kao što je da im se dozvoli da osjete tjelesne senzacije i emocije (drhtanje, truckanje i plač),
- shvatiti da jasne poteškoće, s kojima se različite grupe ranjive djece mogu suočavati, kao što je rizik odbijanja zajednice kakvo doživljavaju mlade djevojke povezane sa naoružanim grupama i snagama.

3.3 Procjene

Mogli bi se pojaviti problemi koje bi praktičari trebali detaljno procijeniti i istražiti prije početka rada na procesu dokumentovanja. Ta informacija bi mogla biti osnova na kojoj bi se mogao zasnivati plan dokumentovanja – potrebno je dosta pažnje i znanja o kontekstu zajednice da bi se osiguralo da osobe koje su preživjele seksualno nasilje ne postanu obespravljene, da imaju pristup pravosuđu i da ne dođe do kompromitovanja njihove sigurnosti.

Praktičari bi trebali, kao prvi korak, procijeniti koliko je to moguće da li su informacije koje su im potrebne već dokumentovali drugi praktičari i organizacije, da li su te informacije dostupne i da li je potrebno uraditi ponovno dokumentovanje, uključujući i intervju. Ponovno intervjuisanje će možda biti neophodno ako se nastoji doći do pravnog mehanizma. No, ako je mandat fokusiran na zagovaranje, onda to neće biti potrebno.

Prije intervjuisanja preživjelih i drugih svjedoka, ili prikupljanja bilo kakvih dodatnih informacija, praktičari trebaju: **(i) istražiti navodne zločine, kontekst i zajednicu; (ii) procijeniti rizik za preživjele, praktičare i informacije i (iii) odrediti koje usluge su preživjeli možda već dobili.** Praktičarima se savjetuje da ove zadatke ne treba obavljati određenim redoslijedom, ali da ih se treba istovremeno razmatrati. Naprimjer, nije moguće procijeniti određene rizike po sigurnost preživjelih bez istraživanja obrasca ponašanja kod kršenja u određenom području; slično tome, istraživanje prepreka za odgovornost za preživjele će svakako obuhvatiti i određeni nivo procjene rizika.

²⁹ Konvencija o pravima djeteta definiše dijete kao “svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako je, na osnovu zakona koji se odnose na dijete u pitanju, punoljetstvo ranije stečeno”. Razjašnjavanje tačne dobi pojedinca, preživjele osobe/svjedoka, predstavlja ključ za uspostavljanje načina za dobivanje informisanog pristanka, kao i mogućnosti implikacija za krivični postupak. U slučajevima gdje djeca nemaju izvod iz matične knjige rođenih, potrebno je koristiti druge mjere u svrhu identifikacije starosne dobi djeteta, uključujući pregled evidencije krštenja, evidenciju rođenja u zajednici, kao i pregled privremenih ili vanrednih sistema koje uspostavljaju humanitarne organizacije. Za dodatne upute možete pogledati UNICEF, Istraživački centar “Innocenti” (Innocenti Research Centre), Innocenti Insight: Upis rođenja i oružani sukob (Birth Registration and Armed Conflict), 2007.

³⁰ Pogledati IRC, UNICEF, Briga o djeci koja su preživjela seksualno zlostavljanje: Upute za pružaoce zdravstvenih i psihosocijalnih usluga u humanitarnom okruženju (Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings), 2012.

(i) Istraživanje

Slijede neki od ključnih tema, a posebno onih vezanih za dokumentovanje seksualnog nasilja, s kojima bi se praktičari trebali upoznati na samom početku svojih istraga.

Neke od navedenih informacija će biti jednostavno dostupne iz javnih izvještaja, dokumentacije i sa web stranica. Neke informacije će zahtijevati detaljnije istraživanje i možda će ih biti moguće dobiti od UN-a ili drugih međunarodnih organizacija, međunarodnih i domaćin NVO-a, lokalnih organizacija i organizacija na nivou zajednice i organizacija za teoretska istraživanja. Ostale informacije će biti dostupne praktičarima direktno i na lokaciji na kojoj rade u vlastitom državnom kontekstu. Praktičari možda neće biti u mogućnosti da odgovore na sva navedena pitanja prije samog procesa prikupljanja informacija. No, odgovarajući što je više moguće postavljenih pitanja će omogućiti praktičare da urade bolje planiranje svog pristupa, prikupe najrelevantnije i najkorisnije informacije i da smanje rizik za preživjele/svjedoke, ili i za sebe.

Uvodno istraživanje određenog zločina

- Kakva je rodna dinamika područja – kako na nivou države, tako i na lokalnom nivou – u kojem je došlo do povreda? Kakva su tradicionalna i kulturna vjerovanja u zajednici u vezi za rodne uloge? Kako to može da utiče na mogućnost preživjelih da prijave zločin seksualnog nasilja i da pristupe pravdi?³¹
- Kakvi su priroda i obim čina seksualnog nasilja koji se navodno dogodio? Kakav je uzorak ponašanja kod ovih krivičnih djela i kako se uklapaju u sveopšti uzorak ponašanja napada?
- Šta je zvanično prijavljeno? Kome su podnešene te prijave? Gdje je ciljano na pojedince?
- Kakvo je razumijevanje zajednice, kakav je njen stav prema različitim oblicima seksualnog nasilja, uključujući i ono usmjereno na djecu? Ako postoje, kakve su reperkusije prema preživjelim/svjedocima? Kako bi zajednica ili porodica reagovali ako bi saznali o zločinu seksualnog nasilja koji je počinjen spram člana njihove zajednice? Da li bi ta reakcija bila različita u zavisnosti od starosne dobi ili pola preživjele osobe/svjedoka?
- Kakva je sigurnosna situacija i sa kakvim se poteškoćama suočavaju preživjeli prilikom pokušaja da pristupe mehanizmima za preuzimanje odgovornosti?
- Kako su, ako su, različiti oblici seksualnog nasilja kriminalizirani? Šta se zahtijeva u pravnom smislu za dokazivanje optužbe za seksualno nasilje? Da li državni pravni sistem osigurava jednakost pred zakonom? Ako osigurava, da li je to primjenjeno u praksi? Da li pravila postupka i dokazivanja omogućavaju ili otežavaju ostvarivanje pravde za preživjele? Na primjer, da li se svjedočenjima muškaraca i žena daje jednaka težina? Da li su uspostavljene specifične pravne odredbe vezane za djecu?
- Na koji način se slučajevi istražuju i krivično gone na državnom i lokalnom nivou? Postoje li specijalne jedinice policije obučene za istragu i gonjenje po osnovu zločina seksualnog nasilja, uključujući i jedinice stručne za rad sa djecom?

³¹ Koristan izvor informacija za provedbu ovog istraživanja je publikacija Ženske inicijative za rodnu pravdu, Tradicija jednakosti rodova (Gender Equality Traditions (GET)), kontrolna lista pod nazivom Kontrolna lista indikatora (Indicators Checklist) iz publikacije Rod u praksi: Upute i metode za adresiranje zločina na osnovu roda u oružanim sukobima (Gender in Practice: Guidelines and Methods to address Gender Based Crime in Armed Conflict), str. 9-14 (dostupno na adresi: http://www.iccwomen.org/whatwedo/training/docs/Gender_Training_Handbook.pdf).

- Koji oblici ostvarivanja pravde su dostupni preživjelima/svjedocima, kako formalno, tako i neformalno? Koje su prednosti i mane ovih oblika ostvarivanja pravde? Da li neformalni mehanizmi oslikavaju ili ukorjenjuju rodne nejednakosti u državi? Da li se prema muškarcima i ženama jednako postupa u okviru neformalnih mehanizama? Kakve posljedice mogu imati preživjeli/svjedoci koji odaberu da ne istrajavaju sa uobičajenim mehanizmima, nego se radije obraćaju mehanizmima na nivou države (ako takvi postoje)? Da li osoba ima pristup do oba mehanizma? Da li djeca imaju pristup do oba mehanizma?

Uvodno istraživanje konteksta

- Kakva je politička i sigurnosna situacija? Kakva je historija sukoba ili neprijateljstva? Da li postoji istorija etničkog, vjerskog ili rasnog progona? Postoji li historija specifičnog progona na osnovu roda (tj. ozbiljno ugrožavanje osnovnih prava po osnovu roda)?
- Ko je cilj napada? Da li su specifične grupe cilj napada? Da li su djeca specifičan cilj napada? Kako se zna da su ove grupe cilj napada? Ko ih ciljano napada? Da li ih ciljano napadaju muškarci, dječaci, žene ili djevojčice?
- Da li je bilo prijava ili zapisnika o drugim krivičnim djelima počinjenim kao dio tog napada? Da li je bilo prijavljenih slučajeva pretresa kuća, hapšenja i zatvaranja civila, napada na sela ili na kontrolne rampe, ili prijava seksualne i torture koja nije seksualne prirode? Kakav je obrazac zločina?

Uvodno istraživanje o navodnim počiniocima

- Na koji način je organizovana vojna i sigurnosna infrastruktura? Koje naoružane grupe su aktivne u tom području? Kakav je njihov odnos sa lokalnim stanovništvom?
- Odakle dolaze naoružane grupe? S kim ili čim su povezane? Da li se ove grupe sastoje od muškaraca i žena? Da li se ove grupe sastoje od djevojčica i dječaka? Kakve su različite uloge tih grupa?
- Kakva je (ako postoji) povezanost između navodne grupe počilaca i snaga bezbjednosti koje su prisutne u području na kojem bi se odvijao proces dokumentovanja? Da li počinioci, ili osobe povezane s njima, imaju uticaja na pogođenu zajednicu u vrijeme provođenja istrage?

Uvodno istraživanje dostupnih i korištenih usluga

- Kakvu su medicinsku njegu i psihosocijalnu podršku dobili preživjeli?
- Kakve su vrste zdravstvene, psihosocijalne, pravne i ekonomske pomoći dostupne preživjelima/svjedocima seksualnog nasilja? Kakvi su sistemi ili načini upućivanja?
- Koji akteri pružaju navedene servise na lokalnom, regionalnom i državnom nivou?
- Postoje li neke smetnje za preživjele/svjedoke prilikom pristupa navedenim uslugama (npr. zabrinutost za sigurnost, finansijske poteškoće, ili diskriminirajuća ponašanja ili politike)?

(ii) Procjene rizika

Prilikom planiranja dokumentovanja i istraživanja seksualnog nasilja, praktičari moraju izvršiti procjenu opasnosti (stvarnih, zamišljenih ili mogućih) koje bi mogle naštetiti preživjelima i drugim svjedocima, zajedno sa rizikom da bi takve prijetnje bile i ostvarene. Prije razvoja plana za dokumentovanje, praktičari trebaju procijeniti rizike i sigurnosnu situaciju za sve članove tima za dokumentaciju i one sa kojima će se obaviti intervjui. Potrebe osoblja, logistike, usmenog i pismenog prevođenja, sistemi za organizovanje informacija i strategije za pristup preživjelima/svjedocima će se lakše utvrditi nakon što se provede procjena rizika po preživjele/svjedoke, tim praktičara i same informacije.

Procjena rizika po preživjele/svjedoke

1. Rizici po preživjele/svjedoke povezane sa dokumentovanjem seksualnog nasilja obuhvataju:

- odmazda/zastrašivanje/prijetnje navodnih počilaca/njihovih porodica/njihovih pristalica prema preživjelima/svjedocima i/ili njihovim porodicama;
- kažnjavanje, uključujući i fizičko zlostavljanje, od strane bliskih članova iz zajednice/porodice/njegovatelja;
- prisiljavanje preživjelih/svjedoka da se pomire sa počiniocima (preživjele/svjedoke možda tjeraju da stupe u brak ili da žive sa počiniocima);
- nastojanja da se ostvari finansijski dobitak za porodice preživjelih/svjedoka postaju prioritet u odnosu na pravdu za preživjele/svjedoke;
- ponovno doživljavanje traume;
- odbacivanje od strane supruga, drugih članova porodice ili zajednice, što dovodi do izolacije, ili napuštanja djece;
- gubitak sredstava za život;
- gubitak pristupa školama i usmjerenom obrazovanju za djecu; i
- u nekim ekstremnim slučajevima, hapšenje i kažnjavanje – na primjer, u slučajevima gdje se spolni odnosi van braka, ili homoseksualni odnosi kriminaliziraju.

2. Praktičari bi si trebali postaviti slijedeća pitanja:

- Da li se u blizini nalazi zdravstvena ustanova i da li možete tamo otići? Da li će pružiti uslugu svim preživjelima/svjedocima sa kojima komunicirate ili samo nekima od njih, a ako neće svima, ko će se onda pobrinuti za ostale?
- Da li će se proces dokumentovanja odvijati u područjima gdje neprijateljstva još traju, gdje se počinioci i dalje nalaze, ili su preživjeli/svjedoci i dalje pod rizikom zastrašivanja, daljih napada (uključujući i odmazdu zbog razgovora) ili raseljenja? Ako je to tako, kakvu ćete strategiju usvojiti da biste prevazišli ove probleme?

- Da li je informacija o lokaciji nekog mjesta dobivena od preživjele osobe/svjedoka koji je pod rizikom u slučaju da se ta informacija može povezati s njim/njom? Ako je to tako, kakve ćete mehanizme pokrenuti da zaštitite preživjelu osobu/svjedoka ili izvor informacija od bilo kakvog rizika?
- Da li će posjeta određenom mjestu zločina dovesti one pojedince, koji su vam otkrili tu lokaciju, u veću opasnost? Ako hoće, da li postoji drugi način (recimo, putem posrednika) da se dobiju informacije o tim lokacijama?
- Sa kakvim se posebnim rizicima suočavaju djeca, ako bi ona javno istupila? Da li bi djeca bila stigmatizovana ili izolovana ako bi prijavila zločin? Kakvi protokoli su uspostavljeni za rješavanje identifikovanih rizika ili štete po djecu?
- Da li ste uzeli u obzir kako vlastito shvatanje o rizicima, tako i shvatanje preživjelih/svjedoka? Praktičari se moraju dogovarati sa preživjelima/svjedocima, jer su oni jedini koji su svjesni određenih pojedinačnih, lokalnih ili rizika koji su specifični za datu zajednicu.

Procjena rizika po praktičara

1. Da li su rizični pristup području i putovanje unutar njega?
 - Postoji li rizik od oružanih grupa, terorista ili kriminalnih mreža koje djeluju u tom području ili na samoj lokaciji?
 - Da li vaš tim rizikuje da bude specifični cilj napada? Da li postoji rizik da bi vi ili vaš tim mogli postati predmetom prijetnji počinioca, njihovih porodica i pristalica (ovo je posebno problematično za domaće praktičare)?
2. Da li ste uzeli u obzir ostale rizike, koji nisu fizičke prirode? (posebno se odnosi na domaće NVO-e)? Na primjer, domaćim NVO-ima bi se moglo prijetiti sa poništenjem registracije ako nastave s radom.
3. Da li su određene lokacije sigurne za posjetu?
 - Da li je pristup području ili lokaciji siguran i ne prijeti mu rizik od poplava, klizišta ili ekstremnih vremenskih uslova?
 - Da li su određene lokacije predaleko da bi ih se posjetilo bez noćenja na putu, a ako jesu, da li je moguće naći prenoćište?
 - Postoji li rizik od neeksplozivnog streljiva na lokaciji?
 - Da li se lokacija nalazi unutar ili blizu građevinski nestabilne zgrade?
4. Šta bi se desilo da vas pronađu sa informacijama i dokazima koje posjedujete?
5. Kakve procedure možete uspostaviti da biste ublažili rizike?
 - Imate li sigurnosni ili plan evakuacije?
 - Imate li komunikacijski plan?

- Da li ćete imati odgovarajuću opremu da reagujete na eventualnosti? Na primjer, da li ćete imati dovoljne količine goriva, zaliha, prve pomoći i uređaja za komunikaciju?
 - Da li vaš tim može doći do obližnje zdravstvene ustanove?
 - Ako je neophodno, možete li ukloniti vidljive oznake sa svojih vozila i opreme?
 - Imate li plan, proceduru i mogućnosti upućivanja u slučaju vanredne pomoći ili prevoza nekog od preživjelih/svjedoka, djece bez roditelja ili drugih pojedinaca koje možete zateći na nekoj lokaciji?
6. Postoji li rizik po vas ili vaš tim da doživite indirektnu traumu? Prilikom rada sa indirektnom traumom, praktičari koji se bave velikom količinom slučajeva, trebaju voditi računa da idu na produžene/česte odmore, kako bi se oporavili. Praktičare treba ohrabriti da govore o stresu kroz koji prolaze.

Procjena rizika po informaciju

- Imate li plan kako da prikupite i pohranite informacije na siguran način?
- Kako ćete čuvati informacije koje prikupite da, tako da budu sigurne i ostanu povjerljive? Kada, zašto i kako ćete uništiti informacije u slučaju rizika od konfiskovanja? (**pogledati dio 9, "Pohranjivanje informacija"**).
- Kako ćete transportovati informacije i dokaze koje prikupite?
- Da li ste u mogućnosti da održite "lanac čuvanja" i da li imate kapacitete da se pobrinete za sigurnost informacija na duže vremenske periode? (**pogledati Dodatke 6 i 7, "Fizički dokazi: principi lanca čuvanja" i "Dokumentovani dokazi: principi lanca čuvanja"**).

3.4 Sveobuhvatno planiranje

Prije pokretanja procesa dokumentovanja seksualnog nasilja, praktičari moraju formulisati jasnu strategiju ili plan koji će uzeti u razmatranje navedena pitanja i dati odgovore na slijedeća pitanja:

U svjetlu vašeg istraživanja i procjene rizika:

- **Zašto dokumentujete seksualno nasilje?** Kakav rezultat, ili više njih, očekujete?
- **Imate li dovoljne kapacitete da pravilno dokumentujete seksualno nasilje?** Da li ste obučeni, opremljeni i spremni za to na odgovarajući način? Da li ste svjesni pravnog okvira unutar kojeg radite?
- **Šta ćete uraditi sa informacijama?** Kako ćete ih sigurno organizovati, procijeniti i pohraniti? Kome ćete ih dostaviti? Šta ćete javno objaviti i kako ćete nastojati da informacije ostanu povjerljive?

- **Kako ćete odabrati prioritete i tragove koje ćete pratiti?** Možda ćete imati više informacija koje treba dodatno istražiti nego što ćete imati resursa – ako se to desi, kako ćete donositi odluku o tome šta dodatno istražiti?
- **Na šta će se vaša nastojanja fokusirati?** Šta je osnova za odabir fokusa na neko određeno područje, incident ili zajednicu? Da li će vaša strategija biti geografska, tematska ili kombinacija to dvoje?
- **Kakve sigurnosne opasnosti po preživjele, informacije i vaš tim trebate razmotriti?** Kakve strategije biste mogli usvojiti da ublažite te rizike? Kakve opcije upućivanja možete uspostaviti?
- **Kako ćete vršiti dokumentovanje?** Kakve su vaše potrebe u smislu logistike, finansija i stručnosti?
- **Koji izvori informacija su vam dostupni?** Kojim izvorima informacija ćete nastojati da pridete? Kako ćete im pristupiti? Na koje izvore informacija ćete se ograničiti?
- **Kako ćete komunicirati sa zajednicama i preživjelima u svrhu istraživanja?** Koje procese ćete koristiti da dobivanje informisanog pristanka, uključujući i pristanak maloljetnika?
- **Koliko vremena ćete posvetiti ovome?** Kakva su vaša vremenska ograničenja?

4. Ključne teme prilikom planiranja

4.1 Koordinacija

Moglo bi se desiti, u bilo kojem momentu, da se poduzima više aktivnosti u cilju prikupljanja, bilježenja i analiziranja informacija o seksualnom nasilju u područjima zahvaćenim sukobom. Ovo se posebno odnosi na područja za koja se vjeruje da je seksualno nasilje veoma zastupljeno, tamo gdje su već uspostavljene humanitarne aktivnosti, ili gdje su pokrenute zvanične državne ili međunarodne istrage. Postojanje više oblika i linija istrage bi moglo naštetiti pojedincima i zajednicama, uticati na kvalitet prikupljenih informacija i mogućnost da ih se koristi na krivičnom sudu, a također i uticati na rad organizacija koje su aktivne u tom području. Neke od posljedica višestrukih istraživanja su:

- Preživjeli/svjedoci mogu biti u situaciji da ponavljaju svoju priču u brojnim prilikama, u različite svrhe, različitim ljudima. U nekim situacijama to može dovesti do ponovne traumatizacije. Stalno postavljanje pitanja, bez obzira koliko obazrivo, preživjeloj se osobi/svjedoku može učiniti kao saslušavanje.
- Zamor u procjeni – zajednice postaju zasićene višestrukim istraživanjima, ometanjem i obećanjima bez ostvarenja pomoći.
- Pojedinci i zajednice se suočavaju sa rizikom od povećane pažnje i percepcije da izdaju članove vlastite zajednice ili da optužuju druge.

Da bi se ostvarilo poštovanje preživjelih/svjedoka, kao i da bi se osiguralo prikupljanje najrelevantnijih informacija, ove procese treba koordinirati gdje god je to moguće. S tim u vezi, praktičarima se savjetuje kako slijedi.

- Razviti odnose sa drugim organizacijama prije putovanja u neko područje, a gdje god je to moguće, trebaju procijeniti vrstu, kvalitet, frekvenciju i svrhu informacija koje bi mogli, ili ne, prikupiti.
- Saznajte više o postojećim mehanizmima koordinacije o pitanjima nasilja po osnovu roda, na državnom, regionalnom i lokalnom nivou. Upoznatost sa postojećim sistemima može omogućiti razmjenu informacija i pristup podacima, kao i osigurati zaštitu preživjelih/svjedoka.
- Upoznajte se sa sigurnosnom situacijom i ostalim okolnostima drugih organizacija koje se bave prikupljanjem informacija. Određene organizacije bi mogle prikupljati informacije na diskretan način i ne bi im se trebalo pristupati javno tražeći informacije.
- Upoznajte se o organizacijama i pojedincima koji su zlostavljali zajednicu putem manipulacije informacijama, prijeteći im posljedicama ukoliko ne istupe u javnost, kao i širenjem lažnih informacija s ciljem podrivanja procesa dokumentovanja.
- Upoznajte se sa postojećim sistemima prikupljanja podataka o seksualnom nasilju: njihovom svhom, načinom provedbe i ograničenjima koja postoje u vezi sa dijeljenjem informacija koje prikupe. Ovo obuhvata Informacijski sistem za pitanja nasilja po osnovu roda (Gender-Based Violence Information System) (GBVIMS)³² i Sporazum o praćenju, analizi i izvještavanju (Monitoring, Analysis and Reporting Arrangements) (MARA)³³ koji su uvedeni Rezolucijom 1960 UN-ovog Vijeća sigurnosti.³⁴
- Poštujte mandat drugih organizacija koje rade sa zajednicama po različitim programima. Pružaoci usluga često rade s ciljem da ponude nepristranu pomoć svima, a posredovanje u sukobu, zadržavanje nezavisnosti po pitanju krivičnih postupaka i integriranje cijele zajednice predstavljaju ključ za uspješnost tog posla. Praktičari trebaju da poduzmu dodatne mjere opreza prilikom posjete organizacijama i zajednicama u izbjegličkim i raseljeničkim kampovima i lokacijama, kancelarijama humanitarnih radnika, klinikama i sigurnim mjestima u zajednici. Gdje god je to moguće, posjetu treba planirati unaprijed i izbjegavati pojavljivanje i traženje informacija bez najave.
- Imajte na umu da je pružanje usluga preživjelima/svjedocima često zasnovano na očekivanju povjerljivosti koju se ne bi trebalo prekršiti, uključujući i povjerljivost u smislu razmjene anonimnih podataka koji se mogu koristiti da se uspostave obrasci ponašanja, lokacije, odgovor i vrsta seksualnog nasilja koja se desila.

³² Inicijativa GBVIMS koju su 2006. godine pokrenuli UNOCHA, UNHCR i IRC je stvorena zbog harmoniziranja prikupljanja podataka o nasilju na osnovu roda (GBV) u humanitarnim okruženjima, u svrhu pružanja jednostavnog sistema za GBV za voditelje programa, kako bi prikupljali, pohranjivali i analizirali svoje podatke i kako bi im se omogućila sigurna i etička razmjena podataka o prijavljenim incidentima GBV-a. (Pogledati <http://www.gbvims.org>).

³³ Svrha MARA-e je da osigura sistematsko prikupljanje pravovremenih, tačnih, pouzdanih i objektivnih informacija o seksualnom nasilju prema ženama, muškarcima i djeci, u kontekstu sukoba u svim situacijama koje izazivaju zabrinutost. Informacije koje se prikupljaju putem MARA-e se koriste za promovisanje povećanih i pravovremenih aktivnosti u svrhu prevencije i odgovora na seksualno nasilje povezano sa sukobima. Pogledati Napomenu "Privremene upute": Provedba rezolucije Savjeta bezbjednosti 1960 (2010) o ženama, miru i sigurnosti (Seksualno nasilje povezano sa sukobima) (Provisional Guidance Note: Implementation of Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security (Conflict-related Sexual Violence)).

³⁴ OP8, UN Vijeće bezbjednosti, Rezolucija Vijeća bezbjednosti 1960 (2010) [o ženama, i miru i sigurnosti], 16. decembar 2010. godine, S/RES/1960 (2010).

- Imajte na umu Rezoluciju 1888 UN-ovog Vijeća sigurnosti,³⁵ prema kojoj se vladine i UN agencije i NVO-e, kako na državnom, tako i na međunarodnom nivou, pozivaju da pruže podršku za bolje praćenje, dokumentovanje i prijavljivanje zločina seksualnog nasilja. Pružaoci usluga i druge institucije koje daju podršku preživjelim, mogu odabrati da odgovore na taj poziv tako što će podijeliti informaciju o preživjelim u skladu sa etičkom praksom i informisanim pristankom preživjelih.

4.2 Tumačenje

Tumači često predstavljaju ključni dio tima s kojim radi praktičar. Tumači trebaju dobiti odgovarajuću obuku, ne samo po pitanju samog prevođenja, nego i iz oblasti rada sa preživjelim/svjedocima seksualnog nasilja, a gdje je to potrebno, i iz oblasti rada s djecom.

Tumači trebaju biti u mogućnosti da timu praktičara daju odgovarajući prevod tokom kontakta koji praktičar može ostvariti sa članovima zajednice, uključujući i podršku tokom vođenja intervjua. Oni bi trebali biti u mogućnosti i da pruže odgovarajuće lingvističko i kulturološko tumačenje ključnih riječi, ponašanja i izraza koji se povezuju sa seksualnim nasiljem u određenoj sredini, bez promjene ili uticaja na informaciju koju pruža preživjela osoba ili svjedok.

Tumač treba biti u mogućnosti da radi oprezno i profesionalno, u skladu sa etičkim principom "ne čini zlo", a posebno tokom intervjua. Također, moraju u potpunosti shvatiti koncept informisanog pristanka i ponašati se u skladu sa kodom povjerljivosti po kojem tim radi.

Tumači bi posebno trebali slijedeće:

- osjećati se ugodno, sa sigurnosne tačke gledišta, radeći u datom regionu i u okviru konteksta u kojem će praktičar od njih tražiti da rade;
- razumjeti lokalni kontekst, ali biti objektivni sa svoje tačke gledišta;
- imati iskustvo (i biti osjetljivi) spram međusobne veze između seksualnog nasilja i lokalne kulture i razumjeti na koji način bi ova pitanja mogla da utiču na komunikaciju sa osobama koje intervjuišu;
- osjećati se ugodno sa detaljima teme seksualnog nasilja i terminologijom, uključujući riječi i eufemizme koji bi se mogli koristiti za opisivanje seksualnog nasilja u tom području;
- koristiti samo riječi preživjelih/svjedoka i voditelja intervjua; vlastite riječi se ne bi trebale koristiti tokom intervjua;
- biti osjetljivi spram potreba pojedinaca i mogućnosti djece – uključujući obuku o tehnikama za rad sa specifičnim komunikacionim poteškoćama koje imaju djeca;
- pokazati empatiju, ali ne sažaljenje, šok ili osuđivanje;
- imati senzibilno shvatanje uticaja koje bi njihovo fizičko prisustvo moglo imati na preživjele/ svjedoke i ući i kretati se oprezno po sobi, te sjesti na način koji neće zastrašiti preživjelu osobu/svjedoka, ili koji bi mogao biti shvaćen kao prijetnja.

³⁵ Svrha MARA-e je da osigura sistematsko prikupljanje pravovremenih, tačnih, pouzdanih i objektivnih informacija o seksualnom nasilju prema ženama, muškarcima i djeci, u kontekstu sukoba u svim situacijama koje izazivaju zabrinutost. Informacije koje se prikupljaju putem MARA-e se koriste za promovisanje povećanih i pravovremenih aktivnosti u svrhu prevencije i odgovora na seksualno nasilje povezano sa sukobima. Pogledati Napomenu "Privremene upute": Provedba rezolucije Savjeta bezbjednosti 1960 (2010) o ženama, miru i sigurnosti (Seksualno nasilje povezano sa sukobima) (Provisional Guidance Note: Implementation of Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security (Conflict-related Sexual Violence)).

Slijedi pregled onoga što tumač *ne bi smio*.

- Govoriti bilo kakve riječi u vezi sa informacijom koju daje preživjela osoba/svjedok, osim onih koje je izgovorila ta osoba. Tumač nije učesnik konverzacije, nego neophodno sredstvo za vođenje razgovora osobe koja vodi intervju i osobe koju intervjuišu. Riječi koje se razmjenjuju između tumača i preživjele osobe/svjedoka se trebaju ograničiti na stvari bez značaja za sam intervju, kao što su upute gdje sjesti i prijateljska razmjena, a do same komunikacije ovog tipa treba doći samo tokom pauza u procesu intervjuisanja.
- Objasniti nešto preživjeloj osobi/svjedoku ili osobi koja vodi intervju, osim u slučaju kada ga praktičar izričito instruiira da to uradi.
- Mijenjati bilo čije riječi. Ako preživjela osoba/svjedok koristi eufemizam, tumač treba koristiti istu riječ u prevodu praktičaru i sugerisati da to može imati i drugačije značenje, kako bi praktičar bio u prilici da postavi pitanje kojim će se termin objasniti.
- Ispuštati dijelove intervjua koje, po svom viđenju, smatra nevažnim.
- Davati prijedloge o tome kako voditi intervju.

Prilikom odabira tumača

- Odvojite odgovarajuća finansijska sredstva i kadrove kako bi pronašli i zadržali obučene, nezavisne tumače. Takve osobe nisu uvijek lako dostupne.
- Nikada nemojte koristiti članove porodice kao tumače, zbog povjerljivosti informacija. Iz istog razloga, tumači iz iste zajednice iz koje dolaze preživjeli/svjedoci bi trebali biti korišteni tek kao zadnja opcija - posebno se to odnosi na urođeničke zajednice.
- Odvojite dovoljno vremena da procijenite potencijalne tumače. Provjerite svakog potencijalnog tumača da li ima krivični dosije, da li je nepristran, povjerljiv, ima li dovoljne kapacitete za taj posao, da li je povezan s nekim i ima li mogućnost rada s djecom.
- Imajte na umu da pol, starost, identitet i etnička, kulturološka i politička povezanost tumača mogu imati uticaja na dubinu povjerenja preživjele osobe/svjedoka prema tumaču, no budite oprezni prilikom razmatranja datih faktora, kako ne biste posmatrali osobu iz ugla stereotipa ili progoniteljske ideologije.
- Prije zapošljavanja, obavezno razmotrite lične stavove kandidata o seksualnom nasilju i rodnoj jednakosti. Osigurajte postojanje određenog stepena udobnosti sa terminologijom iz oblasti seksualnog nasilja, kako nelagoda tumača (npr. tjeskoba, šok), ne bi imala negativan uticaj na proces prikupljanja dokaza.
- Gdje je to moguće, uključite i muške i ženske tumače u svoj tim.
- Prilikom intervjuisanja djece, koristite samo prevodioce koji su dobili posebnu obuku i koji imaju ranije iskustvo u radu s djecom.

4.3 Organizovanje informacija

Način na koji se informacije prikupljaju, organizuju i pohranjuju predstavlja ključan aspekt procesa dokumentovanja i treba ga pažljivo promisliti prije bilo kojeg rada na dokumentovanju. U idealnim uslovima, trebala bi se koristiti elektronska baza podataka u koju se unose sve prikupljene informacije. Podaci trebaju biti interno povezani i trebaju obuhvatiti bar slijedeće informacije (**također pogledati dio 9, “Pohranjivanje informacija”**):

- lične podatke o svakoj intervjuisanoj preživjeloj osobi/svjedoku;
- zabrinutost za sigurnost svake preživjele osobe/svjedoka koji je intervjuisan;
- dokaz o informisanom pristanku na učešće u intervjuu;
- svjedočenje koje su ta preživjela osoba/svjedok dali;
- dokumentarne informacije koje je dala ta preživjela osoba/svjedok;
- informacija u vezi postojanja zdravstvenih problema ili policijskog dosijea;
- fotografske ili audio-vizuelne informacije vezane za tu preživjelu osobu/svjedoka;
- ako je moguće, prevod navedenog.

Ako je to ikako moguće, baza podataka bi trebala biti dovoljno razvijena na način da omogućava pretragu podataka po različitim kriterijima.

5. Identifikovanje preživjelih i drugih svjedoka

Identifikovanje preživjelih i drugih svjedoka seksualnog nasilja ponekad može biti teže od identifikovanja preživjelih i drugih svjedoka drugih zločina po međunarodnom pravu. Čak i u područjima gdje je urađeno više prijava seksualnog nasilja, preživjeli i drugi svjedoci možda nisu spremni da formalno istupe zbog mnoštva razloga. Preživjeli možda ne žele da rizikuju doživljavanje traumatičnog podsjećanja na seksualno nasilje, misle da se seksualno nasilje desilo zbog njihove krivice, ili misle da im niko neće vjerovati ako nemaju dokaz da se desilo. Zavisno od društvenog i tradicionalnog, ili kulturološkog konteksta, osobe koje su preživjele zločin seksualnog nasilja mogu biti pod određenim rizikom, ili mogu biti izmanipulisani u svojoj zajednici. To može doći od članova grupe počilaca koja je u blizini, ili čak od zajednice ili porodice koji bi se mogli ponašati na način da optužuju preživjelu osobu, da čine da se osjeća postićeno, da je kažnjavaju, ili da koriste seksualno nasilje kao izgovor da preživjelu osobu odvoje od njenog doma, porodice, izvora prihoda ili mogućnosti obrazovanja. Preživjeli možda žele, ali nisu u mogućnosti da progovore o tome. Neki, možda, imaju posebne poteškoće, ako se radi o osobama sa mentalnim ili fizičkim nedostacima.

Važno je stvoriti okruženje puno podrške i sigurnosti u kojem se preživjele osobe i svjedoci osjećaju sigurno da istupe i prijave zločin. Ako se savjetuju aktivnosti na uključivanju, odredite nivo uključivanja koji je neophodan prije prijema informacija o slučajevima seksualnog nasilja u bilo kojoj zajednici. Uz to, praktičari bi trebali imati na umu da se korisne informacije o seksualnom nasilju mogu dobiti iz mnogih izvora, a ne samo od preživjelih/svjedoka. (**Pogledati dio 6, “Svjedočenje”**.)

5.1 Direktno identifikovanje

Preživjeli i drugi svjedoci će ponekad sami, svojom voljom, istupiti i ponuditi svoje svjedočenje. Praktičari trebaju biti dobro pripremljeni da odgovore brzo, učinkovito i sigurno kada se to desi. Većina istraživanja, procjena rizika i planova bi trebali biti uspostavljeni prije nego se praktičari uključe u rad sa preživjelima/svjedocima.

Preživjeli se ponekad identifikuju direktno kroz procjenu, kroz snimanje situacije i putem drugih vrsta ispitivanja. U tim slučajevima, bitno je da kontakt sa preživjelima/svjedocima bude urađen u skladu sa izričitom željom i na način koji oni preferiraju, onda kada se slože da učestvuju u procjeni, uključujući i njihov mogući zahtjev da ostanu anonimni ili poduzimajući bilo koje mjere zaštite prije ostvarivanja kontakta.

Identifikovanje djece. Pristup djeci koja su preživjela ili svjedočila seksualnom nasilju mora biti urađen uz dosta pažnje - ako praktičar nije siguran da može stupiti u kontakt s djetetom na odgovarajući način, ako nije u mogućnosti da garantuje da će djeca biti pravilno upućena, ili ne zna kako da pristupi resursima za podršku djeci u slučaju krize, onda bi trebao da se suzdrži od ostvarivanja kontakta. Praktičari trebaju imati na umu da, ukoliko stupe u kontakt sa djecom za koju misle da su povrijeđena, informaciju o tome trebaju prenijeti odgovarajućim vlastima.

U slučaju kada su djeca, koja su povezana sa oružanim grupama i snagama, osobe koje su počinile seksualno nasilje, praktičar mora imati na umu da djeca, koja počinju djelo seksualnog nasilja, su često izmanipulisana ili prisiljena na to, te su i sama žrtve. Djecu treba smatrati preživjelima/svjedocima, a ne počinocima, u skladu sa UN-ovim uputama o pitanjima pravosuđa koja uključuju djecu žrtve i djecu svjedoke zločina (UN Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime)³⁶ i UN-ovom konvencijom i pravima djece (UN Convention on the Rights of the Child).³⁷

5.2 Posrednici

Posrednici su pojedinci koje praktičari mogu angažovati da im pomognu prilikom identifikacije i povezivanja sa članovima u zajednici, za prevazilaženje kulturoloških i društvenih barijera i za identifikaciju potencijalnih preživjelih i drugih svjedoka. Posrednici se mogu koristiti u slučajevima gdje praktičar nije naviknut na zajednicu, njene članove i dinamiku, gdje preživjeli i drugi svjedoci mogu biti u opasnosti ukoliko ih praktičar sam kontaktira, ili gdje su preživjeli i drugi svjedoci osjetljivi na kontakte sa osobama van svoje zajednice.

Posrednici mogu biti veoma učinkoviti sagovornici iz zajednice, iako se treba pobrinuti da se osigura postojanje njihove nepristrasnosti. Oni su obično članovi lokalnih organizacija, državnih i međunarodnih nevladinih organizacija (NVO-a), pružaoci i članovi drugih mreža iz zajednice, kao i struktura podrške, kao što su crkve ili ženske grupe.

Prije pokušaja da identifikujete preživjele i druge svjedoke putem posrednika, praktičari bi trebali da:

- Dobiju informacije o svim akterima, koji djeluju u zajednici, koji okružuju preživjele/svjedoke da bi omogućili praktičarima da na učinkovit način odaberu prave posrednike. Ovo obuhvata utvrđivanje društvene hijerarhije, uključujući vođstvo žena unutar zajednice (npr. starješine, babice, učiteljice, žene poglavice ili žene koje su vjerske vođe). Svaka zajednica

ima strukturu vođenja i svaka zajednica žena će imati vođu ili više njih, koji bi mogli potpomoći ili onemogućiti kontakt praktičara sa preživjelima/svjedocima. Žensko vođstvo obično služi kao ključna podrška u radu koji tim obavlja, ali samo onda kada tim radi vođen principima, na uljudan i otvoren način.

- Prilikom nastojanja da se identifikuju muškarci koji su preživjeli nasilje, potražite odgovarajuće posrednike – na primjer, članove organizacija građanskog društva koje rade samo sa muškarcima – istovremeno, budite svjesni specifičnih kulturoloških stavova i senzibiliteta koji okružuje seksualno nasilje nad muškarcima.
- Pažljivo procijenite da li će proaktivno traženje preživjelih i drugih svjedoka putem posrednika ugroziti preživjele i druge svjedoke, pojedinačne članove zajednice ili organizacije s kojima kontaktiraju. Posebno procijenite da li posrednici sile ljude na učešće ili razotkrivaju preživjele, i da li je njihovo ponašanje u skladu sa osnovnim etičkim standardima.
- Pobrinite se da posrednici naprave prioritete prilikom identifikovanja djece, a posebno one u ranjivim grupama kao što su djeca bez roditeljskog staranja ili raseljena djeca, kao i djeca povezana sa naoružanim grupama i snagama.
- Imajte na umu bilo kakve podjele unutar zajednice, kao i to da li članovi iz suprotnih “grupa” žive zajedno u istoj zajednici.
- Ako nije opasno, radite u bliskoj saradnji sa članovima zajednice, vođama u zajednici, zdravstvenim radnicima i grupama za podršku, kao i institucijama u cilju identifikovanja mogućih preživjelih i svjedoka.
- Povežite se sa lokalnim organizacijama i pokrenite inicijative kojima biste omogućili preživjelima i ostalim svjedocima da istupe, a to uključuje i razvoj foruma za osnaživanje žena, sigurna mjesta, povjerljivost i ostale mjere zaštite.
- Provjerite svakog potencijalnog posrednika (da li ima krivični dosije, da li je nepristran, povjerljiv, ima li dovoljne kapacitete za tu ulogu, da li je s nekim povezan i ima li sposobnosti da radi sa djecom).
- Pobrinite se da ni sam praktičar, niti neko od posrednika, ne budu shvaćeni kao osobe koje nude neku vrijednost u razmjeni za svjedočenje, uključujući finansijsku i drugu materijalnu pomoć ili povećan pristup pomoći. No, to ne bi trebalo da spriječi upućivanje na servise, što bi trebalo uraditi gdje god je moguće (**pogledati Dodatak 5, “Upućivanje osoba koje su preživjele seksualno nasilje na pomoć”**).
- Postavite jasna očekivanja sa posrednicima u vezi s njihovom ulogom i ograničenjima iste, kao i nivoom podrške i uputa koje mogu očekivati od praktičara.
- Pobrinite se da svi posrednici imaju pouzdan način kontaktiranja praktičara.
- Dokumentujte kontakte praktičara sa posrednicima tako da mogu obrazložiti svaku odluku koju su donijeli u vezi sa datim posrednicima.

³⁶ UNICEF, UNODC, Upute o pravnim pitanjima koja se tiču djece žrtava i djece svjedoka zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime), 2005. Zvanična verzija UN uputa o rezoluciji ekonomskog i društvenog vijeća (UN Guidelines see Economic and Social Council resolution) 2005/20, iz 22. jula 2005. Navedena verzija, koju su proizveli UNICEF i UNODC uz podršku Istraživačkog centra “Innocenti”, predstavlja upute za djecu i stručnjake koji se bave djecom i nije zvanični UN-ov dokument.

³⁷ Generalna skupština UN-a, Konvencija o pravima djeteta, 20. novembar 1989.

- Sjetite se da se pobrinete da posrednici ne postanu dio istrage mimo mandata koji nosi njihova uloga i kapacitet.
- Ograničite količinu informacija koju bilo koji posrednik dobiva o tipu preživjelih/svjedoka koje praktičar traži.
- Izbjegavajte da bilo koji od posrednika daje instrukcije preživjelima/svjedocima koje je taj posrednik identifikovao.

6. Svjedočenje

Svjedočenje preživjelih/svjedoka često predstavlja informaciju koja je, u većini slučajeva, prva dostupna praktičarima, no istovremeno je to i vrsta informacije koja se mora obraditi sa najvećom pažnjom. Preživjeli/svjedoci mogu praktičarima dati ključne informacije o samom napadu – bilo da su ga doživjeli ili da su ga posmatrali – no, oni mogu dati i informacije o kontekstualnim elementima vezanim za taj napad i o počiniocima i načinu učešća u krivičnom djelu kojem su svjedočili. "Pregledači" svjedoci, kao što su doktori, sestre, savjetnici i lokalne vođe koji bi mogli imati informacije o mnogim preživjelima/svjedocima, o vremenu i lokaciji čina, su veoma važni u uspostavljanju kontekstualnih elemenata potencijalnih zločina.

Svjedočenje mogu dati:

- preživjeli/svjedoci seksualnog nasilja;
- članovi porodice, članovi zajednice, pružaoci usluga, humanitarni radnici ili osobe iznutra koje su svjedočile ili znaju o napadu, tako što su, na primjer, svjedočili samom napadu, čuli o njemu od preživjelih/svjedoka, ili tako što su liječili preživjelu osobu/svjedoka nakon napada;
- članovi porodice, članovi zajednice, pružaoci usluga i humanitarni radnici, koji mogu dati informacije o okolnostima napada, o zločinima koji su u toku, široko rasprostranjeni ili namjerni napadi, o lokacijama i vrsti dodatnog dokaznog materijala, o navodnim počiniocima, strukturi komande, prirodi i vrsti sukoba, političkoj situaciji i dinamici lokalne moći;
- osobe iznutra i bivši članovi sigurnosnih snaga ili oružanih grupa, koji mogu dati informacije o okolnostima napada, o zločinima koji su u toku, široko rasprostranjeni ili namjerni napadi, o lokacijama i vrsti dodatnog dokaznog materijala, navodnim počiniocima, strukturi komande, prirodi i vrsti sukoba, političkoj situaciji i dinamici lokalne moći; počinioci koji su se pokajali su često osobe koje mogu dati najznačajnije dokaze koji vode direktno do počinioca – no, prilaženje svjedocima iznutra je nešto što trebaju raditi obučeni istražioci i što se radi sa velikom dozom osjetljivosti.

Uz to, praktičari i posrednici ne bi trebali tražiti samo one preživjele/svjedoke koji bi mogli imati informacije koje se odnose samo na dati čin, nego i one pojedince koji bi mogli biti od pomoći prilikom dokazivanja kontekstualnih elemenata zločina, ili koji bi mogli identifikovati počinioce i vrstu odgovornosti. Praktičari bi trebali biti svjesni toga da korisne informacije mogu dobiti:

- od svih članova zajednice, a ne samo onih koji su najglasniji, istaknuti, obrazovani, otvoreni ili koji su uobičajene vođe; i

- van same zajednice, uključujući članove organizacija koje rade u tom području, koji su možda i sami svjedoci ili imaju saznanja koja se mogu pokazati korisnima tokom procesa dokumentovanja.

6.1 Informisani pristanak

Poštivanje principa "informisanog pristanka" je ključno u procesu prikupljanja informacija o seksualnom nasilju, bez obzira na prirodu dobivenih informacija. Svi preživjeli i svjedoci, prije intervjua ili pregleda, moraju dati informirani pristanak da ih se fotografiše, da se zabilježi njihova informacija, da ih se uputi u bilo koji od servisa podrške i da se njihove informacije i podaci za kontakt daju trećim stranama.

Dobivanje informisanog pristanka prije dokumentovanja svjedočenja osigurava preživjeloj osobi/svjedoku da zadrži potpunu kontrolu nad vlastitim iskustvima, i da bude voljan i upoznat učesnik u procesu ostvarivanja pravde. Nedostatak informisanog pristanka predstavlja kršenje prava preživjelih/svjedoka, pokazuje nedostatak poštovanja prema toj osobi i nanosi joj štetu. Rezultati intervjua koji je urađen bez dobivanja odgovarajućeg i informisanog pristanka mogu biti odbijeni tokom pravnog postupka, na osnovu toga da je informacija dobivena pod određenom vrstom prinude ili prisile, ili da je zasnovana na lažnim obećanjima.

Informisani pristanak ne predstavlja samo osnovni princip učešća u pravosudnom procesu; on je i etička obaveza sveke osobe koja prikuplja informacije od preživjelih/svjedokao zločinima po međunarodnom pravu, uključujući i teška kršenja ljudskih prava.

Značenje informisanog pristanka

Sve osobe koje daju informacije o seksualnom nasilju ili koji pristaju na prikupljanje podataka, moraju o tome biti informisani i shvatiti:

- svrhu i sadržaj procesa prikupljanja podataka;
- značenje povjerljivosti i kako se ona ispunjava ili ne ispunjava u vezi sa informacijama koje daju;
- procedure koje će uslijediti – uključujući i činjenicu da će te informacije možda biti objavljene u budućnosti, kao i predviđenu vrstu korištenja; i
- rizike i koristi koje mogu imati pri učešću.

Da bi se osiguralo da je informisani pristanak dobiven, praktičari trebaju:

1. Odvojiti dovoljno vrijeme da objasne preživjelima/svjedocima sve relevantne faktore.

- Predstaviti prisutne članove tima, objasniti njihove uloge, za koga rade i za koga prikupljaju te informacije.
- Objasniti svrhu i prirodu procesa prikupljanja podataka u cijelosti, kao i sastav, povezanost i mandat tima.
- Opisati sve moguće načine korištenja dobivenih informacija, uključujući i mogućnost da informacije budu javno objavljene, bez obzira da li će se od osobe tražiti da svjedoči u bilo kojoj vrsti procesa.

- Objasniti vrstu pitanja koja se tokom razgovora mogu postaviti preživjelima/svjedocima.
- Prezentovati informaciju na takav način da preživjeloj osobi/svjedoku ona bude jasna i da budete sigurni da je informacija shvaćena. Dobar način provjere je da praktičari zamole preživjele/svjedoke da im objasne šta su razumjeli o procesu.

2. Pobrinite se da je pristanak, kojeg preživjela osoba/svjedok daje, dat dobrovoljno.

- Stvorite situacije istinskog povjerenja koje će omogućiti preživjeloj osobi/svjedoku da svoj pristanak da slobodno i dobrovoljno ili da se osjeća dovoljno ugodno da ga može odbiti. Neki od prijedloga kako, u stvari, izgraditi povjerenje, se nalaze u **Dodatku 3, "Intervjuisanje: osnovni principi i vrhunski praktični savjeti"**.
- Objasnite preživjeloj osobi/svjedoku da imaju izbor da li da razgovaraju sa praktičarem ili ne, kao i da svoj izbor mogu promijeniti u bilo koje vrijeme tokom procesa.
- Upravljajte svojom pozicijom moći, kao praktičar, pažljivo i komunicirajte sa preživjelom osobom/svjedokom s punim poštovanjem.
- Omogućite preživjeloj osobi/svjedoku dovoljno vremena da donese svoju odluku. Oni trebaju da razmisle o značajnim i složenim posljedicama učešća, koje se mogu odraziti na njih, njihove porodice i zajednice, kako sada, tako i u budućnosti. Također, treba prepoznati probleme kod procjenjivanja rizika, kada se osoba nalazi u ranjivom stanju i u toku sukoba u kojem se okolnosti brzo mijenjaju.
- Prilikom svakog kontakta sa preživjelom osobom/svjedokom, utvrdite da nisu promijenili svoje mišljenje u vezi sa korištenjem njihovih izjava ili prenošenjem informacija određenim trećim stranama.
- Odaberite način govora koji će preživjeli/svjedoci lako razumjeti, a posebno je važno da bilo kakve formulare obezbijedite na jeziku preživjelih/svjedoka.
- Koristite tumače koji se dobro snalaze u doslovnom prevođenju i pobrinite se da oni u potpunosti razumiju značenje i uslove informisanog pristanka.

3. Osigurajte izričitu saglasnost za određene aktivnosti

- Pristanak mora biti dobiven uz njegovo bilježenje putem snimača zvuka ili video kamere koji se koriste tokom intervjua. Pobrinite se da preživjela osoba/svjedok znaju da se vrši snimanje audio ili video uređajem.
- Preživjeli/svjedoci se trebaju izričito složiti sa davanjem podataka o identitetu, kontaktu i značajnim informacijama trećim stranama, a posebno državnim ili međunarodnim istražiocima ili organizacijama, sudovima i policiji.

4. Potrebno je dobiti odgovarajući pristanak za intervjuisanje djece

- Sva djeca moraju dati svoj pristanak za učešće u istrazi.
- Imajte na umu da dobivanje informisanog pristanka mora biti obavljeno uzimajući u obzir starost, potrebe i nivo razumijevanja djeteta. Na primjer, za djecu mlađu od 18 godina, informisani pristakan se dobiva od roditelja; no, stariji adolescenti su u mogućnosti da daju informisani pristanak.

- Osigurajte dobivanje informisanog pristanka od roditelja ili staratelja za učešće djeteta u procesu.
- Imajte na umu da djeca možda nemaju dovoljno hrabrosti da istupe i daju informacije svojim roditeljima ili starateljima; moguće je da ni djeca ni staratelji ili roditelji ne shvate da je dijete žrtva seksualnog nasilja, sve dok ne dođu u kontakt sa praktičarem.
- Djecu treba informisati o rizicima koji proizlaze iz davanja informacija i to treba učiniti na pažljiv način, prilagođen starosti djeteta, kako bi se izbjegao nepotreban strah. Savjetuje se ličan razgovor sa starateljima ili roditeljima, bez prisustva djeteta, prije početka intervjua sa djetetom.
- Obučeno osoblje, koje može odgovoriti na pojedinačne sposobnosti djeteta, moraju djeci predočiti sve mogućnosti i njihove posljedice. Djeca imaju pravo da im se predoče njihova prava po UN Konvenciji prava djece i Deklaraciji o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći.³⁸ Praktičari trebaju pažljivo objasniti djeci šta se dešava u svakoj fazi procesa i šta se od njih očekuje.

6.2 Povjerljivost

Povjerljivost predstavlja etički princip u procesu dokumentovanja seksualnog nasilja. Njime se od praktičara zahtijeva da zaštiti informacije koje prikupi o seksualnom nasilju i da taj princip primjenjuje tokom cijelog procesa dokumentovanja. Uslovi povjerljivosti često predstavljaju osnovu za izgradnju povjerenja sa preživjelima/svjedocima; no, postoje određena ograničenja u povjerljivosti informacija i to je potrebno jasno objasniti preživjelima/svjedocima.

Praktičari bi posebno morali slijedeće:

1. osigurati da svi članovi tima razumiju i da primjenjuju parametre povjerljivosti koji su uspostavljeni tokom procesa dokumentovanja, te da ne razgovaraju o detaljima slučaja sa porodicom, prijateljima ili kolegama koji nisu dio tima;
2. pobrinuti se za uspostavljanje zaštitnih mjera u vezi informacija o identitetu preživjelih/svjedoka i njihovih svjedočenja, kao i o uputnicama koje su izdate ili zaštitnim mjerama koje su uspostavljene (**pogledati dio 9, "Pohranjivanje informacija"**);
3. jasno i u potpunosti objasniti preživjelima/svjedocima uslove i ograničenja povjerljivosti; to znači:
 - koje mjere povjerljivosti su uspostavljene i kako će njihove informacije biti zaštićene;
 - ograničenja u povjerljivosti koja osobe koje prikupljaju informacije mogu garantovati – uključujući i razliku između praktičnih mjera za čuvanje povjerljivosti informacija i nemogućnosti da se osigura povjerljivost kao zakonsko pravo.

³⁸ Generalna skupština UN-a, Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebi moći (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power): rezolucija koju je Generalna skupština usvojila 29. novembra 1985.

- kako može doći do kršenja povjerljivosti, ako dođe do rizika od samoubistva ili samopovređivanja preživjele osobe/svjedoka ili ako se radi o zaštiti djeteta;
- ograničenja u povjerljivosti, uključujući specifične načine kako može doći do otkrivanja informacija, ako se pristanak preživjele osobe/svjedoka dat za prikupljene informacije prenosi na treću stranu, uključujući policiju, istražioce i sud (**pogledati dio 6.1, "Informisani pristanak"**).

6.3 Upućivanja

Prije pokretanja procesa dokumentovanja, praktičari trebaju da se potrudu da identifikuju mogućnosti za upućivanje preživjelih/svjedoka na dobivanje pomoći i podrške, te trebaju uspostaviti procedure za sam proces upućivanja. Preživjeli/svjedoci sa kojima se susreću možda imaju potrebu za momentalnom medicinskom, psihosocijalnom ili pomoći u smislu sigurnosti, ili se mogu suočiti sa situacijom u kojoj je sam procesa davanja informacija emotivno iscrpljujući, traumatičan ili ih izlaže dodatnom riziku. Svi preživjeli i svjedoci imaju pravo da se, prije intervjua, upoznaju sa dostupnošću zdravstvenih, psiholoških, pravnih i društvenih usluga koje su im na raspolaganju.

Ako formalne usluge nisu dostupne ili su nepristupačne, praktičari trebaju da utvrde postojanje neformalnih sistema koji mogu pružiti podršku preživjelim/svjedocima, uključujući i sisteme podrške unutar porodice ili zajednice. Ovakvi oblici porodične i društvene podrške se uvijek moraju uzeti u razmatranje prilikom identifikacije preživjele djece/svjedoka.

Praktičari trebaju imati na umu da mogućnost preživjelih/svjedoka da dođu do upute i pomoći može biti određena rodom – žrtve muškarce i žene se ponekad tretira drugačije prilikom traženja pomoći. Praktičari trebaju imati na umu da, ukoliko stupe u kontakt sa djecom za koju misle da su povrijeđena, informaciju o tome trebaju prenijeti odgovarajućim vlastima.

Vrsta pomoći koja bi mogla biti dostupna preživjelim/svjedocima je navedena u **Dodatku 5, "Upućivanje preživjelih na pomoć nakon seksualnog nasilja"** Prilikom traženja načina za upućivanje preživjelih i svjedoka na dalju podršku, praktičari trebaju:

1. Istražiti postojanje uspostavljenih sistema upućivanja. To može značiti:

- državne, regionalne ili lokalne mehanizme upućivanja nakon nasilja po osnovu roda, koje pružaju međunarodne i državne humanitarne agencije;
- načini upućivanja ranjive djece, uključujući neformalne vođe u zajednici, ključne osobe, grupe koje vode djeca i specifičnu podršku u traumi;
- državne standardne radne procedure za rad sa slučajevima seksualnog nasilja;
- otvorene telefonske linije za preživjele/svjedoke; i
- višesektorski servisi uspostavljeni u centrima za upućivanje nakon seksualnog napada/"sve na jednom mjestu".

2. Razviti veze sa servisima za pomoć i podršku:

- uspostaviti sporazume, standardne procedure rada i memorandum o razumijevanju sa pružaocima usluga kako bi se osigurala uspješnost upućivanja;

- upoznajte se sa logističkim, finansijskim i etičkim ograničenjima organizacija koje pružaju servise podrške preživjelim/svjedocima, te planirajte na osnovu toga.

3. Procijeniti sigurnost i izvodivost pristupa servisima podrške:

- Odredite postoje li neka ograničenja spram vaše mogućnosti da dajete odgovarajuće uputnice i da li će to uticati na vašu mogućnost da ostvarite kontakt za preživjelim/svjedocima. Ograničenja se mogu odnositi na:

Sigurnosna ograničenja

- Da li će upućivanje na servis za podršku dodatno ugroziti preživjele/svjedoke? Na primjer, možda ima nekih problema u zdravstvenim ili sigurnosnim službama koje opslužuje vlada, ili se sa informacijama postupa na način koji nije u skladu sa standardima povjerljivosti.
- Da li će grupe ili ključni ljudi iz zajednice dati podršku preživjelim i svjedocima, ili će na njih vršiti pritisak da se ponašaju protiv svoje želje?

Logistička i finansijska ograničenja

- Da li su usluge podrške predaleko ili iz nekog drugog razloga teško pristupačni za preživjele/svjedoke?

Ostala ograničenja, kao što su isključiva kulturološka uvjerenja i diskriminatorni stavovi

- Postoje li neka prevladavajuća kulturološka uvjerenja, kao što je su stereotipi i diskriminacija, koji sprečavaju upućivanje preživjelih/svjedoka na lokalne servise?

4. Provesti interne standardne procedure rada za upućivanje preživjelih/svjedoka:

- Uspostaviti kriterije koji utvrđuju:
 - koji praktičari će se aktivno baviti upućivanjem na dalju podršku – to se može odnositi na preživjele/svjedoke, članove porodice ili članove šire zajednice;
 - zbog čega praktičari rade upućivanje;
 - na koju vrstu usluge bi praktičar uputio pojedinca.
- Odredite kakva će biti politika vezana za prevoz preživjelih/svjedoka.
- Utvrdite kako i kada će se vršiti upućivanje – u kojoj fazi procesa dokumentovanja i intervjuisanja.

5. Komunicirajte sa preživjelim/svjedocima na jasan način:

- Dajte jasna objašnjenja preživjelim/svjedocima vezano za ograničenja pomoći koju praktičar može pružiti.
- Prenesite preživjelim/svjedocima sve mogućnosti koje su im na raspolaganju.
- Objasnite da pomoć ne zavisi od njihovog davanja svjedočenja, niti da moraju dati svjedočenje na određeni način da bi dobili pomoć.

6. Prilikom rada sa djecom preživjelima/svjedocima, praktičari moraju da se pobrinu da djecu upute u odgovarajuće servise.

- Shvatite da se moraju ispuniti dugoročne potrebe djeteta kako bi se osiguralo da ono ima fizičku i emotivnu sigurnost, bez obzira na njegovu odluku da li ili ne da svjedoči. Dugoročne potrebe obuhvataju:
 - fizičke potrebe: nakon upute na hitno medicinsko liječenje, djeca mogu imati dugotrajne zdravstvene probleme i možda će im biti potrebno odgovarajuće liječenje;
 - psihološke potrebe: djeci može biti potrebna pomoć da se nose sa post-traumatskim stresom i sa povjerenjem prilikom stvaranja prijateljstava i potrebno je razumjeti njihove osjećaje;
 - društvene potrebe: djeci može biti potrebna podrška da se ponovno uklape u školu i da im se pomogne da razviju pozitivna prijateljstva;
 - dogovaranje brige: djeci je potrebno sigurno mjesto na kojem se mogu oporaviti, ako je do zlostavljanja došlo kod kuće.
- Uz nevedeno, detaljne mogućnosti upućivanja su navedene u **Dodatku 5, "Upućivanje osoba koje su preživjele seksualno nasilje na pomoć"**, a upućivanje djece treba dodatno obuhvatiti i slijedeće:
 - dati specifične podatke starosti i pola djeteta žrtve;
 - osigurati pristup prostoru koji je pogodan za boravak djece i adolescenata; i
 - omogućiti pristup sistemima za zaštitu djece u samoj zajednici, uključujući vijeća za zaštitu djece i grupe koje vode djeca.
- Uradite uputu kada su u pitanju djeca koja su u rizičnoj grupi zbog smanjenje ili nepostojeće socijalne podrške, što obuhvata i rizik da dijete postane izolovano iz porodice i da doživi društvenu stigmatizaciju.
- Uspostavite jasne procedure oko razmjene povjerljivih informacija, kako bi se osiguralo da je dobrobit djeteta uvijek na prvom mjestu.
- Podržite roditelje i staratelje, obavijestite ih o dostupnim servisima, kako bi se pomoglo i djetetu i porodici.

7. Intervjuisanje

Nakon što preživjele osobe i drugi svjedoci budu pronađeni, intervjuisanje je najčešći i obično najkorisniji metod dobivanja informacija, ali je istovremeno najvjerovatnije da se on negativno odrazi na dobrobit osobe, dovede ih u rizičnu situaciju i, ukoliko se ne provede na pravi način, ostavi trag na kvalitet i pouzdanost dobivenih informacija.

Ponekad intervjuisanje preživjelih/svjedoka nije neophodno, niti se preporučuje, te praktičari moraju biti u mogućnosti da jasno uvide potrebu za tim.

Ukoliko se vodi intervju, praktičar mora biti obučen na odgovarajući način za vođenje i treba imati specifično iskustvo za intervjuisanje preživjelih/svjedoka seksualnog nasilja. Prilikom intervjuisanja djece, praktičar mora biti posebno obučen da na odgovarajući način odgovori na pojedinačne potrebe i sposobnosti djeteta.

7.1 Okolnosti intervjua

1. Razmislite o lokaciji za intervju:

- Vodite intervju na lokaciji koja je sigurna, privatna, koja odgovara i koja je ugodna za preživjelu osobu/svjedoka.
- Informišite se da li postoje lokacije koje ne trebate koristiti zbog vjerskih razloga, kulturoloških specifičnosti ili zbog same lokacije.
- Intervju vodite na lokaciji do koje preživjela osoba/svjedok može lako doći i koja nije daleko, a posebno razmislite o slijedećem:
- Da li preživjela osoba/svjedok posjeduje finansijska sredstva potrebna za dolazak na lokaciju?
 - Da li će praktičar obezbijediti prevoz na i od lokacije? Ako hoće, razmislite da li bi to moglo kompromitovati sigurnost i privatnost osobe koju intervjuišete.
 - Da li će za preživjelu osobu/svjedoka biti nesigurno da dođe ili ode sa te lokacije? Da li će se već smračiti kada intervju bude završen?
- Praktičari moraju izbjegavati:
 - otvorena, javna mjesta zbog rizika od prisмотрe;
 - javna mjesta na kojima postoji rizik da neko čuje intervju;
 - klinike, kancelarije humanitarnih radnika, centre u zajednici i ženske centre, prije dogovora i usaglašavanja sa osobljem i sa članovima zajednice koji ovakva mjesta vode;
 - vođenje intervjua sa preživjelima i drugim svjedocima u prisustvu drugih preživjelih/svjedoka, da bi se izbjeglo da jedan utiče na drugog;
 - vođenje intervjua sa preživjelima i drugim svjedocima u prisustvu osoba koje bi mogle da utiču na intervju ili da ih zastraše;
 - vođenje intervjua sa preživjelima i drugim svjedocima u prisustvu djece koja bi se mogla uznemiriti ili koja bi mogla da ugroze povjerljivost informacija.

2. Uzmite u obzir da li preživjela osoba/svjedok ima pristup podršci:

- Preživjela osoba/svjedok može zatražiti da s njim/njom dođe neko ko će mu/joj dati podršku. Ta osoba:
 - ne treba biti jedan od svjedoka. Ako se ispostavi da jeste svjedok, onda ih se mora odvojeno intervjuisati;
 - treba biti neko kome osoba koju intervjuišete vjeruje da će biti diskretan i da neće otkriti kontakt koji je uspostavljen;
 - ta osoba ne treba biti prisutna tokom cijelog intervjua, nego samo na pauzama;
 - treba napraviti izuzetak ovog pravila prilikom intervjuisanja djece, s kojom bi na intervjuu trebao biti član bliske porodice ili staratelj, ako će im to pomoći.

3. Upoznajte se sa specifičnim kulturološkim i društvenim običajima koji bi mogli imati uticaja na odluku o tome ko će voditi intervju:

- Upoznajte se o ulozi roda, ograničenjima ili stvaranjem kontakata sa udatim ili neudatim ženama, ili kontaktima sa djecom.

4. Razmotrite vrijeme i dan održavanja intervjua:

- Upoznajte se sa običajima pojedinaca i zajednice, koje vrijeme im najviše odgovara i da li u neke dane ne možete raditi intervju, zbog svetkovina ili drugih običaja koje treba poštovati.

7.2 Kontrolna lista za intervju

Bez obzira na temu intervjua, svi intervjui moraju imati bar dijelove koji slijede.

1. Predstavite svoj tim i sebe i objasnite ulogu svake prisutne osobe, kao i mandat i ciljeve svoje organizacije.
2. Posebno je bitno da preživjeloj osobi/svjedoku predstavite tumača, objasnite njegovu ulogu i pojasnite da će tumač zadržati sve informacije date tokom intervjua sa istim stepenom povjerljivosti kao i ostali u timu.
3. Pobrinite se da preživjela osoba/svjedok da svoj pristanak prije formalnog početka intervjua (**pogledati dio 6.1, "Informisani pristanak"**). Praktičari trebaju da se pobrinu da dobiju informisani pristanak preživjele osobe/svjedoka prije i poslije intervjua.
4. Objasnite vrstu pitanja koje biste mogli postavljati osobi koju intervjuišete.
5. Ako se preživjela osoba/svjedok slaže da se prikupljene informacije mogu dati trećim stranama, uključujući policiju, istražne organe i sud, objasnite ograničenja povjerljivosti koja se odnose na načine mogućeg otkrivanja informacija koje su date.
6. Detaljno objasnite osobi koju intervjuišete da ima izbor da li će ili ne razgovarati s vama. Za sve preživjele/svjedoke, uključujući i djecu, je važno da razumiju svoje pravo na privatnost.
7. Procijenite očekivanja koja preživjela osoba/svjedok ima od procesa, vaše uloge, informacija koje daju i pomoći koju bi mogli dobiti. Pobrinite se da njihova očekivanja budu realistična i ispravite ih ako to nije slučaj.
8. Zabilježite sve informacije o preživjeloj osobi/svjedoku, uključujući ime, datum rođenja, pol i podatke za kontakt, kao i državljanstvo, etničku i vjersku pripadnost, ako je relevantno.
 - Tamo gdje nema sredstava komunikacije, ili nisu pouzdani, a konvencionalna adresa nije tačna, može se zamijeniti s nekom drugom, ili je nema, koristite alternativna sredstva za bilježenje informacije za kontakt preživjele osobe/svjedoka, uključujući ime klana, plemena ili zajednice, ili organizacije ili grupe koja je u bliskom kontaktu sa preživjelom osobom/svjedokom.
9. Pitajte preživjelu osobu/svjedoka o željenom metodu kontakta.

10. Razmotrite na koji način ćete kontaktirati i locirati preživjelu osobu/svjedoka više mjeseci ili godina nakon intervjua. Na primjer, uz suglasnost preživjele osobe, upišite imena članova porodice, bliskih prijatelja u zajednici, crkvu kojoj pripada ili drugu grupu – bilo koga ko bi mogao biti u mogućnosti da pomogne praktičaru da locira preživjelu osobu.

11. Razmotrite način na koji bi preživjela osoba/svjedok mogao kontaktirati praktičara.

7.3 Vrste pitanja

“Radna sveska za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja”, **Dodatak 1 ovog Protokola**, sadrži primjere pitanja i odgovora organizovane po elementima zločina, a kojima se pomaže osobama koje vrše dokumentovanje da prikupe dovoljne podatke tokom procesa. Radna sveska sadrži primjere vrsta pitanja koja se mogu postaviti da bi se dovelo do informacija koje mogu da zadovolje svaki od elemenata svakog zločina koji je navodno počinjen. Tekst koji slijedi predstavlja samo sažetak dijelova ove radne sveske, koja se nalazi u dodatku i služi kao praktični alat za rad. Praktičarima se savjetuje da koriste detaljnu radnu svesku kako bi učinkovito prikupili dokaze seksualnog nasilja kao međunarodnog zločina.

Prilikom vođenja intervjua, vrste pitanja koje će praktičari postavljati preživjelima/svjedocima bi trebale dovesti do dobivanja informacija o jednom ili više od navedenog:

- (i) **Informacije kojima se dokazuje da je određeno djelo (npr. silovanje, seksualno ropstvo, itd.) počinjeno.**
- (ii) **Informacije kojima se dokazuje da se djelo desilo u kontekstu koji ga čini zločinom protiv čovječnosti, ratnim zločinom ili genocidom.**
- (iii) **Informacije kojima se dokazuje da je određeni pojedinac lično krivično odgovoran za to djelo (putem vrste odgovornosti – tj. direktno ili kroz komandnu/nadređenu odgovornost).**

(i) Vrsta pitanja u svrhu prikupljanja podataka o činu

Prilikom intervjuisanja preživjelih/svjedoka o samom činu, praktičari trebaju postavljati pitanja koja će pomoći prilikom dokazivanja svih elemenata datog zločina.

Na primjer, za silovanje, praktičar mora postaviti pitanja koja će dovesti do informacija koje podupiru navod:

- 1) Počinilac je napao tijelo osobe ponašanjem koje je dovelo do penetriranja, bez obzira na dubinu, bilo kojeg dijela tijela žrtve ili počinio spolnim organom, ili analnog ili genitalnog otvora žrtve bilo kojim predmetom ili nekim drugim dijelom tijela.

Kao i:

- 2) Da je napad počinjen silom, ili prijetnjom silom ili prisilom, prouzrokovanom strahom od nasilja, lišavanja slobode, zatvaranja, psihološkog pritiska ili zloupotrebe moći protiv te ili

druge osobe, ili iskorišćavanjem situacije prisilnog okruženja, ili je napad počinjen protiv osobe koja nije u mogućnosti da da stvarnu saglasnost.

Primjeri pitanja za (1) i (2):

- (1) Ako možete, ako vam nije previše teško, da li biste mogli da mi opišete šta su vam uradili? Znam da vam to nije lako, molim vas, polako, uzmite svo vrijeme koje vam je potrebno. (Ako kaže da su je jedan po jedan “silovali” ili ako koristi neku vrstu slenga ili terminologije za koju znate da znači silovanje, onda morate da nastavite sa ispitivanjem kako biste dobili činjeničan opis penetracije.) Kada kažete da ste silovani, možete li mi preciznije reći šta su radili kada su vas silovali? Šta su koristili, koji dio vašeg tijela su povrijedili?
- (2) Molim vas, da li možete opisati okolnosti u okruženju kada se taj događaj dogodio? Da li mi možete reći gdje ste bili, ko je bio tu, šta se dešavalo i opišite mi okolinu?

(ii) Vrsta pitanja u svrhu prikupljanja podataka o kontekstu

Da bi se uspostavilo da li se dati zločin desio kao ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili genocid, praktičar mora postaviti pitanja koja će dovesti do informacija kojima će se zadovoljiti svaki element zločina.

Na primjer, za silovanje, kao *zločin protiv čovječnosti* praktičar mora postaviti pitanja koja će dovesti do informacija koje podupiru navod:

- 1) Zločin je počinjen kao dio *široko rasprostranjenog* ili *sistematskog* napada.
- 2) Napad je bio protiv civilnog stanovništva.
- 3) Direktni počinilac je znao da je to napad protiv civilnog stanovništva.
- 4) (Jurisdikcijski element, koji može, a ne mora biti potreban u jurisdikciji u kojoj praktičar vrši dokumentovanje): Napad je izveden kao prateći čin ili u svrhu podupiranja države ili organizacijske politike da se počinu takav napad.

Primjeri pitanja:

- (1) i (2) Možete li mi reći šta se još dešavalo prije, tokom ili nakon djela koja opisujete? Možete li mi reći o ljudima koji su napadnuti – u šta su bili obučeni, šta su nosili sa sobom? Da li su stajali i da li je tu, u blizini, bila neka vojna struktura ili neka oprema ili neko osoblje? Možete li opisati način na koji se napad o kojem ste govorili desio? Šta se prvo desilo, šta je uslijedilo i šta je bilo poslije toga? Da li ste u mogućnosti da razaznate bilo kakav obrazac ponašanja u tom napadu? Šta vas je dovelo do tog zaključka? Da li ste svjedočili bilo kojim drugim incidentima sa napadima kao što je ovaj koji ste upravo opisali? (On/a vam daje podatke o incidentima kojima je svjedočila kako biste bili u mogućnosti da razaznate ko, šta, kada, gdje, zašto, kako i kako ona to zna.)

(iii) Vrsta pitanja u svrhu prikupljanja podataka o počiniocu

Da biste prikupili informacije o načinu na koji su jedan ili više počinioca (navodno) počinili zločin – praktičar mora postavljati pitanja kojima će utvrditi ko je navodno odgovoran i putem koje vrste odgovornosti – direktno ili kroz izdavanje naredbi / viša odgovornost.

Na primjer, da bi se ustanovila direktna odgovornost, praktičar mora postavljati pitanja kojima će odrediti ko je optužen i da li je ta osoba:

počinila (direktno, indirektno ili kao saučesnik), *naređeni, traženi, izazvani, potpomognut i potican* čin ili je na drugi način doprinijela počinjenju (ili pokušaju počinjenja) zločina od strane grupe, koja djeluje sa zajedničkim ciljem.³⁹

Primjeri pitanja: Da li možete opisati osobe za koje kažete da su učinili djelo o kojem ste mi govorili? Molim vas, da li mi možete opisati njihovu odjeću? Da li su imali neke službene oznake? Šta su nosili na glavama/nogama, da li su imali neka karakteristična obilježja? Opišite njihovo oružje, opremu, vozila, itd. Da li ste imali priliku da primjetite da li je neko među njima bio autoritet? Ko, šta, kako, kada, zašto, kako i kako vi znate ili šta vas je dovelo do toga da zaključite da je ova osoba autoritet? Da li ste imali priliku da čujete tu osobu (ili više njih) kako nešto govore? Šta su rekli, kome su to rekli, u kojim okolnostima se to desilo i šta je bio rezultat ili koja je bila reakcija na to što su rekli? Da li ste imali priliku da posmatrate ponašanje među pojedincima u grupi? Šta ste primjetili vezano za njihovo međusobno ponašanje? Da li ste imali priliku da ih čujete kako oslovljavaju jedni druge, po imenu, po činu, poziciji, itd.?

7.4 Tehnike vođenja intervjua

Korištenje odgovarajućih tehnika, ponašanje i stav tokom intervjua predstavljaju ključne elemente koji će dovesti do toga da preživjela osoba/svjedok osjeća da je se poštuje, da bude osnažena i da joj/mu ne bude neprijatno prilikom davanja informacija. S tim u vezi, praktičari trebaju:

1. Biti pažljivi i taktizirati s načinom na koji postavljaju pitanja:

- Ohrabriti preživjelu osobu/svjedoka da priča svoju priču i dozvoliti im da informacije daju na način koji oni odaberu, prije nego što postavite pitanja specifična za čin seksualnog nasilja.
- Ne postavljajte pitanja koja mogu upravljati odgovorom.
- Kad god je to moguće, ponovite riječi osobe koju intervjuišete da biste bili sigurni da ste razumjeli – nakon toga zatražite objašnjenje ako je potrebno. Nikada ne mijenjajte riječi osobe – to bi bilo navođenje.
- Uvijek pitajte “kako znate” ili “šta vas je navelo na taj zaključak?”
- Ako je potrebno, postavite dodatna pitanja kojima ćete poduprijeti, osnažiti ili proširiti date izjave.

³⁹ Počinjenje djela (MKS Statut, Član 253 (a)), može biti individualno/direktno, fizičko počinjenje ili počinjenje djela zajedno sa drugima. Saučesništvo se zasniva na zajedničkoj kontroli nad zločinom ili počinjenju zločina putem druge osobe. Naređivanje predstavlja upućivanje druge osobe da počin zločin. Izazivanje/poticanje je navođenje druge osobe da počin zločin. Pomaganje i nagovaranje je pomoć u počinjavanju zločina na način koji značajno utiče na počinjenje zločina.

- Nikada nemojte pomagati preživjelima/svjedocima da nađu riječi za odgovor ili da se sjete činjenica.
- Nikada nemojte pretpostaviti ni jednu činjenicu – čak ni ako je 50 preživjelih/svjedoka identifikovalo lokaciju određenog incidenta, nikada nemojte pretpostaviti da će 51. osoba ukazati na istu lokaciju. Postavite pitanja svakoj preživjeloj osobi/svjedoku.
- Nemojte nikada prisiljavati preživjele/svjedoke da se sjete detalja kojih se, iz prve, ne mogu sjetiti (ovo može imati ozbiljne posljedice po preživjele/svjedoke).
- Budite posebno pažljivi u vezi sa završetkom intervjua, a posebno kada preživjela osoba/svjedok postane veoma utučen ili se povuče. Pokušajte završiti razgovor onda kada se preživjela osoba/svjedok osjeća relativno sigurno.

2. Ponašajte se tako da pokažete da poštujete i osnažujete preživjele/svjedoke:

- Neka vam preživjela osoba/svjedok bude važniji od same informacije.
- Sjedite tako da vam oči budu u istom nivou sa preživjelom osobom/svjedokom, ili sjedite niže od nje/njega.
- Kontinuirano omogućavajte preživjeloj osobi/svjedoku moć da se složi ili ne, da odgovori ili ne, da postavi pitanje ili da ponovi odgovore koliko god puta joj je potrebno, ili da zaustavi ili nastavi sa intervjuom.
- Zapamtite da informisani pristanak predstavlja proces: kontinuirano dajte informaciju kojom ćete osigurati da odabiri koje pravi osoba koju intervjuišete to radi prije, tokom i nakon intervjua, na osnovu potpune informacije o tome. Ako niste sigurni da osoba razumije, zamolite da vam objasni neke od informacija koje ste dali, svojim riječima.
- Pokažite divljenje i poštovanje, ne sažaljenje.
- Uvijek budite pristojni, puni poštovanja i pažljivi. Posebno vodite računa o kulturološkim očekivanjima od vašeg ponašanja u vezi sa društvenim statusom, ulogom i specifičnim osobinama osobe koju intervjuišete.
- Budite profesionalni. Povedite računa da ne odajete utisak osobe koja osuđuje, ne odobrava ili ne vjeruje tokom razgovora, uključujući i korištenje govora tijela ili izraza lica koji biste mogli imati.
- Budite fleksibilni u pogledu vremena (povedite računa da odvojite dovoljno vremena za intervju) i budite strpljivi prema preživjeloj osobi/svjedoku tokom odgovaranja na vaša pitanja.

3. Nemojte davati nikakva obećanja. Uvažite činjenicu da se obećanja mogu dati i potvrđivanjem, ili da mogu biti sugerisana u nedostatku objašnjenja. Ne obećavajte (ni riječima, šutnjom) slijedeće:

- povjerljivost (**pogledati dio 6.2, “Povjerljivost”**);
- da ćete pomoći osobi pružanjem bilo kakvih usluga;
- da ćete dovesti do zadovoljenja pravde;
- da ćete zaštititi osobu koju intervjuišete i njegovu/njenu porodicu;

- da ćete se vratiti ponovno posjetiti tu osobu – možda ćete se dogovoriti da ćete imati još jedan susret, ali pobrinite se da pojasnite da to nije sigurno.

4. Vodite računa o jeziku kojim se koristite prilikom rada sa preživjelim osobom/ svjedokom:

- Govorite jasno i objasnite ili pojasnite pitanje preživjeloj osobi/svjedoku, ako ga nije razumjela.
- Osobe koje vode intervju i tumači trebaju se zajedno pobrinuti da naprave spisak riječi i eufemizama koje bi preživjela osoba/svjedok mogla koristiti da opiše seksualno nasilje i polne organe.

5. Prilikom uključenja tumača u intervju:

- Pobrinite se da tumač gleda u preživjelu osobu/svjedoka i da se direktno njemu/obraća, kao i da je svjestan visine, tona, tempa i značajki glasa.
- Razgovarajte direktno sa preživjelim osobom/svjedokom (“Šta ste rekli nakon toga?”), a ne sa tumačem (“Pitajte ga šta je nakon toga rekao”).
- Izbjegavajte ili smanjite na minimum vođenje bilješki dok tumač prevodi pitanja (važno je obratiti pažnju na govor tijela preživjele osobe/svjedoka i na ton glasa).
- Pobrinite se da se upoznate sa riječima koje se odnose na seksualno nasilje na jeziku osobe koju intervjuirate, kako biste mogli reagirati na odgovarajući način kada se govori o seksualnom nasilju. Pokažite da aktivno slušate (npr. klimanjem glave, čak i kada preživjela osoba/svjedok govori na drugom jeziku), čime ćete povećati dozu povjerenja i ostvariti bliži kontakt.

6. Imajte na umu da će se preživjeli/svjedoci ponašati i reagovati sa distancom i na različite načine prilikom pričanja ili prepričavanja svoje priče. Ne postoji “pravi” način ponašanja. Nemojte pretpostaviti da će se preživjela osoba/svjedok ponašati na određen način:

- Preživjeli/svjedoci mogu biti odsutni, imati poteškoće pri izražavanju, ili se uznemiriti i povući u sebe.
- Preživjeli/svjedoci se mogu naljutiti, postati ekspresivni, zauzeti odbrambeni stav, uzrujati se, odbiti da odgovore na neka pitanja, ili nadugo opisivati stvari koje se čine nerelevantne.
- Preživjeli/svjedoci mogu biti mirni, samouvjereni, jasni i mogu se u potpunosti sjetiti, uz pouzdane i tačne podatke, svih događaja i okolnosti vezanih za počinjeno djelo.
- Preživjeli/svjedoci mogu imati poteškoće da se sjete manjih detalja ili pomiješati red dešavanja. Ne postoji direktna veza između traume i vjerodostojnosti – a ni sjećanja. Svaki pojedinac preživljava traumu na drugačiji način; ne vodite se pretpostavkama.
- Objasnite preživjelima/svjedocima da mogu odlučiti da završe sa intervjuom u bilo koje vrijeme, kada se osjećaju neprijatno ili uznemireno.

7. Ne pretpostavljajte ništa od navedenog:

- preživjelu osobu/svjedoka će biti sramota;
- neće htjeti da razgovara;

- veoma je krhak/krhka;
- traumatizovan/a je;
- njegova/njena trauma će se odraziti na vjerodostojnost;
- preživjeli/svjedoci ženskog pola će samo htjeti da razgovaraju sa ženama istražiteljima, a oni muškog pola samo sa muškarcima; ako imate mogućnosti, uvijek treba pitati preživjelu osobu/svjedoka s kim bi radije razgovarali;
- seksualno nasilje nije “najgori” dio iz njihovog iskustva, s njihove tačke gledišta;
- imaju fizičke povrede.

8. Posebno vodite računa prilikom intervjuisanja djece

Praktičari koji rade na dokumentovanju seksualnog nasilja nad djecom, moraju uvijek u prvi plan staviti interese djeteta tokom procesa dokumentovanja. Praktičari se moraju pobrinuti da djeca budu svjesna njihovih prava da se prema njima ponaša uz poštovanje i suosjećanje, da imaju pravo na privatnost, da budu informisani, da dobiju pomoć, da budu sigurni, pravo na odštetu i mjere zaštite. Djeca moraju biti svjesna svojih prava da ih se čuje i da treba obratiti posebnu pažnju na to da se djeci objasni proces u skladu sa njihovim sposobnostima.

Prilikom intervjuisanja djece, praktičari trebaju biti obučeni za taj posao i trebaju ostvariti kontakt s djecom u skladu sa sveobuhvatnim uputama koje su navedene u dokumentu IRC-a, UNICEF-a, Briga za djecu preživjelu seksualno nasilje (Caring for Child Survivors of Sexual Abuse): Uputa za zdravstvene i psihosocijalne radnike u humanitarnom okruženju (Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings)⁴⁰, i UNICEF-ove, UNODC-ove Upute o pitanjima pravosuđa koji se odnose na djecu žrtve i svjedoke zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime).⁴¹

Prilikom intervjuisanja djece, praktičari bar trebaju slijedeće:

- povesti računa o tome da djeca možda ne shvataju u potpunosti seksualnu prirodu određenog ponašanja, te svoj pristup prilagodite na osnovu toga;
- umjesto kvalifikovanja nekog djela kao silovanje ili napad, držite se opisnih riječi za dijelove tijela i čin koji se desio;
- umjesto da pitate “da li te povrijedio na privatnim mjestima?”, uz ponašanje govorom tijela kao da znate da je ovo pitanje čije postavljanje i odgovaranje donosi strah, jednostavno pitajte dijete da vam detaljno opiše šta se desilo;
- razmislite o korištenju crteža ili lutaka da biste pomogli djetetu da objasni šta mu se desilo;
- pobrinite se da ne prenosite osjećaj strage ili da odajete utisak šoka u vezi s onim što dijete govori – ono što šokira osobu koja dokumentuje, možda ne odgovara emocionalnim razmišljanjima preživjelog djeteta/svjedoka;
- sjedite na istoj visini na kojoj sjedi dijete; neka vaše oči budu u nivou očiju djeteta i nemojte se naginjati ili gledati dijete s visine, kako biste prenijeli osjećaj poštovanja i da biste umanjili mogućnost zastrašivanja;

⁴⁰ IRC, UNICEF, Briga za djecu koja su preživjela seksualno nasilje (Caring for Child Survivors of Sexual Abuse): Upute za pružaoce zdravstvenih i psihosocijalnih usluga u humanitarnom okruženju (Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings), 2012.

⁴¹ UNICEF, UNODC, Upute o pravnim pitanjima koja se tiču djece žrtava i djece svjedoka zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime), 2005.

„...kao preživjeli, doživjeli smo strašne stvari u rukama onih koji su trebali da nas zaštite – bilo da su bili u ili van sukoba. Učešće u procesu dokumentovanja ne treba uzrokovati daljnje povrede. Govoreći u svrhu ostvarivanja pravde treba biti osnažujuće iskustvo za preživjele.“

Preživjeli, progovorite! (Survivors Speak OUT!) mreža, 2014.

- ograničite broj intervjua sa djetetom i vodite intervju u okruženju koje je prilagođeno djetetu, u pogodno vrijeme i uz pauze tokom svjedočenja.

7.5 Bilježenje informacija o intervjuu

Prilikom intervjuisanja preživjelih svjedoka i tokom vođenja zabilješki, pobrinite se da uradite slijedeće radnje ako ne više od toga:

1. obuhvatite što više ličnih podataka (**pogledati Dodatak 4, “Obrazac za prikupljanje ličnih podataka od preživjelih/svjedoka”**);
2. komentare i misli i analize koje ima osoba koja intervjuiše držite odvojeno od bilješki samog intervjua;
3. bilješku radite u prvom licu, onako kako preživjela osoba/svjedok govori;
4. ne rezimirajte i ne skraćujte ili izbacujte dijelove informacije koju daje preživjela osoba/svjedok;
5. pročitajte izjavu preživjeloj osobi/svjedoku prije nego što završite intervju. Iako to oduzima vrijeme, ovaj čin je ključan u nastojanjima da informacije koje prikupite od svjedoka budu što tačnije;
6. zabilježite sve druge dokaze koje ste dobili od ove preživjele osobe/svjedoka – fotografije fizičkih dokaza, unutar izjave. Koristite sistem numeracije da biste omogućili unakrsno povezivanje;
7. imena i druge lične podatke zabilježite odvojeno od izjave, zbog sigurnosti;
8. koristite standardni sistem za imenovanje izjava datih u intervjuu;
9. dokaze svake pojedinačne preživjele osobe/svjedoka držite odvojeno;
10. ostale informacije o preživjeloj osobi/svjedoku držite odvojeno – sigurnosna situacija, životna situacija, zdravstveni problemi ili bilo koji drugi podaci koji se odnose na preživjelu osobu/svjedoka;
11. tragove koje daje preživjela osoba/svjedok držite odvojeno – vaš spisak tragova je proizvod rada i treba ga čuvati na sigurnom i odvojenom mjestu.

8. Dodatni izvori informacija

8.1 Fizički dokazi

Fizički dokazi podrazumijevaju sve fizičke predmete i stvari koje mogu dati informaciju i pomoći prilikom utvrđivanja krivičnog djela, ili koji mogu dati vezu između zločina i žrtve ili između zločina i počinioca.

U pravilu, praktičari ne bi trebali da prikupljaju fizičke dokaze, osim ako su obučeni kao istražioci ili kao zdravstveni radnici za prikupljanje forenzičkih dokaza. Ako praktičar odluči da će prikupljati fizičke dokaze bez odgovarajuće obuke, moraju biti svjesni da time mogu nanijeti značajnu štetu preživjeloj osobi, mogu oštetiti dokaze i time ih učiniti nevažnim. Uz to, u nekim rijetkim slučajevima, tamo gdje je bezbiježno i tamo gdje je to jedina mogućnost, prikupljanje

fizičkih dokaza može biti opravdano. Odluka o prikupljanju fizičkih dokaza se treba donijeti uz punu ozbiljnost i pažnju i o njoj treba dobro razmisliti.

Praktičari se mogu susresti sa fizičkim dokazima seksualnog nasilja:

- na samim preživjelima/svjedocima, zavisno od vremenskog okvira i prirode povreda; i/ili
- na lokaciji na kojoj je došlo do seksualnog nasilja.

U zavisnosti od vremenskog okvira i prirode povrede, osobe preživjele seksualno nasilje mogu imati fizičke znakove na tijelu u obliku modrica ili povreda koje potkrepljuju njihove navode o napadu. Možda imaju zdravstvene posljedice napada, uključujući interne fizičke povrede, trudnoću, spolno prenosive bolesti i mentalnu traumu. U idealnim prilikama, žrtva bi trebala biti u mogućnosti da dobije momentalnu zdravstvenu pomoć nakon seksualnog napada, a obučeni kliničar bi trebao da zabilježi sve povrede i zdravstvene posljedice u povjerljivom zdravstvenom izvještaju koji preživjela osoba može dobiti u bilo koje vrijeme (**pogledati Dodatak 10, “Primjer ljekarskog uvjerenja nakon seksualnog napada”**).

Prije ikakvog razmišljanja o prikupljanju fizičkih dokaza, praktičar najprije treba:

- zabilježiti to što je pronađeno;
- napraviti skicu mjesta zločina;
- napraviti fotografije predmeta i mjesta zločina; i
- ako je moguće, zabilježiti videom predmet i mjesto zločina (**pogledati Dodatak 8, “Upute za fotografisanje, video snimanje i crtanje mjesta zločina, fizičke dokaze i fizičke povrede”**).

Gdje god je to moguće i ako je bezbjedno, praktičari bi trebali da obave razgovor sa preživjelima/svjedocima blizu mjesta zločina i da prate tragove do drugih svjedoka mjesta zločina (**pogledati Dodatak 3, “Intervjuisanje: osnovni principi i vrhunski praktični savjeti”**). Ove ostale informacije – ako se prikupe na pravi način – mogu biti dosta važne i mogu ukloniti potrebu za fizičkim dokazima. Prilikom prikupljanja ovih drugih informacija, praktičari moraju da vode računa da ne dodiruju ili ne utiču, ni na koji način, da ne unište i da ne premjeste fizičke dokaze (kako na samom mjestu zločina, tako i u smislu prenošenja na neko drugo mjesto).

Veoma je važno imati na umu da, iako se može činiti da su fizički dokazi “najbolji” dokazi zločina, to nije uvijek tako. Fizički dokazi bez svjedočenja preživjele osobe/svjedoka, kojim se opisuje porijeklo, vlasništvo, korištenje predmeta ili događaji koji su doveli do uzimanja određenog predmeta, neće biti od velike koristi sa dokazne tačke gledišta. Iskaz preživjele osobe/svjedoka može zamijeniti fizički dokaz, ali ne i obratno; fizički dokazi, u većini slučajeva, ne mogu zamijeniti iskaz preživjele osobe/svjedoka. U sistemima koji zahtijevaju potkrepljivanje svjedočenja kao dokaza o seksualnom nasilju (npr. u nekim državnim sudskim praksama), prikupljanje fizičkih dokaza može imati veću važnost nego što je to slučaj sa sistemima koji to ne zahtijevaju (npr. pred MKS-om) (**pogledati Dodatak 9, “Pravila za dokaze i procedure kao sredstva za zaštitu preživjelih osoba/ svjedoka”**). Policija i zdravstveni radnici sve više sarađuju na prikupljanju dokaza sa scene zločina i, u najboljem slučaju, bivaju zajedno obučavani na osnovu uspješnih postupaka za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja na siguran i učinkovit način, kojim se poštuju prava žrtava.

Uz to, ako praktičar nije krivični istražioc, možda će htjeti da izbjegne da se dovede u poziciju u kojoj će biti pozvan kao svjedok da objasni kako je došao do nekog predmeta koji predstavlja fizički dokaz. Prikupljanje dokaza od strane osoba koje nisu policija u nekim slučajevima predstavlja nelegalan čin i može dovesti do kažnjavanja.

U veoma rijetkim okolnostima, kada praktičar odluči da uzme fizički dokaz, mora se voditi principima “lanca čuvanja”, koji su opisani u **Dodatak 6, “Fizički dokazi: principi lanca čuvanja”**, kao uputa.

No, praktičar mora imati na umu da prikupljanje fizičkih dokaza ne može biti odvojeno od prikupljanja drugih potkrepljujućih i objašnjavajućih dokaza, kako sve to ne bi bilo beskorisno.

(i) Lokacije napada

Praktičari bi mogli imati i pristup, ili bi sami mogli locirati, mjesta gdje su se dogodili zločini seksualnog nasilja. Ne samo da je lokacija napada korisna kao mogući izvor korisnih fizičkih dokaza, nego su lokacija i postojanje samog mjesta korisni za upostavljanje prisustva navodnih počinilaca u tom području, te se može analizirati u smislu obrasca kretanja navodnih počinilaca, ili u smislu drugih kontekstualnih elemenata načina ponašanja. Važno je imati na umu da se na “mjestu napada” mogu nalaziti tijela žrtava ili tijela počinilaca, bilo da su još živi ili preminuli. Saradnja sa medicinskim i forenzičkim stručnjacima bi mogla biti ključna u prikupljanju takvih dokaza.

Fizički dokazi koji se nalaze na lokaciji mogu pomoći za:

- utvrđivanje činjenice da se desio napad na civilno stanovništvo;
- utvrđivanje činjenice da se desio čin seksualnog nasilja;
- utvrđivanje okolnosti vezanih za čin, uključujući sve od trajanja pritvora do korištenja sile;
- utvrđivanje identiteta svih navodnih počinilaca;
- identifikovanje organizacije i strukture grupe počinilaca; i
- potkrepljivanje svjedočenja preživjele osobe/svjedoka (u pravnim sistemima gdje je to potrebno).

Dokazi koji budu pronađeni na lokaciji mogu uključivati slijedeće:

- odjeću, uključujući uniforme i dijelove uniformi ili odjeće koju su nosili preživjeli/svjedoci, čaršafi i deke;
- oružje, noževi, meci i čaure;
- mrlje od krvi, povraćanja, sperma, vaginalni fluidi i/ili fekalije;
- dokumentovani dokazi;
- kompjuteri i komunikacijska oprema;
- tijela ili dijelovi tijela;

- dokazi koji bi mogli pokazati da je lokacija bila okupirana ili da se na njoj živjelo; i
- dokaz o izgledu i fizički opis prostorija koji se poklapaju sa svjedočenjem svjedoka.

Prilikom rada na lokacijama na kojima se desilo seksualno nasilje, sa fizičkim dokazima nađenim na tim lokacijama, praktičari ne bi trebali pomjerati fizičke dokaze i, umjesto toga, bi trebali:

1. zabilježiti tačnu lokaciju seksualnog nasilja;
2. zadužiti nekoga da bude upravitelj lokacije i uspostaviti evidenciju svih osoba koje posjete lokaciju;
3. napraviti skicu mjesta zločina, uključujući i lokaciju mogućih fizičkih dokaza;
4. fotografisati mjesto zločina, uključujući lokaciju i detalje mogućih fizičkih dokaza; i
5. ostaviti lokaciju u stanju u kakvom su je našli.

1. Zabilježiti lokaciju mjesta

Praktičari bi trebali zabilježiti lokaciju mjesta za koje se sumnja da se na njemu desilo seksualno nasilje što je moguće tačnije. Ovo će omogućiti istražiocima i ostalim osobama potrebnih kapaciteta, da obave učinkovito dokumentovanje i prikupljanje podataka sa te lokacije u budućnosti.

Praktičari bi trebali:

- da zabilježe lokaciju korištenjem GPS koordinata ili na karti;
- da zabilježe sve značajne karakteristike područja, uključujući vidljive znakove, fizičke oznake i naziv (ili više naziva) te lokacije ili obližnjih zajednica, sela i gradova, u slučaju da se oznake putem GPS ili na karti ne mogu koristiti ili da su netačne; i
- da čuvaju informaciju na sigurnom mjestu i da je široj zajednici ne odaju postojanje ili lokaciju mjesta zločina.

2. Imenujte nekoga ko će biti upravitelj lokacije i uvedite način bilježenja svih koji posjećuju lokaciju

Upravitelj lokacije bi trebao:

- napraviti i voditi evidenciju; i
- odlučiti na koji način će osigurati lokaciju, ako je to potrebno.

3. Nacrtajte mjesto zločina i lokaciju dokaza

Praktičari trebaju nacrtati mjesto zločina uz što više detalja, uzimajući u obzir vrijeme, resurse i sigurnosne mjere.

Praktičari bi trebali:

- nacrtati skicu iz ptičje perspektive;
- upisati mjerilo i dimenzije u crtež;

- označiti ključne karakteristike;
- navesti lokaciju i vrstu mogućih dokaza koji su pronađeni; i
- potpisati crtež i upisati datum.

4. Fotografisati mjesto zločina i dokaze

Fotografisanje mjesta zločina, okruženja i ključnih karakteristika ili dokaza na samoj lokaciji mogu biti od velike važnosti budućim istražiocima ili stručnjacima koji će analizirati dokaze.

Praktičari bi trebali:

- napraviti fotografije lokacije i sadržaja lokacije bez diranja ili premještanja;
- napraviti fotografije lokacije kao cjeline, kontekstualne i krupne scene oko i na lokaciji;
- fotografije lokacije kao cjeline trebaju obuhvatiti okolinu, geografske i fizičke karakteristike, zgrade i ulice;
- kontekstualne fotografije trebaju pokazati odnos između onoga što praktičar fotografiše i drugih predmeta ili karakteristika lokacije; i
- krupne fotografije trebaju pokazati detalje dokaza ili oznake koje praktičar bilježi;
- gdje god je to potrebno, fotografišite sa i bez uvećavanja; i
- zabilježite fotografije u evidenciju onako kako ih pravite. U evidenciju uvedite ime i ulogu osobe koja je napravila fotografiju; datum, vrijeme i lokaciju; vrstu filma i postavke na foto aparatu. Uz svaku fotografiju napišite kratak opis.

5. Napustite lokaciju ostavljajući je u stanju u kakvom ste je zatekli

Bitno je da se pobrinete da ne poremetite stanje na lokaciji, da ne pomijerate ili ne sklanjate dokaze sa lokacije. Takve radnje mogu imati negativne posljedice na korisnost i relevantnost lokacije i sadržaja na njoj, te ukupne dokazne vrijednosti lokacije. U većini slučajeva je jednostavno bilježenje dokaza sa kojima se susretnete sasvim dovoljno.

Prikupljanje fizičkih dokaza sa lokacije bi trebale raditi osobe koje imaju mandat, kapacitete i vještine za to. Fizički dokazi se trebaju skloniti sa lokacije samo u slučaju da:

- praktičar nema nikakvih sredstava da zabilježi dokaz i svjestan je visokog rizika po uništavanje ili ugrožavanje dokaza; i
- praktičar ima vještine i kapacitet za prikupljanje dokaza i sklanjanje dokaza sa mjesta zločina; i
- praktičar je u mogućnosti da osigura dobru dokumentaciju o uzimanju, prevozu i pohrani dokaza koji je sklonio, odnosno da osigura odgovarajući "lanac čuvanja" (**pogledati Dodatak 6, "Fizički dokazi: principi lanca čuvanja"**).

8.2 Dokumentovani dokazi

Dokumenti, kako zvanični i nezvanični, mogu biti izvor veoma relevantnih informacija prilikom dokumentovanja i istraživanja seksualnog nasilja. Informacije koje se nalaze u tim dokumentima mogu pomoći pri uspostavljanju:

- Obrasca ponašanja, učestalosti i intenziteta prijavljenog seksualnog nasilja: podaci o tome se mogu pronaći u zabilješkama koje vode medicinsko osoblje i ustanove, statistika slučajeva, izvještaji zasnovani na dokazima, istraživanja i studije o seksualnom nasilju.⁴²
- Identiteta počinitelaca i nadređenih osoba: informacije koje se nalaze u zvaničnim vojnim ili državnim dokumentima navode kretanje i prisustvo navodnih počinitelaca, organizaciju, komandnu strukturu i formalne i neformalne vođe; bilješke o svjedočenjima preživjelih/svjedoka u kojima opisuju izgled, odjeću i značajne oznake navodnih počinitelaca; i podaci o državnim i međunarodnim organizacijama koje imaju informacije, profile i/ili kretanje navodnih počinitelaca.
- Postojanja plana ili strategije i načine preuzimanja odgovornosti: u primjercima naredbi koje su izdate, planovima koji su napravljeni za napad na neko područje, kao i bilješkama o komunikaciji između jedinica/dijelova prije samog napada, tokom ili nakon njega.
- Načina vođenja dalje istrage: informacije koje se nalaze u zvaničnim i nezvaničnim dokumentima možda ne mogu dovesti do zaključka bilo koje činjenice same po sebi, ali mogu dati trag i informaciju za buduće aktivnosti tokom istrage.

(i) Vrste dokumenata

Vrste korisnih dokumenata koje praktičari mogu pronaći, ili koje već posjeduju, obuhvataju slijedeće:

Zvanični dokumenti

- Zabilješke i izvještaji povezani sa činom seksualnog nasilja i/ili navodnom počiniocu (ili više njih), uključujući njihove pretpostavljene, kao i logističku evidenciju, evidenciju dužnosti, izvještaje o stanju aktivnosti, bilješke sa granica, vojne planove ili strategije, evidenciju o komunikaciji, pisane upute i naredbe.
- Drugi zvanični dokumenti, kao što su zdravstvena uvjerenja, bilješke i izvještaji. No, ove vrste dokumenata se ne mogu dobiti bez informisanog pristanka preživjele osobe, a mnogi zdravstveni radnici će odbiti da ustupe ovakve dokumente zbog privatnosti.
- Spiskovi zatvorenika i policijski izvještaji.

Nezvanični dokumenti

- Izvještaji i bilješke koje su napravile međunarodne i domaće organizacije, kao što je registrovanje i profiliranje bilješki o raseljenom stanovništvu i uspostavljeni sistemi

⁴² Iako se ove vrste podataka o seksualnom nasilju mogu koristiti u svrhu istraživanja ili kao podupirući podaci u slučaju nekog određenog navoda ili više njih vezanih za seksualno nasilje, prikupljanje podataka kroz istraživanja, prijave slučajeva i druge vrste procjena ne predstavljaju ukupan broj incidenata koji su se desili. Za dalje upute o tome šta raditi i šta ne raditi u vezi sa korištenjem podataka o seksualnom nasilju, pogledajte dokument UN-ove akcije: "Prijavlivanje i tumačenje podataka o seksualnom nasilju iz zemalja pogođenim sukobima: 'Šta činiti, a šta ne činiti'" (Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: "Dos And Don'ts"), 2008.

praćenja kretanja; podaci o incidentima; i izvještaji o ljudskim pravima, a posebno oni koji u sebi sadrže analizu počinjenih kršenja ljudskih prava, uticaj koji takva kršenja imaju, uspostavljeni mehanizmi za rano upozorenje i izjave preživjelih i drugih svjedoka.

- Bilješke o prijavama zločina koje su primile lokalne tradicionalne i vjerske vođe, moderne bilješke koje su napravili preživjeli ili drugi svjedoci.
- Istraživanja na osnovu dokaza, izvještaji, studije i procjene u kojima se nalaze informacije o vrsti, učestalosti i obimu počinjenog seksualnog nasilja, identitet navodnih počinitelaca i njihovih pretpostavljenih, kao i uticaj događaja i potrebe koje identifikuju preživjeli/svjedoci.
- Fotografije, video i satelitski prikazi.

Prilikom bavljenja dokumentarnim dokazima, praktičari trebaju barem:

1. poštovati povjerljivost;
2. tačno zabilježiti i, ako je moguće, kopirati; i
3. ne izuzimati dokumente.

1. Poštujte povjerljivost informacija

- Svaka razmjena podataka, izvještaja, studija i statističkih podataka o slučajevima seksualnog nasilja treba biti urađena na siguran i etički način, uz poštovanje povjerljivosti preživjelih/svjedoka (**Pogledati dijelove 6.1 i 6.2**).
- Statistički podaci moraju biti anonimni, ali praktičari moraju da procijene da li anonimna informacija može biti povezana sa određenom grupom ili zajednicom, što bi moglo dovesti preživjelu osobu/svjedoka u rizičan položaj.⁴³
- Informacije o pojedincima se mogu ustupiti samo uz informisani pristanak preživjele osobe/svjedoka.

2. Bilježite tačno i pravite kopiju, ako je moguće

- Ako ništa drugo, bilješku obavite tačno, opisujući sadržaj dokumenta koji ste pronašli ili dobili, okolnosti pod kojima ste ga našli ili dobili, lokaciju gdje ste ga našli, od koga ste ga dobili i ko je još bio prisutan kada je dokument pronađen ili dobiven.
- Ako dokumentovani dokaz daje neka treća strana, nastojte da od nje dobijete izjavu kojom se opisuju okolnosti pod kojima je ta strana dobila dati dokument; kada i od koga su ga dobili; da li je dokument original ili kopija; objašnjenje značenja i važnosti pečata, potpisa i imena navedenih u dokumentu; kao i kako treća strana zna te informacije.
- Ako se radi o kopiji dokumenta, pobrinite se da je kopija jasna i da su kopirane i prednja i stražnja strana dokumenta, ako je neophodno, i navedite kako i kada je kopija napravljena i ko ju je napravio.

⁴³ Pogledati dokument UN akcije: "Prijavlivanje i tumačenje podataka o seksualnom nasilju iz zemalja pogođenim sukobima: 'Šta činiti, a šta ne činiti'" (Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: "Dos And Don'ts"), 2008.

3. Ne uzimajte dokumente

- U pravilu, osobe koje nisu istražiocima trebaju izbjegavati uzimanje dokumenata od organizacija, vladinih ili vojnih tijela ili pojedinaca. Praktičari trebaju uvesti procedure koje navode korake koje treba poduzeti ukoliko bi se našli u situaciji u kojoj im se daje dokumentacija vezana za njihov posao. Iako praktičari nikada ne bi trebali da uzimaju dokumentaciju bez izričitog odobrenja za to, možda je moguće prihvatiti dokumentaciju koja je dobrovoljno predata, poštujući uspostavljene procedure i ako praktičar prikupi dovoljnu količinu informacija vezanih za sam dokument (**pogledati dio “2. Bilježite tačno i pravite kopiju, ako je moguće” iznad**).
- Pohranjivanje dokumenata se treba raditi samo ako je dokument pronađen ili je dostavljen praktičaru.
- U svakom slučaju, tačne informacije vezane za sadržaj i lokaciju određenog dokumenta mogu biti korisne prilikom budućih istraga kojima je uzimanje dokaza u opisu mandata.
- Pogledati **Dodatak 7, “Dokumentovani dokazi: Principi lanca čuvanja”**, gdje ćete naći više informacija.

9. Pohranjivanje informacija

Ako se praktičar bavi prikupljanjem informacija o seksualnom nasilju (npr. fotografije scene zločina ili dokument koji bilježi njihov intervju sa preživjelim osobom/svjedokom), onda je od ključne važnosti da pohrane i čuvaju te informacije na način koji neće kompromitovati njihovu integritet, niti će dovesti preživjele i svjedoke u rizičnu situaciju koja bi im mogla dalje naštetiti.

Osjetljiva priroda informacije o seksualnom nasilju i moguće posljedice do kojih bi moglo doći ako se informacije budu pogrešno koristile, čine da pohranjivanje informacija, koje se prikupljaju, bude urađeno na način koji će osigurati sigurnost preživjelih/svjedoka, zajednice i osoba koje informacije prikupljaju.

Da bi informacije o seksualnom nasilju bile pohranjene i čuvane na siguran način, praktičari trebaju:

1. planirati gdje će se informacije pohraniti i ko će biti za njih zadužen; u idealnim prilikama, praktičari bi trebali koristiti centralnu lokaciju za pohranjivanje podataka koju kontroliše čuvar informacija, čak i ako sama organizacija zadržava “pravo vlasništva” nad informacijama,
2. pohranite informacije koje identifikuju preživjele/svjedoke na siguran način i odvojeno od izjava i dokaza koje su ti preživjeli/svjedoci dali (npr. indeksiranje sa odgovarajućom numeričkom šifrom za povezivanje sa identifikujućim informacijama/imenima preživjelih/svjedoka),
3. gdje god je to moguće, izbjegavajte pohranjivanje javnih i osjetljivih podataka zajedno, da biste osigurali što bolju zaštitu potonjih,
4. organizujte informacije tako da im se može lako pristupiti i na način koji omogućava jednostavno logično pronalaženje informacije kada je potrebna,
5. obučite osoblje za odgovarajuće procedure za: (i) prebacivanje pohranjenih informacija nakon što slučaj bude završen, i (ii) obezbjeđivanje informacija tokom hitne evakuacije,
6. nosite sa sobom samo one informacije koje su neophodne za putovanje tokom kojeg biste mogli putovati kroz kontrolna mjesta na kojima bi se od praktičara moglo tražiti da odaju ili predaju informacije koje imaju kod sebe ili u vozilu; razmislite o korištenju tehničkih rješenja za čuvanje i/ili šifrovanje informacija.

9.1 Pohranjivanje dokumenata i drugih fizičkih informacija

- Ako praktičar pohranjuje informacije u obliku dokumenata ili drugih fizičkih predmeta, trebaju te informacije čuvati u zaključanom kabinetu ili sefu sa ograničenjem pristupa. Treba postojati jasna politika o tome ko ima pristup informacijama i zbog čega.
- U vanrednoj situaciji bi moglo biti neophodno osigurati ličnu bezbjednost osoblja koje ima pristup skladišnom prostoru.
- Bilježite informaciju o dozvoljenom pristupu kabinetu (npr. ime osobe, datum, vrijeme i svrha zbog koje je ostvaren uvid).
- Ako su informacije u formi koja se može oštetiti (npr. negativni konvencionalnih fotografija), držite ih dalje od toplote ili izvora svjetlosti.
- Ako informacija predstavlja dio paketa (npr. skup dokumenta ili izrađenih fotografija), uz nju trebete pričvrstiti napomenu u kojoj navodite šta čini ostatak paketa.
- Sve fotografije i video snimci (i druge fizičke informacije) bi trebale biti uvedene u katalog u okviru ustanovljenog numeričkog sistema, koji treba povezati različite dokaze u vezi sa nekom fotografijom ili video zapisom (npr. dokaz o preživjeloj osobi/svjedoku).
- Ako su audio ili video snimak napravljeni u svrhu koja prevazilazi puko snimanje intervjua, osoba koja je odgovorna za snimak mora biti u mogućnosti da objasni nastavak čuvanja snimka i da napravi odredbe kojima će se osigurati čuvanje povjerljivosti o osobama koje se nalaze na snimku, a posebno ako će se snimak čuvati duži vremenski period.

9.2 Pohranjivanje digitalnih informacija

- Prednost kod korištenja digitalnih sistema za pohranjivanje (gdje je ono dostupno), u odnosu na fizičke sisteme čuvanja, jeste taj da digitalni sistemi ne zauzimaju veliki fizički prostor, obično omogućavaju jednostavno pretraživanje i analiziranje i obično ih je lakše ažurirati i iz njih pripremati izvještaje, a moguće ih je i zaštititi do nekog stepena. Bez obzira na to, nedostatak digitalnih sistema za pohranjivanje je to da unošenje podataka može uzimati dosta vremena, pristup je ograničen napajanjem električnom energijom, a nekada i pristupom webu, a sistem je podložan neovlaštenom ulasku (hakerstvo) i virusima. Uz to, ako se informacije prenose putem mobilnih telefona i internetom, postoji rizik da vlasti primoraju pružaoce usluga mobilne telefonije ili interneta da predaju osjetljive informacije.
- Prije nego počnete sa prikupljanjem informacija koje će se digitalno čuvati, provedite snimanje rizika i uspostavite protokole za sigurnost digitalnih podataka. U tu svrhu je potrebno konsultovati stručnjake za upravljanje informacijama i sigurnost digitalnih podataka.
- Sve digitalne informacije trebaju biti zaštićene lozinkom (a korištenje lozinke treba biti ograničeno) i trebaju biti šifrovane. Gdje god je to moguće, praktičari trebaju poduzeti dodatne mjere da zaštite osjetljive informacije tako što će koristiti napredne procedure i metode, kao što su šifrovani diskovi i siguran prenos digitalnih informacija.⁴⁴

⁴⁴ Za dodatne upute o zaštiti podataka, pogledati MKCK-ov dokument, Profesionalni standardi za rad na zaštiti (Professional Standards for Protection Work), 2013., revidirano izdanje, a posebno Poglavlje 6 o upravljanju osjetljivim informacijama.

- U vanrednoj situaciji bi moglo biti neophodno osigurati ličnu bezbjednost osoblja koje ima pristup korištenim lozinkama.
- Ako su informacije u digitalnom obliku, prenesite sadržaj na računar, napravite WORM CD (jednstruko snimanje, višestruko čitanje (Write Once, Read Many)) ili pohranite informaciju na memorijsku jedinicu. Treba napraviti dvije kopije dokumentacije.
- Poduzmite neophodne mjere zaštite, kao što su anti-virus softveri i dodatna kopija arhive baze podataka.
- Razmislite o korištenju naprednih alata za prikupljanje podataka, kao što su GPS kamere, aplikacije za mobilnu dokumentaciju, koji čuvaju veliku količinu metapodataka (tj. informacije o tome gdje, kada i kako je podatak dobiven), kao i aplikacije za mobilnu dokumentaciju koje automatski šifruju podatke.
- Razmislite o korištenju mobilnih aplikacija za prikupljanje podataka koje ne čuvaju kopije na mobilnim uređajima, a time će se umanjiti rizik izlaganja dokumentacije javnosti u slučaju gubitka, krađe ili konfiskovanja uređaja. Dodatna vrijednost aplikacija za prenos podataka na siguran, udaljeni server, je u tome što omogućava "lanac čuvanja".
- Možda bi bilo moguće koristiti virtualni oblak za sigurnu pohranu podataka. Prednosti takvog sistema obuhvataju otpor na fizičko oštećenje uređaja, dostupnost sa različitih lokacija i redundantnost. Ako se koristi komercijalni pružaoc takve usluge, trebate obratiti pažnju na to da se osigura integritet, vlasništvo i ekskluzivnost pristupa podacima.
- U dana bazi se preporučuje korištenje mogućnosti za praćenje korištenja, tako da se sve izmjene bilježe i vezuju sa korisnikom koji je promjenu i unio.

9.3 Pohranjivanje pravnih/sudskih medicinskih informacija

- Prikupljanjem medicinskih sudskih dokaza (npr. krv, sperma ili onečišćena odjeća) se trebaju baviti samo osobe koje su posebno za to obučene. Ako praktičari nisu dobili obuku iz prikupljanja pravnih/sudskih medicinskih informacija, prilikom prikupljanja bi mogli da ih oštete (**pogledati Dio 6, "Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja" i Dodatak 10, "Primjeri ljekarskog uvjerenja nakon seksualnog napada"**).
- Sudski medicinski istražiooci / prikupljanje sudskih medicinskih dokaza, se treba obavljati u isto vrijeme kada se daje zdravstvena pomoć – u idealnoj situaciji, to treba biti ista osoba (**pogledati Dodatak 10, "Primjer ljekarskog uvjerenja nakon seksualnog napada"**).
- Ako se radi o biološkim dokazima (npr. krv, sperma ili odjeća) i ako je praktičar obučen da ih prikupi, ovakve informacije treba zapečatiti u odvojenim posudama i odmah nakon uzimanja odnijeti u laboratoriju, jer će ih vjerovatno trebati spremirati u hladnjak ili zamrznuti.
- Za dalje upute o prikupljanju sudskih medicinskih dokaza, praktičari trebaju pogledati Upute Svjetske zdravstvene organizacije i kliničkom vođenju osoba koje su preživjele silovanje (World Health Organization Guidelines on Clinical Management of Survivors of Rape): Vodič za razvoj protokola za korištenje u stanju izbjeglištva ili kod interno raseljenih osoba, 2000 (A Guide to the Development of Protocols for Use in Refugee and Internally Displaced Person Situations, 2004); kao i PHR, OHCHR, Istanbulski protokol (Istanbul Protocol): Priručnik za učinkovito istraživanje i dokumentovanje torture i drugih okrutnih, nečovječnih i ponižavajućih postupanja i kazni, 1999 (Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1999).

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1. Amnesty International, Međunarodni krivični sud (International Criminal Court): Ažurirana kontrolna lista za učinkovitu provedbu (Updated Checklist for Effective Implementation), London, 2010.
2. Amnesty International, Agnes Callamard, Metodologija rodno osjetljivog istraživanja (A Methodology for Gender-Sensitive Research), 1999.
3. MKS (ICC), Nacrt dokumenta o seksualnim i zločinima na osnovu roda (Draft Policy Paper on Sexual and Gender Based Crimes), februar 2014., www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-draft-policy-paper-february2014-eng.pdf
4. MKCK (ICRC), Profesionalni standardi za rad u službi zaštite (Professional Standards for Protection Work), 2013., revidirano izdanje
5. MKCK (ICRC), Seksualno nasilje u oružanom sukobu: pitanja i odgovori (Sexual violence in armed conflict: questions and answers), 7. mart 2014.
6. Institut za međunarodne krivične istrage (Institute for International Criminal Investigations) (IICI), Priručnik za istražioce, 7. izdanje, 2013.
7. Institut za ispitivanje zdravstvenih, društvenih i ekonomskih troškova nasilja nad ženama (Institute of Medicine, Social and Economic Costs of Violence Against Women): Vrijednost prevencije (The Value of Prevention), 2011.
8. IRC, UNICEF, Briga za djecu koja su preživjela seksualno zlostavljanje: Upute za pružaoce zdravstvene i psihosocijalne pomoći u humanitarnom okruženju (Caring for Child Survivors of Sexual Abuse: Guidelines for Health and Psychosocial Service Providers in Humanitarian Settings), 2012.
9. OHCHR, PHR, Istanbulski protokol: Priručnik o učinkovitom istraživanju i dokumentovanju mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih i ponižavajućih ponašanja ili kažnjavanja (Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), 1999.
10. OHCHR, Praćenje konvencije o pravima osoba sa invaliditetom – Upute za monitore ljudskih prava (Serija profesionalne obuke br. 17) (Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Guidance for Human Rights Monitors (Professional Training Series No. 17)
11. Save the Children, Djeca, ne vojnici: Upute za rad sa djecom vojnicima i djecom povezanom sa oružanim snagama (Children, Not Soldiers: Guidelines for Working with Child Soldiers and Children Associated with Fighting Forces), 2001.
12. UN-ova akcija (UN Action), Izveštavanje i tumačenje podataka o seksualnom nasilju u zemljama pogođenim sukobima: "Šta raditi, a šta ne" (Reporting and Interpreting Data on Sexual Violence from Conflict-Affected Countries: "Dos and Don'ts"), 2008.
13. UNHCR, Seksualno i nasilje na osnovu roda nad izbjeglicama, povratnicima i interno raseljenim osobama: Upute za prevenciju i odgovor (Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees, and Internally Displaced Persons: Guidelines for Prevention and Response), 2003.
14. UNICEF, Istraživački centar "Innocenti" (Innocenti Research Centre), Innocenti Insight: Upis rođenja i oružani sukobi (Birth Registration and Armed Conflict), 2007.
15. UNICEF, Pariški principi (The Paris Principles). Principi i upute u vezi sa djecom povezanom sa oružanim snagama ili naoružanim grupama (Principles and Guidelines on Children Associated With Armed Forces or Armed Groups), februar 2007.
16. UNICEF, UNODC, Upute za pitanja pravosuđa koja se tiču djece žrtava i djece svjedoka zločina (Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime), 2005.
17. WHO, Etičke i sigurnosne preporuke za istraživanje, dokumentovanje i praćenje seksualnog nasilja u vanrednim situacijama (Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies), 2007.
18. WHO, Kliničko vođenje osoba koje su preživjele silovanje (Clinical Management of Survivors of Rape). Vodič za razvoj protokola za korištenje u stanju izbjeglištva ili kod interno raseljenih osoba, (A Guide to the Development of Protocols for Use in Refugee and Internally Displaced Person Situations), 2004.
19. Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice), Rodnost u praksi: Upute i metode adresiranja zločina na osnovu roda u oružanim sukobima (Gender in Practice: Guidelines and Methods to Address Gender Based Crime in Armed Conflict), 2005.
20. Svjetska banka (World Bank), Troškovi i uticaj nasilja na osnovu roda u zemljama u razvoju: Metodološka razmatranja i novi dokazi (The Costs and Impacts of Gender-Based Violence in Developing Countries: Methodological Considerations and New Evidence), 2004.

Dodatno štivo

21. Amnesty International, CODESRIA, Ukweli: Priručnik o praćenju i dokumentovanju kršenja ljudskih prava u Africi (Handbook on Monitoring and Documenting Human Rights Violations in Africa), 2000.
22. Amnesty International, Međunarodni centar za ljudska prava i demokratski razvoj (International Centre for Human Rights and Democratic Development), Istraživanje kršenja prava žena u oružanim sukobima (Investigating Women's Rights Violations in Armed Conflict), 2001.
23. Amnesty International, Silovanje i seksualno nasilje: Zakoni i standardi ljudskih prava u Međunarodnom krivičnom sudu (Rape and Sexual Violence: Human Rights Law and Standards in the International Criminal Court), 2001.
24. Bassiouni, M. Cherif, Međunarodni zločini: Jus Cogens i Obligatio Erga Omnes, Zakon i moderni problemi (International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes Law and Contemporary Problems), 1996.
25. Bergsmo, Morten (urednik), Tematski krivični postupak za međunarodne seksualne zločine (Thematic Prosecution of International Sex Crimes), 2012.
26. De Brouwer Anne-Marie, et al. (urednik), Seksualno nasilje kao međunarodni zločin: Međudisciplinarni pristupi (Sexual Violence as an International Crime: Interdisciplinary Approaches), Intersentia, 2013.
27. Hitesh, Raval, Tribe, Rachel, Rad sa tumačima u oblasti mentalnog zdravlja (Working with Interpreters in Mental Health), 2002.
28. Vijeće za ljudska prava (Human Rights Council), Izveštaj Specijalnog izveštata UN-a o nasilju protiv žena (Report of UN Special Rapporteur On Violence Against Women), 2010.
29. IASC, Upute za intervencije vezane za nasilje na osnovu roda u humanitarnom okruženju (Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings), Ženeva, 2005.
30. ICTR, Priručnik uspješnih postupaka za istraživanje i krivično gonjenje zločina seksualnog nasilja u stanju oružanog sukoba: Lekcije sa Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (Best Practices Manual for the Investigation and Prosecution of Sexual Violence Crimes in Situations of Armed Conflict: Lessons from the International Criminal Tribunal for Rwanda), 2008.
31. ICTR, Priručnik uspješnih postupaka za istraživanje i krivično gonjenje zločina seksualnog nasilja u područjima nakon sukoba: Lekcije naučene iz Ureda tužioca Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (Best Practices Manual for the Investigation and Prosecution of Sexual Violence Crimes in Post-Conflict Regions: Lessons Learned from the Office of the Prosecutor for the International Criminal Tribunal for Rwanda), 2014.
32. ICTY-UNICRI, Priručnik razvijenih postupaka (Manual on Developed Practices), 2009.
33. Stalno među-agencijsko vijeće (nter-Agency Standing Committee) (IASC), Upute IASC-a o podršci iz oblasti mentalnog zdravlja i psihosocijalne pomoći u vanrednim situacijama (Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings), 2007.

34. Isikozlu, Elvan, Millard, Ananda S., Brief 43: U pravcu tipologije silovanja u ratu (Towards a Typology of War Time Rape, BICC), 2010.
35. Nema mira bez pravde, punjenje praznina: Uloga vansudskih mehanizama u rješavanju nekažnjavanja (No Peace Without Justice, Closing the Gap: The Role of Non-judicial Mechanisms in Addressing Impunity), 2010.
36. OHCHR, Priručnik za obuku iz praćenja ljudskih prava (Training Manual on Human Rights Monitoring), PTS broj 7, 2001. i 2011.
37. Population Council, Etički pristupi prikupljanju informacija od djece i adolescenata u međunarodnom okruženju: Upute i resursi (Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and Resources), 2005.
38. Redress/Vahida Nainar, Strategije vođenja sudskog spora za seksualno nasilje u Africi (Litigation Strategies for Sexual Violence in Africa), 2012.
39. Redress, Deklaracija iz Nairobija o pravima žena i djevojčica na pomoć i reparaciju (Nairobi Declaration on Women's and Girls' Right to Remedy and Reparation), mart 2007.
40. Sá Couto, Susana, Istraživanje i krivično gonjenje seksualnog i rodnog nasilja od strane Međunarodnog krivičnog suda: Mandat, dobra politika ili oboje? (Investigation and Prosecution of Sexual and Gender-Based Violence by the International Criminal Court: Mandate, Good Policy, or Both?) 2012
41. Save the Children, Sažetak – Nezamislivi zločini: Promjena zakona (Policy Brief – Unspeakable Crimes: Changing the Law), London, 2013.
42. Save the Children, Dakle, hoćete da uključite djecu u istraživanje: Resursni priručnik za podršku smislenom i etičkom učešću u istraživanjima koja se odnose na nasilje protiv djece (So You Want to Involve Children in Research: A Toolkit Supporting Children's Meaningful and Ethical Participation in Research Relating to Violence Against Children), 2004
43. Schenk, Katie, Williamson, Jan: Etički pristupi prikupljanju informacija od djece i adolescenata u međunarodnom okruženju: Upute i resursi, Population Council (Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and Resources), 2005.
44. Sivakumaran, Sandesh, Seksualno nasilje nad muškarcima u oružanim sukobima (Sexual Violence Against Men in Armed Conflict), Evropski žurnal međunarodnog prava (The European Journal of International Law), vol. 18, 2007.
45. UN-ova Akcija protiv seksualnog nasilja u sukobima (Action Against Sexual Violence in Conflict), Analitički i konceptualni okvir seksualnog nasilja u vezi sa sukobom (Analytical and Conceptual Framing of Conflict-Related Sexual Violence), New York, maj 2011.
46. UNHCR, Rad sa muškarcima i dječacima koji su preživjeli seksualno i nasilje na osnovu roda tokom prisilnog raseljavanja (Working with Men and Boy Survivors of Sexual and Gender-Based Violence in Forced Displacement). Upute (4), 2012.
47. UNICEF, Djeca učesnici istraživanja, praćenja i procjene: Etika i vaše odgovornosti kao menadžera (Children Participating in Research, Monitoring and Evaluation (M&E): Ethics and Your Responsibilities as a Manager), 2002.
48. Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice), Načini preuzimanja odgovornosti: Pregled trenutne sudske prakse Međunarodnog krivičnog suda (Modes of Liability: A Review of the International Criminal Court's current Jurisprudence and Practice), 2013.
49. Ženske inicijative za rodnu pravdu (Women's Initiatives for Gender Justice), Seksualno nasilje i Međunarodno krivično pravo: Analiza sudske prakse ad hoc sudova i elemenata zločina po Međunarodnom krivičnom sudu (Sexual Violence and International Criminal Law: An Analysis of the Ad Hoc Tribunal's Jurisprudence and the International Criminal Court's Elements of Crimes), 2005.

“Želim da kažem cijelom svijetu da nam je potreban mir – zaustavite rat

Moramo se pobrinuti da se žene i djeca zaštite

Treba uhapsiti one koji siluju.”

Felicite (nije pravo ime, DRC)

Dodatak 1

Radna sveska dokaznog materijala za dokumentovanje zločina seksualnog nasilja: Sredstvo za pomoć istražiocima oko nedostataka u dokaznom materijalu

Upozorenje: Prije korištenja ovog okvira za organizovanje procesa dokumentovanja, neophodno je da uradite slijedeće:

- A. pažljivo razmotrite da li ste vi prava osoba koja treba da prikupi tu informaciju na učinkovit i bezbjedan način,
- B. pažljivo razmotrite sve aspekte sigurnosnih rizika po preživjelu osobu, njene informacije, porodicu i zajednicu, kao i po tim koji vrši dokumentovanje,
- C. razmotrite osnovne principe, koji su navedeni u Dodatku 3.

Uvod u Radnu svesku dokaznog materijala:

Radna sveska dokaznog materijala je sredstvo koje se savjetuje kao izvor podataka onima koji prikupljaju dokaze o međunarodnim zločinima. Radna sveska dokaznog materijala može pomoći praktičarima da se pobrinu da tokom istraživanja i dokumentovanja navodnih zločina ne dođe do nekih propusta na nivou pojedinačnih intervjua ili dokumentovanja, ili na nivou sveukupne analize slučaja. Sadržaj ove radne sveske se zasniva na definiciji zločina i na elementima zločina, kako su oni navedeni u Rimskom statutu i na elementima zločina prema Međunarodnom krivičnom sudu (MKS). U vezi s tim, za sve vrste dokaza je bitna struktura i ona se može prilagoditi relevantnom kontekstu. Način na koji je Radna sveska dokaznog materijala strukturirana omogućava da ju se pregleda tako da pokaže definiciju i elemente bilo kojeg kršenja, bez obzira na sudsku praksu unutar koje se istražuju zločini. Ovo sredstvo ima za cilj da pomogne da se postigne najveća učinkovitost procesa prikupljanja podataka, da se svjedoci zaštite od stalnog ponavljanja intervjua, da se omogući procjena tragova i da se smanji potreba za ponovni odlazak na teren u svrhu prikupljanja dodatnih dokaza u svrhu popunjavanja nedostataka. Osobe koje dokumentuju ljudska prava mogu koristiti Radnu svesku dokaznog materijala kao sredstvo za organizovanje informacija koje prikupljaju – uz potrebna prilagođavanja i prikupljanje dokaza o odgovornosti države, radije nego pojedinačne odgovornosti. Radeći unutar strukture Radne sveske i popunjavajući je što detaljnijim dokazima, sami dokazi koje prikupe osobe koje dokumentuju ljudska prava će imati svoju širu primjenu, ukoliko postoje pravosudni ili tranzicionalni mehanizmi pravde, na državnom ili međunarodnom nivou.

Radna sveska dokaznog materijala je podijeljena na tri dijela, kako slijedi:

Dio A: Elementi specifičnih zločina

Šta se desilo (koji čin je počinjen)?

ŠTA SE DESILO? (detaljno i precizno, ko, šta, kada, gdje, zašto, kako i kako to vi znate?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/ INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koji dokazi/informacije su vam potrebni da biste zadovoljili Element 1 ovog zločina?	Koja pitanja možete postaviti da biste dobili dokaze kojima zadovoljavate Element 1?	Šta bi bio primjer informacije koju biste mogli dobiti, a koja bi zadovoljila Element 1?
Koje dokaze/informacije su vam potrebne da biste zadovoljili Element 2 ovog zločina?	Koja pitanja možete postaviti da biste dobili dokaze kojima zadovoljavate Element 2?	Šta bi bio primjer informacije koja vam je potrebna da biste zadovoljili element 2?

Dio B: Elementi kategorije zločina (ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili genocid)

Kakve su okolnosti pod kojim je došlo do počinjenja djela?

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/ INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da taj čin predstavlja zločin protiv čovječnosti, ratni zločin ili genocid
Koji dokazi/informacije su vam potrebni da zadovoljite Element 1 te kategorije zločina (npr. ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili genocid)?	Koja pitanja biste mogli postaviti da biste dobili dokaze kojima ćete zadovoljiti Element 1 te kategorije zločina?	Šta bi bio primjer informacije koju biste mogli dobiti da zadovoljite Element 1 te kategorije zločina?

Dio C: Vrsta odgovornosti**Kako je navodni počinitelj izvršio to djelo?**

KO BI MOGAO BITI ODGOVORAN I KAKO?	Primjeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacija o tome ko bi mogao biti odgovoran	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za djela počinjena na taj način
Koji dokazi/informacije su vam potrebne da zadovoljite Element 1 načina odgovornosti (naprimjer, naređivanje ili komandna odgovornost)?	Šta bi bio primjer pitanja koja možete postaviti da dobijete dokaze kojima zadovoljavate Element 1 načina odgovornosti?	Šta bi bio primjer dokaza koji biste mogli dobiti, a koji bi mogao zadovoljiti Element 1 načina odgovornosti?

Dalje slijede pregledi procesa dokumentovanja za dijelove A, B i C. U njima se nalaze detaljni primjeri kako osigurati da su obuhvaćena sva područja informacija u procesu prikupljanja dokaza.

Važna napomena: Ova pitanja – kao što je navedeno u sva tri dijela – nemaju namjeru da služe kao obrazac za vođenje intervjua. Ako bi se koristili kao takvi, mogli bi dovesti osobu koja vodi intervju u situaciju da prikupi nepotpune ili netačne informacije; štaviše, moglo bi doći do toga da se ošteti finalni proizvod dokazivanja ili da se nanese povreda svjedocima. Nije moguće napraviti obrazac kojim se mogu obuhvatiti svi aspekti intervjuisanja svjedoka. Ova pitanja su samo primjeri kojima se pojednostavljeno navodi nekoliko mogućih načina na koje se mogu tražiti dokazi od svjedoka. Osobama koje vode intervju se preporučuje da Radnu svesku koriste kao uputu kojom će si pomoći da obuhvate sva područja prikupljanja informacije, umjesto da je koriste kao obrazac za vođenje intervjua. Takođe, njome mogu osigurati primjenu onih vještina intervjuisanja koje su dobili tokom procesa obuke, kao i da se pridržavaju principa koji se navode u Protokolu. Potrebno je uvijek imati na umu princip "TED": "Reci mi, objasni mi, opiši mi" (engl.: "Tell me, Explain to me, Describe for me.") Ovaj princip se primjenjuje na sve intervjue – uključujući i one koji se odnose na prikupljanje dokaza o seksualnom i nasilju na osnovu rođa.

Faktualni scenariji koji se navode u trećoj koloni predstavljaju ilustraciju vrste dokaza koji bi mogli da podupru određeni element datog zločina.

Dio A: Šta se desilo (koji je čin počinjen)?**Mučenje⁴⁵****Elementi:**

- 1) počinitelj je nanio nekoliko ozbiljnih fizičkih ili mentalnih povreda ili uzrokovao takve patnje jednoj ili više osoba;

⁴⁵ U nekim domaćim sudskim praksama, mučenje se može krivično goniti kao samostalan zločin (tj. ne samo u okviru ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti ili genocida.) Praktičari koji rade u takvim sudskim praksama trebaju da prilagode elemente koje pokušavaju zadovoljiti u skladu sa odgovarajućim domaćim odredbama.

- 2) ta osoba, ili osobe, bila je u pritvoru ili pod kontrolom počinioca;
- 3) ta povreda ili patnja nisu proizašle, nisu naslijeđene niti su rezultat samo zakonskih sankcija;
- 4) počinitelj je izazvao povredu ili patnju u svrhu: dobivanja informacije ili priznanja, kažnjavanja, zastrašivanja ili prisiljavanja, ili bilo kojeg drugog razloga koji se zasniva na diskriminaciji bilo koje vrste (odnosi se samo na mučenje kao ratni zločin).

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno mučenje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu prilikom dokazivanja da je počinitelj nanio ozbiljne fizičke ili mentalne povrede ili patnju jednoj ili više osoba (prvi element)?	Molim vas, da li mi možete precizno opisati šta se desilo? Molim vas, da li biste mogli da detaljno opišete šta je učinio odmah nakon što vas je, kako ste rekli, bacio na pod na gomilu starih krpa? Možete li mi reći šta ste osjećali kada se ovo dešavalo?	Svjedočenje: ⁴⁶ "Odvukao me u taj čošak i bacio me na pod, na gomilu starih krpa. U tom trenutku sam bila potpuno prestravljena jer sam dobro znala šta će se dalje dešavati, bila sam jako preplašena da ću izgubiti bebu, bila sam u četvrtom mjesecu trudnoće. Tresla sam se od straha i počela sam da povraćam. Pobacao je neke krpe preko mog lica da pokrije povraćotinu, poderao mi odjeću od struka nadolje, šutnuo me nogom da se okrenem na bok, izvadio penis i stavio ga u moj anus. Bol je bio nesnosan i nisam mogla da prestanem povraćati iako mi je stomak bio prazan. Bog je zaštitio moju bebu i beba je preživjela." ⁴⁷ Dodatno svjedočenje: "Svaki dan su nas tjerali da se okupimo u dvorištu i komandantica bi onda hodala oko nas, gledala nas i pipala prije nego bi odabrala jednu djevojčicu. Rekla bi nam da je ta djevojčica

⁴⁶ U nekim dijelovima Radne sveske dokaznog materijala se, kao primjeri, navode tri kategorije dokaza. Za svaki element pojedinog zločina koji se mora dokazati, trebaju postojati svjedočenje, dokumentarni i fotografski/video dokazni materijal. Što više dokaznog materijala, to bolje, no u slučaju nedostatka dokumentarnog ili fotografskog/video dokaznog materijala ili nedostatka svjedočanstva koje podupire dokaz, ne mora značiti da će iskaz preživjele osobe ili svjedoka biti nedovoljan kao osnova za prijavu počinjenja odgovarajuće povrede ili zločina. U stvari, svjedočenje je često jedini dostupan dokaz zločina seksualnog nasilja, a postoje međunarodni krivični slučajevi koji su tuženi (i dobivene su osude) za zločine seksualnog nasilja, isključivo na osnovu svjedočenja preživjelih i direktnih svjedoka. U međunarodnoj krivičnoj praksi nisu potrebni podupirući dokazi za potvrdu iskaza svjedoka, po pravilu procedure i dokaza. No, podupirući dokazi su nerijetko potrebni u okviru domaće legislativne. Istražiocima trebaju biti svjesni da ovakve varijacije između kategorija dokaza postoje, te shodno tome trebaju tražiti podupiruće dokaze gdje god je to potrebno, u svrhu krivičnog gonjenja na domaćem nivou, gdje se većina ovakvih slučajeva i vodi. Ipak, savjetuje se da se izbjegne donošenje bilo kakvih odluka u vezi sa snagom dokaznog materijala isključivo na osnovu nedostatka dokumentarnog, fotografskog/video ili dokaza koji podupiru dokaze svjedoka počinjenja djela.

⁴⁷ Imajte na umu da svi primjeri dokaza nisu dati u vezi sa istim svjedokom, pa čak ni u okviru elemenata za isti zločin. Namjera je bila da se čitaocu da što više mogućnosti u vezi sa mogućim činjeničnim scenarijima koji bi mogli da zadovolje određeni element.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno mučenje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>dan na redu, a da će sutra biti neko od nas. Natjerala bi osobu koju je odabrala da skine svu odjeću sa sebe, a onda bi je šutnula da padne na pod i puštala bi vojnike da je napastvuju pred svima. Ako smo pokušali da gledamo u drugu stranu ili da pokrijemo lice rukama, čuvari bi nas šamarali i tukli.”⁴⁸</p> <p>Dodatno svjedočenje: “Svaki dan su me vodili u sobu na drugom spratu i tamo me ispitivali. Vezali bi me za stolicu koja je bila do zida, a onda bi mi oko penisa i testisa zavezali konopac. Drugi kraj konopca je bio privezan za kvaku na vratima. Kada bi im dao odgovor koji im se nije dopao, oni bi zalupili vratima. Trpio sam strašne bolove, ali ako bih se žalio ili ako bi vidjeli da sam ustuknuo, snažno bi povukli za konopac ili bi me udarili u genitalije. Jednog dana su konopac zavezali za betonski blok i prijetili su mi da će ga baciti kroz prozor. Kladili su se oko toga kolika težina je dovoljna da mi iščupa penis i da li bih umro od krvarenja. Pržili su me vrelinim noževima i prijetili da će od mene ‘napraviti ženu’ ako im ne kažem sve što su htjeli.”</p> <p>Dokumentarni dokazi: Svjedok vam je dao medicinsku dokumentaciju koju je sačinio doktor obučen da osigura koordinaciju između medicinskih i pravnih stručnjaka koji rade zajedno da bi pomogli preživjelima. Ta medicinska dokumentacija detaljno opisuje zdravstveno stanje svjedokinje na dan nakon događaja koje je opisala, kao i informaciju</p>

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno mučenje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>o tome šta je prijavila da je izazvalo povrede. Ljekarski nalaz opisuje, između ostalih povreda, polomljena rebra i modrice na bokovima i poderotine u unutrašnjosti anusa.</p> <p>Fotografije/video: Svjedok vam daje fotografije povreda. Fizički dokazi: Uspjeli ste da ostvarite pristup mjestu zločina. Pažljivo ste fotografisali mjesto zločina. Ako vam mandat to dozvoljava i ako imate dovoljno vještina i sredstava da to uradite, uzeli ste neke stare krpe što su tamo ostale, pripremili ste dokumente koji su povezani sa fizičkim dokazima i pohranili ste dokaze na siguran način za korištenje u budućem krivičnom postupku.⁴⁹</p>
<p>Koje činjenice pomažu pri dokazivanju da je ta osoba (ili više njih) bila zatvorena ili pod kontrolom počinioca (drugi element mučenja)?</p>	<p>Kakve su bile okolnosti pod kojima su vas odveli na to mjesto? Ko su bili počinioci? Možete li mi reći da li je još neko bio u prostoriji kada se ovo dešavalo? Možete li mi opisati šta je držala osoba koja vam je ovo uradila, ako je nešto imala u ruci? Šta vam je rekao? Ko je još bio tamo, ako je neko bio? Šta su oni držali u rukama? Šta su nosili na sebi? Šta su vam rekli? Da li ste mogli otići? Zašto ili zašto niste?</p>	<p>Svjedočenje: “Bio je tamo sa prijateljem, još jednim čuvarom, koji je stajao na vratima i gurao ljude koji bi došli da vide zbog čega neko vrišti. Obojica su bila naoružana i ovaj koji me napadao je stavio svoje oružje odmah do hrpe nekih starih krpa dok me napadao. Taj koji me napadao mi je kazao da će me, ako pokušam da pobjegnem, tući dok mi beba ne umre. Rekao mi je da to što mi radi treba pokazati muškarcima iz moje zajednice šta mogu da očekuju ako ne napuste to područje.”</p>

48 Za prisiljavanje osobe da gleda, kao svjedok, dok se nekog drugog siluje ili seksualno zlostavlja je utvrđeno da uzrokuje dovoljno mentalne boli i patnje, da, samo po sebi, predstavlja čin mučenja. Uz to, ako je osoba prisiljena da provede seksualno djelo u javnosti (kao što su dva zatvorenika prisiljena da jedan drugog oralno zadovolje ispred čuvara) ili silovanje i seksualno zlostavljanje u javnosti, ili pred članovima porodice, to također predstavlja čin mučenja.

49 Imajte na umu da se praktičarima ne savjetuje da prikupljaju fizičke dokaze, ako za to nemaju mandat. Uz to, čak i sa mandatom, bez odgovarajućeg iskustva u prikupljanju i pohranjivanju fizičkih dokaza, samo prikupljanje se ne savjetuje. U veoma rijetkim prilikama – kao u slučajevima kada nema druge mogućnosti da se prikupe fizički dokazi i ako postoji opravdan strah da bi neko mogao oštetiti dokaz ili ga uništiti – praktičari se mogu naći u situaciji u kojoj mogu donijeti odluku da prikupe fizičke dokaze. U takvim slučajevima, praktičarima se savjetuje da se pridržavaju uputa za prikupljanje fizičkih dokaza, kao što je to navedeno u Protokolu, i da poduzmu aktivnosti i mimo navedenih kako bi se pobrinuli da dokazi budu na sigurnom.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno mučenje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako bol i patnja nisu proizašli samo iz zakonskih sankcija niti da su bile naslijeđene ili da su uslijedile nakon njih (treći element mučenja)?	Kakve su bile okolnosti pod kojima su vas odveli na to mjesto? Ko su bili počinioci? Kojoj grupi/strukturi vlasti su pripadali i kako to znate? ⁵⁰ Da li su ikada objasnili zbog čega su vas zatvorili i zlostavljali?	Svjedočenje: “Na naše selo je izvršen napad i sve muškarce su okupili i odveli. U to vrijeme nismo znali zašto su ih odveli, ali smo kasnije shvatili da ih je većina ubijena i bačena u rijeku. Žene i djevojčice tinejdžerke su smjestili u školu i tamo su nas naoružani čuvari čuvali sedmicama. Starije osobe i druga djeca su ili ostala u svojim kućama ili su ih stavili u školu zajedno sa ženama i djevojčicama; to je bila škola u kojoj su se dešavali događaji koje sam vam opisala.”

Silovanje

Elementi:

- 3) počinilac je napao⁵¹ tijelo druge osobe ponašanjem koje je dovelo do penetracije, bez obzira na dubinu, bilo kojeg dijela tijela žrtve ili počinioca, spolnim organom, ili analnog ili genitalnog otvora žrtve bilo kojim predmetom ili drugim dijelom tijela;
- 4) napad je počinjen na silu, ili pod prijetnjom sile ili prisile, na način da se uzrokovao strah od nasilja, prisiljavanja, zatvaranja, psihološkog zlostavljanja ili zloupotrebe moći, protiv te ili druge osobe, ili korištenjem prednosti prisilnog okruženja ili je nasilje počinjeno protiv osobe koja nije u mogućnosti da da svoj iskreni pristanak.

50 Imajte na umu da mnogi primjeri pitanja datih u Radnoj svesci pretpostavljaju da su druga pitanja već postavljena u toku samog intervjua.

51 Elementi zločina po Rimskom statutu navode da je “koncept ‘napada’ imao namjeru širine koja je neutralna u smislu roda”.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode o počinjenom silovanju?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice mogu pomoći pri dokazivanju da je počinilac napao tijelo osobe na način koji je rezultirao penetracijom, bez obzira na dubinu, bilo kojeg tijela žrtve ili počinioca spolnim organom, ili analnog ili genitalnog otvora žrtve bilo kojim predmetom ili nekim drugim dijelom tijela (prvi element silovanja)? ⁵²	Ako je moguće, ako vam nije previše teško, možete li, molim vas, da mi pokušate objasniti šta su vam radili? Znam da vam to nije lako, molim vas, polako, uzmite svo vrijeme koje vam je potrebno. (Ako kaže da su je “silovali” jedan po jedan, ili ako koristi neku vrstu slenga ili terminologije koju ta zajednica koristi, za koju znate da znači silovanje, morate postaviti dodatna pitanja da biste dobili činjenični opis penetracije.) Kada kažete da ste silovani, možete li mi preciznije reći šta su radili kada su vas silovali? Šta su koristili, koji dio vašeg tijela su povrijedili?	Svjedočenje: “Prisilio me da se spustim na koljena i da ga oralno zadovoljim. Gurnuo je svoj penis toliko duboko u moja usta, da sam se zagrcnula, a svaki put kad sam se zagrcnula, udario me.” Dodatno svjedočenje: “Kada su muškarci došli u naše selo, rekli su mojoj porodici da se okupimo iza kuće gdje smo kuhali. Udarali su moju majku po leđima i ramenima kundacima, sve dok nije pala na pod. Isto su uradili i mojoj sestri. Onda su mene i oca zgrabili i rekli nam da se skinemo i da legnemo na njih – ja na majku, a otac na moju sestru. Ostala djeca su stajala, gledala nas i plakala. Onda su stajali iza nas sa puškama uperenim u naše vratove i govorili su nam kako moramo da dokažemo da smo pravi muškarci i kako nismo neprijatelji, tako što ćemo imati seksualne odnose sa ženama. Svi smo plakali i molili, ali kad god smo odbili oni bi nas udarali i tukli i govorili nas da će nas ubiti tu na toj zemlji ako ne uradimo to što nam govore. Otac je rekao da će radije umrijeti nego da to uradi svojoj rođenoj kćerci i pokušao je da se bori s tim ljudima, pa su ga oni ubili i pao je preko sestre. Nisam znao da li su i nju ubili, ona se nije pomijerala i nije ništa govorila. Uхватili su mog mlađeg brata i uperili mu pištolj u glavu i rekli da će ga ubiti ako ne uradim to što su mi rekli da uradim, tako da sam ja to uradio, jer nisam htio da još neko iz moje

52 MKS je pojasnio da element prodiranja ne mora biti proveden isključivo od strane počinioca. On može obuhvatati i situacije u kojoj je počinilac osoba u koju se prodiranje vrši, ili kada je druga osoba prisiljena da prođe u žrtvu.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode o počinjenom silovanju?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		porodice strada. Poslije toga, bilo bi mi draže da su me ubili, jer nisam mogao da živim sa svojom majkom i porodicom nakon toga što sam uradio. Bože, oprost mi. Ne znam kakva je to osoba koja može tako nešto uraditi svojoj majci, ali ja nisam imao izbora.”
Kojim činjenicama se dokazuje da je intruzija počinjena nasilnim putem, ili pod prijetnjom upotrebe sile ili prisilom, kao što je izazivanje straha od nasilja, prisile, zatvaranja, psihološkog ugnjetavanja ili zloupotrebe moći nad osobom ili više njih, ili korištenjem prisilnog okruženja ili ako je intruzija urađena osobi koja nije u mogućnosti da da svoj istinski pristanak (drugi element silovanja)? ⁵³	Molimo vas, da li možete da nam opišete okolnosti pod kojima su se ovi događaji desili? Da li mi možete reći gdje ste bili, ko je bio tu, šta se dešavalo i opišite mi okolinu?	Svjedočenje: “Dvije noći prije toga su naoružani muškarci ušli u naše selo. Naši muškarci i djeca su se krili u šumi, pa su samo žene, stariji i djeca bili u selu. Naoružani ljudi su vikali i pucali u zrak, palili kuće i pljačkali. Kod mnogih porodica svi su se okupljali u jednoj sobi kuće, gdje su se krili, prestravljeni onim što će se desiti. Po noći smo pokušavali da skupimo hranu i ostatake koje smo pronalazili i krili smo se da odemo po vodu u malim grupama. Tog dana je pet naoružanih ljudi ušlo u kuću u kojoj smo se krile moje sestre, majka i ja. Uzeli su nas tri, najstarije djevojčice, a moja majka je završala. Majka je vrištala. Šutnuli su je jako i pala je na pod, ispalili su metak u plafon i kazali joj da će nas, ako progovori još jednu riječ, sve tri pred njom ubiti. Odveli su nas i stavili u kamion koji su čuvali naoružani ljudi. Odveli su nas u šumu i tamo su nas držali tokom noći. Od njih trojice, jedan bi svaku od nas odveo u drugu sobu, gdje je bio prljavi dušek na podu, a druga dvojica bi ostala da čuvaju druge dvije djevojčice. Čini mi se da što smo više vrištale, to su oni više htjeli da nas povrijede.”

53 MKS je kod Katange imao slučaj dokazujući da bilo koji od navedenih elemenata predstavlja dovoljan dokaz da čin prodiranja predstavlja zločin silovanja. Nije neophodno dokazivati izostanak pristanka žrtve, osim u slučajevima gdje je počinilac počinio djelo protiv nekoga ko “nije u mogućnosti da da svoj iskreni pristanak” zbog starosne dobi, nesposobnosti ili drugih okolnosti.

DODATAK

1

Seksualno ropstvo⁵⁴

Elementi:

- 1) počinilac je izvršio bilo koje djelo povezano s pravima vlasništva nad jednom ili više osoba putem kupovine, prodaje, iznajmljivanja ili razmjene te osobe ili više njih, ili tjeranjem tih osoba na slične vrste lišavanja slobode;
- 2) počinilac je uzrokovao da ta osoba ili više njih stupe u jedno ili više djela seksualne prirode.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno ropstvo?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže prvi element seksualnog ropstva (počinilac je koristio svoje moći koje se odnose na pravo vlasništva)? ⁵⁵	Možete li mi reći šta je rekao počinilac, ako je išta kazao, o tome kakav je vaš odnos s njim? Kako vas je doživljavao u odnosu na sebe? Kako vas je predstavljao drugima? Da li vam je dao mogućnost da se protivite tome ili da nešto izaberete – ako jeste, pod kojim je okolnostima to bilo? Ako počinilac nije ništa specifično rekao, možete li opisati šta je dovelo do toga da se osjećate kao da nemate izbora? Da li je bilo ko drugi nešto kazao u vezi sa vašim odnosom s počinioćem?	Svjedočenje: “Čovjek koji me zatočio je često govorio da ništa ne mogu da uradim bez da on odluči o tome – rekao je da me posjeduje. Ponašao se prema meni kao da je moj vlasnik, govoreći mi sve vrijeme šta da radim i prijeteci mi da će, ako ne uradim šta mi je naredio, povrijediti moju porodicu.” Dodatno svjedočenje: “Dva muškarca su došla u stan gdje su nas držali. Rekli su mi da odem u kuhinju sa još jednom djevojčicom, kako bi čovjek koji nas je zatočio mogao da razgovara sa tim muškarcima. Iskrale smo se iz kuhinje i sakrile u hodniku da bismo mogle čuti njihov razgovor. Čule smo da se čovjek koji nas je zatočio dogovorio sa tim muškarcima da će nas prodati za po 50 dolara i za kamion pun deterdženta za veš. Kad smo čuli da su muškarci ustali da krenu, požurile smo nazad u kuhinju i tamo smo se sakrile. Sutradan su se muškarci vratili u taj stan sa automobilom i odveli su mene i tu drugu djevojčicu. Kada su nas stavili u automobil, čule smo ih kako se smiju zbog toga što nas je čovjek prodao za tako malo novca i malo deterdženta.”

54 Zločin seksualnog ropstva se primjenjuje u slučaju trgovine ljudima.

55 MKS je dao detaljniju definiciju ovog elementa zločina seksualnog ropstva u presudi suđenja u Katangi. Sud je naveo da je neophodno pristupiti svakom slučaju posebno prilikom analiziranja vrste čina koji zadovoljava ovaj element. Za lišavanje slobode, Sud je napomenuo da bi činjenice, koje se odnose na pritvaranje i zatvaranje (uključujući i trajanje istog), bile relevantne, kao što bi bila i informacija koja se odnosi na nastojanja da se ograniči sloboda kretanja po izboru, kao i informacije o mjerama korištenim za sprečavanje i obeshrabrivanje pokušaja bjekstva. Činjenice koje pokazuju korištenje prijetnje, sile ili drugih oblika fizičke ili mentalne prisile su relevantne prilikom dokazivanja ovog elementa, kao što su i činjenice koje dokazuju korištenje psihološkog pritiska, ranjivosti žrtve ili obavezu prisilnog rada. Sud je takođe naglasio da pravo vlasništva nad drugima ne predstavlja, po automatizmu, komercijalnu transakciju: društveno-ekonomski uslovi u kojima se ostvaruje pravo vlasništva predstavljaju relevantan faktor, ali se fundamentalna priroda ropskog odnosa svodi na nemogućnost žrtve da poboljša ili promijeni situaciju u kojoj se nalazi.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno ropstvo?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice mogu pomoći da se dokaže drugi element seksualnog ropstva (seksualni čin)?	Kažete da vas je skoro svaku noć "izvodio napolje". Možete li nam detaljnije pojasniti šta pod tim mislite? Odakle vas je izveo? Šta vam je uradio? Možete li nam objasniti šta je tačno uradio? Šta vas je natjerao da radite?	Svjedočenje: Tjerao me da se skidam sve dok ne bih bila potpuno gola, a onda bi me vrijeđao, nazivao me [etnički pogrdan naziv] i dirao me po cijelom tijelu."

Prisilna zajednica ili prisilni brak

Elementi:

- 1) nametanje prisilne bračne zajednice od strane počinioca nad žrtvom;
- 2) putem prijetnje ili fizičkom silom koja proizilazi iz riječi počinioca ili druge vrste ponašanja.⁵⁶

⁵⁶ Rimski statut ne obuhvata zločin prisilnog braka ili prisilne zajednice. Ipak, donesena je presuda da je prisilni brak nehumano djelo kao zločin protiv čovječnosti u kontekstu Specijalnog suda za Sierra Leone. Zločin je definisan u Presudi Revolucionarnog vijeća Oružanih snaga (Armed Forces Revolutionary Council (AFRC)), Djelimično dvojeći u odnosu na mišljenje suca Dohertyja, pasus 53. U pasusu 35 svog Djelimično dvojećeg mišljenja, sudac Doherty navodi: "Otmica djevojčica i njihovo prisiljavanje u bračnu zajednicu, kao što je objasnio stručnjak Tužilaštva, kao i prema izjavama svjedoka, nije isto niti se može porediti sa dogovorenim ili tradicionalnim sklapanjem braka." U pasusima 46-51, ona navodi: "Dokazi pokazuju da su 'prisilni brakovi', u kontekstu oružanog sukoba u Sierra Leoneu, uključivali prisilne otmice djevojčica i žena iz njihovih domova ili drugih mjesta na koja su izbjegle, njihovo zatvaranje kod snaga AFRC-a, tokom pomijeranja kroz različite okruge. Djevojčice i žene su, bez njihovog pristanka, odvodili pojedinci, pobunjenici, uzimajući ih za 'supruge'. Djevojčice i žene koje su prisiljene na takve brakove su od svojih 'brakova' imale koristi toliko koliko je vlasništvo nekog pobunjenika moglo da im osigura neku vrstu zaštite od silovanja ili drugog oblika zlostavljanja od strane nekog drugog pobunjenika. No, uzimajući u obzir pretežno prisilno okruženje, smatram da je ovo relativna korist ili sredstvo preživljavanja, koje se ne može shvatiti kao pokazatelj pristanka ili mogućnost žrtve da ima autonomnu moć unutar takve veze, te to, ni po čemu, ne umanjuje ozbiljnost samog čina. Žene i djevojčice, koje su bile primorane na 'prisilne brakove' su obično veoma mlade, a samim tim su posebno ranjive. Njihova ranjivost je još veća jer su odvojene od svojih porodica i stavljene u kontekst fizičkog i seksualnog nasilja. Uz 'prisilni brak' se vežu ozbiljne psihološke i moralne povrede. Žene i djevojčice su prisiljene da se povezuju i, u nekim slučajevima, žive zajedno sa muškarcima kojih se boje ili koje preziru. Dalje, naziv 'supruga' može stigmatizirati žrtve i dovesti do toga da ih porodica i zajednica odbiju, da to izazove negativne posljedice na njihovu mogućnost da se vrate u društvo i samim tim da se produži njihova mentalna trauma. Što se dokaza tiče, zaključujem da je namjera 'supruga' bila da obaveže žrtvu da radi i da se brine za njega i njegovu imovinu, da ispunjava njegove seksualne potrebe, da mu bude vjerna i odana i da mu rodi djecu, ukoliko 'supruga' ostane u drugom stanju. Zauzvrat, on bi 'suprugu' zaštitio od silovanja koje bi mogli počinuti drugi muškarci, dao bi joj hranu, ako je ima, i, zavisno od statusa, dao bi joj status supruge. U suštini, ovo su prava i obaveze koje, kako navodi stručnjak Odbrane, postoje u tradicionalnim brakovima, ali u ovim slučajevima ne postoji dogovor porodice ili srodstva 'supruge', a status je nasilno ili prisilno nametnut ženskom partneru. Zbog toga bih razdvojila tu pojavu od seksualnog ropstva. Dokaz svjedoka pokazuje da žrtve nisu bile zaštićene od silovanja i bile su na raspolaganju svakom pobunjenikom, a nisu bile stigmatizovane kao 'supruge pobunjenika' ili 'domorodačke supruge' (bush wives). Uz to, na osnovu svjedočenja stručnog svjedoka Tužilaštva, utvrđujem da je termin 'supruga' indikativan u smislu statusa prisilnog braka koji je imao dugotrajan i ozbiljan uticaj na žrtvu. Utvrđujem da naziv 'supruga' pobunjenika uzrokuje mentalnu traumu, stigmatizira žrtvu i ima negativan uticaj na njenu mogućnost da se ponovno integriše u svojoj zajednici. Zbog toga zaključujem da su zadovoljeni actus reus i mens rea Drugih nečovječnih djela, prisilnog braka, u smislu datih dokaza."

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno prisilno sklapanje braka ili prisilna zajednica?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje informacije bi pokazale da je žrtvi nametnuta prisilna zajednica (prvi element prisilnog braka ili prisilne zajednice)?	Kako vas je oslovljavao? Kakve ste obaveze imali prema njemu? Šta se od vas očekivalo da radite svaki dan i noć? Kako su se drugi ljudi ponašali prema vama – drugi borci, zatvorenici, drugi članovi zajednice? Možete li opisati šta je o vašoj poziciji mislio čovjek koji vas je zatvorio? Šta se od vas očekivalo?	Svjedočenje: "Oтели su me iz porodice usred noći. Dovedli su me na jednu lokaciju, duboko u šumi, tamo gdje su bili pobunjenici. Predali su me kapetanu Johnu i rekli da ću biti njegova supruga. Imao je visoki čin i bila sam sigurnija nego druge žene koje nisu bile 'supruge' pobunjenika, a koje su grupno silovali nakon svake bitke. Kapetan John je radio sa mnom šta god je htio i kad god je htio seksualno; ali nikom drugom nije bilo dozvoljeno da me pipne. Imala sam i dovoljno hrane, dok mnogi drugi nisu. Kapetan John me držao više od godinu i po i rodila sam mu dijete, dječaka, koji sada ima 10 godina. Kad je završio rat, niko od moje porodice nije htio sa mnom da razgovara. Protjerali su mene i mog sina. Od tada sam sama."
Koje informacije pokazuju da je ovaj čin počinjen pod prijetnjom ili putem fizičke prisile, koja proizilazi iz riječi počinioca ili njegovog ponašanja (drugi element prisilnog braka ili prisilne zajednice)?	Možete li mi opisati okolnosti pod kojima su vas zatvorili? Možete li opisati šta je osoba koja vas je zatvorila rekla? Jeste li imali slobodu da odete? Zašto ili zašto niste?	Svjedočenje: "Kada je došao po mene, bio je sa pet drugih naoružanih ljudi i bili su veoma agresivni. Pucali su kroz prozor i razbijali po kući mačetama. Gledali su moju porodicu i onda su pokazali na mene i rekli: 'Ona je dobra.' Odveli su me u šumu i nisam imala pojma gdje sam. Ljudi oko mene su bili naoružani i bar nekoliko njih je bilo tu sve vrijeme. Kada mi je kapetan John naredio da nešto uradim – bez obzira da li je to bilo kuhanje, čišćenje, posluživanje, čišćenje cipela ili grozote koje mi je radio noću – nisam mogla da odbijem. Jednom sam imala malariju i jako visoku temperaturu i padala sam čim bih ustala – pozvao me da dođem kod njega i kad to nisam uradila, došao je i toliko me istukao da se danima nisam mogla micati."

DODATAK

1

Prisilna prostitucija

Elementi:

- 1) počinitelj je doveo do toga da se jedna ili više osoba uključe u jedno ili više djela seksualne prirode na prisilan način, prijetnjom silom ili prisilom, na način da izazivaju strah od nasilja, prisilu, zatvaranje, psihološko zlostavljanje ili zloupotrebu moći, protiv osobe ili više njih ili druge osobe, ili koristeći prisilno okruženje ili nemogućnost te osobe ili više njih da daju iskren pristanak;
- 2) počinitelj, ili druga osoba, dobio je ili se očekuje da dobije novčanu ili drugu nagradu u razmjeni za ili u vezi sa činom seksualne prirode.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjena prisilna prostitucija?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinitelj doveo do toga da se jedna, ili više osoba, uključi u čin seksualne prirode prisilno, putem prijetnje, sile ili prisile, kao što su djela koja uzrokuju strah od nasilja, prisile, zatvaranja, psihološke prisile ili zloupotrebe moći, protiv te osobe ili više njih ili druge osobe, na način da se iskorištava prilika prisilnog okruženja ili situacija osobe, ili više njih, koja nema mogućnost da da svoju istinsku saglasnost (prvi element prisilne prostitucije)?	Možete li, ako je to moguće, da mi kažete tačno šta se desilo? Da li možete specifično da pojasnite šta želite reći kada kažete: "Natjerao ih je da jedni druge napadaju?" Da li mi možete reći tačno šta je uradio, šta je koristio? Šta je naredio da se uradi, ko to da uradi i kome? Možete li mi reći pod kakvim se okolnostima ovo dešavalo? Kako je to mjesto izgledalo? Gdje ste vi bili kada se ovo dešavalo? Šta ste još vidjeli? Ko je još bio tamo? Možete li opisati taj prostor? Gdje su bili prozori i vrata? Gdje se u gradu/selu nalazi to mjesto? Šta se nalazi blizu njega? Ko je bio tu ili oko te lokacije?	Svjedočenje: "Bila sam u svom selu i svi smo se okupili u školi. Kao učiteljica, znala sam sva mjesta gdje se može sakriti u školi i pokušala sam da se pobrinem da svi budu na sigurnom. No, bila sam bespomoćna protiv vojske koja je ušla u školu. Ulijetali su iz prostorije u prostoriju i uzvikivali uvredljive riječi kao: 'Svi ste vi crvi, vidi sve te crve ovdje!' Prije nego sam se i snašla, vojnici su uletjeli u prostoriju u kojoj smo se krili. Jedan od njih je pokazao na sve djevojčice, tinejdžerke, i naredio im da se poredaju uz zid. Ostali vojnici su se smijali. Govorili su o tome koji bi par bio najvredniji. Nakon nekog vremena, činilo se da traje jako dugo, tokom kojeg su svi vrištali i plakali, vojnici su podigli oružje i naredili nam da ušutimo, a onda je jedan veliki vojnik, koji je očito bio neki autoritet tu – svi su stajali i salutirali mu kada bi ulazio, a on je uzvikivao instrukcije – uletio ponosito u prostoriju sa cerekavim osmijehom na licu. 'Vrijeme je za cirkus crva', rekao je. Pucnuo je prstima, a onda su neki vojnici uveli u prostoriju dječake koji su ranije bili izvedeni iz nje. Svi su bili tinejdžeri,

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjena prisilna prostitucija?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
	Možete li opisati šta su ti ljudi nosili na sebi? Da li su nosili nešto na glavama? Kakvu su obuću nosili? Da li ste bili u prilici da vidite bilo kakva vozila? Možete li opisati ta vozila? Da li ste bili u prilici da vidite neko oružje? Da li ste bili u mogućnosti da čujete bilo šta što su jedni drugima govorili? Možete li nam reći šta ste čuli? Ko je to tačno rekao?	takođe. Kazao je: "Neka počne cjenkanje!" Onda je počeo da ispituje svoje ljude koji bi par donio najviše bogatstva. Njegovi su ljudi stajali ispred njega, ali i neke djevojčice sa djevojčicama i dječake sa dječacima. Vojnici su se smijali sa svih strana. Vođa je pokazao na dva dječaka i kazao: "Ova dvojica su zlatni par." Ostalima je rekao da naprave krug; njegovi vojnici su bili u krugu sa oružjem, a unutrašnji krug su činili dječaci i djevojčice. Pucnuo je prstima i jedan od njegovih vojnika je otišao do dvojice dječaka i pred svima im svukao pantalone, tako što ih je povukao nadolje. Majke oba dječaka su bile u prostoriji, a s njima i jedna od sestara. Svako ko je vrisnuo ili zaplakao je oboren na pod i prijetili su mu smrću. Naredio je jednom dječaku da penis drugog dječaka stavi u usta i da počne da ga siše."
Koje činjenice će pomoći pri dokazivanju da je počinitelj, ili druga osoba, dobio ili očekivao da će dobiti novčanu korist ili neku drugu korist u razmjeni za ili u vezi sa činom seksualne prirode (drugi element prisilne prostitucije)?	Pitanja iznad, koja se odnose na prvi element, bi vjerovatno dovela do odgovora i za ovaj element, ako bi istražioc to popratio s pažnjom.)	Svjedočenje: "Što su duže to radili, to su više novca vrijedili – vojnici su bivali sve glasnjiji, uzvikujući: 'Nastavi, nastavi!' Kada je dječak koji je bio na koljenima, pao na zemlju – tada nisam znala da li se onesvijestio ili ne – vođa je rekao: 'Crv crvu, znaš šta ti je činiti!!' Drugog dječaka su dva vojnika gurnula na leđa dječaka koji je pao na pod i natjerali su ga da svoj penis stavi u anus dječaka na podu. Svi su plakali i vrištali, ali je dječak na podu bio miran. Vođa je rekao da je 500 finalni iznos i da su zlatni dječaci odradili svoj posao. Bačeni su u ćošak sobe, a drugo dvoje su odabrali za vrijednost srebra. Ovo se nastavilo dok sve djevojčice i dječaci nisu bili zlostavljeni, trajalo je satima."

DODATAK

1

Prisilna trudnoća

Elementi:

- 1) počinitelj je zatvorio jednu ili više žena koje su ostale u drugom stanju putem prisile, s namjerom da utiče na etnički sastav nekog stanovništva, ili počinivši druge ozbiljne povrede međunarodnog prava.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjena prisilna trudnoća?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinitelj jednu ili više žena prisilno oplodio, sa namjerom da utiče na etnički sastav nekog stanovništva ili čineći neko drugo ozbiljno kršenje međunarodnog zakona (prvi element prisilne trudnoće)?	Možete li mi reći kada ste zatrudnili? Da li je počinitelj rekao nešto vezano za vašu trudnoću? Ako jeste, šta je kazao?	<p>Svjedočenje: “Teško je o tome govoriti, ali probat ću. U to vrijeme, koje sam vam ranije opisala, kada me taj vojnik povrijedio, dok me silovao stalno je govorio: ‘Napraviću ti jednu bebu svijetle kože!’</p> <p>Stalno sam plakala jer sam znala da stvarno postoji mogućnost da ostanem u drugom stanju, a posebno zbog toga što mi je to uradio puno puta u toku tri dana, bila sam u jakim bolovima, ali njega nije bilo briga što sam vrištala. Stalno je govorio: ‘Svijetla beba, svijetla beba.’ Nisam se iznenadila kada nisam dobila sljedeću menstruaciju. Držao me tamo sve dok se nisam porodila, jer se bojao da ću pokušati da abortiram. Nikad to nikom nisam rekla, ali ja volim svoje dijete i želim da ga zaštitim. Ona ne zna ko joj je pravi otac i ne želim joj reći dok ne napuni 18 godina. Ako mi ne možete garantovati da moja kćerka ovo nikad neće saznati, onda vam neću dozvoliti da zadržite bilješke o našem sastanku.”</p> <p>Dodatno svjedočenje: “Kada mi je bilo 14 godina, unovačili su me kao dijete vojnika. Poslali su me u šumu da služim sa jedinicom u koju su me poslali. Komandant je bila žena i čim smo stigli, odmah je došla da nas pregleda. Odmah me primijetila i rekla je: “Ovaj je moj.” Ostatak</p>

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjena prisilna trudnoća?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		<p>jedinice je poslala s jednim desetarom. Rekla mi je da ću ja biti njen čuvar i da moram raditi sve što mi kaže – da kuham, čistim, borim se, sve. Došla mi je tokom noći i popela se na mene i natjerala me da joj radim stvari. Rekla je da ako ne budem radio šta mi kaže, ako je ne zadovoljim, poslat će me na prvu liniju bez oružja i ostaviće me da me ubiju. Ovo se dešavalo svaku noć, iz sedmice u sedmicu. Jedan dan mi je rekla da je odlučila roditi bebu i da je moja dužnost da joj je napravim. Natjerala me da imamo seksualne odnose više puta dnevno i rekla mi da ako ne ostanem trudna, znat će da je to moja krivica i onda će dati nekome da me istuče ili ubije. Nakon nekoliko sedmica je shvatila da je trudna i rekla mi da moram ostati s njom u kampu da se brinem za nju i da se pobrinem da beba bude zdrava. Bio sam jako uzrujan što je ova žena bila trudna sa mnom, jer ja to nisam želio, ali ona je bila komandantica i nisam ništa mogao da uradim. Natjerala me da mjesecima ostanem s njom, ali me poslala dalje prije nego se beba rodila. Ne znam da li je rodila dječaka ili djevojčicu niti da li je to dijete živo, ali me srce boli kad pomislim da je moje dijete pod kontrolom te žene i da me čak ni ne poznaje.”</p>

DODATAK

1

Prisilna sterilizacija

Elementi:

- 1) počinitelj je lišio jednu ili više osoba biološke mogućnosti reprodukcije;
- 2) počinjenje djela nije bilo opravdano medicinskim ili bolničkim liječenjem jedne ili više osoba koje su u pitanju niti je provedeno uz njihovu iskrenu saglasnost.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjena prisilna sterilizacija?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže da je počinitelj lišio jednu ili više osoba njihove biološke mogućnosti za reprodukciju (prvi element prisilne sterilizacije)?	Da li su vam ikada rekli da skinete odjeću tokom trajanja događaja o kojima ste mi pričali? Objasnili ste mi da vaša supruga i vi ne možete imati djecu zbog događaja koji su se dešavali u vašoj zajednici prije pet godina. Možete li mi objasniti šta je do toga dovelo?	Svjedočenje: "Desilo se to da su vojnici prošli kroz sva sela i iz našeg sela oteli i mene i sve muškarce i dječake koji nisu uspjeli da pobjegnu. Bili smo zarobljeni i odveli su nas na osamljeno mjesto u šumi. Tamo je bilo dosta vojske, a nas su izvodili jednog po jednog iz kamiona. Kada je došao red na mene, zavikali su i izvukli me napolje. Odveli su me do mjesta u blizini, kod nekog drveća koje je svo bilo prekriveno krvlju, sa vatrom i mačetama svuda okolo, sve prekriveno krvlju. Vidio sam moje komšije nedaleko od mene i čuo sam ih kako vrište, a oko njih su bili vojnici i neki ljudi u bijelim mantilima, kao da rade u laboratoriji. Zavezali su mi ruke i svukli su mi pantalone, a noge su mi raširene zavezali. Kad su iz vatre izvukli jednu mačetu, shvatio sam šta će uraditi. Rekli su: "Nećeš se više razmnožavati!" Osjetio sam najgori bol u životu kad su mi odsjekli testise; od tog trenutka sve je postalo samo zamagljena verzija bola. Kasnije sam shvatio da su muškarci u bijelim mantilima bili tu da nam zašiju rane, da ne bismo iskrvarili do smrti. Puno nas je ostalo da ležimo bez svijesti na gomili, u vlastitoj krvi. Nakon više sati, naše supruge

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjena prisilna sterilizacija?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		i druge žene iz sela su bile u mogućnosti da dođu i da nas pronađu. Moja dva rođaka nisu preživjela.
Koje činjenice dokazuju da to ponašanje nije bilo opravdano zdravstvenim ili bolničkim liječenjem jedne ili više osoba, niti da je provedeno uz istinsko odobrenje tih osoba (drugi element prisilne sterilizacije)?	Gdje se to desilo [tj. utvrđivanje informacije da li je to bilo u bolnici ili pod nadzorom medicinskog osoblja]? Da li ste se s tim složili?	(Dokazi koji su iznad dati bi zadovoljili i ovaj element.) Dodatna svjedočenja: "Kad smo došli u kamp, rekli su nam da će nam dati lijekove protiv zaraze iz vode, kako se ne bismo razboljeli. Kad smo tek došli, dali su nam injekcije i kazali da ćemo moći da pijemo vodu. Nakon toga, pitali su da li smo se razboljeli od vode i kad smo odgovorili da jesmo, rekli su kako će biti potrebno da se obavi neka operacija da se uklone neki paraziti. Bila je to mala operacija, ali smo poslije toga imali bolove. Kasnije tokom mjeseca sam primijetila da nisam počela da krvarim kako sam inače trebala. Neke druge žene su rekle da su imale manje krvarenje, ili da ga nikako nisu imale. Bile smo se zabrinule da nismo trudne, ali s vremenom, kako nam stomaci nisu rasli, mislile smo da je to sigurno zbog te bolesti koju smo imale. Sve dok nismo pobjegli iz tog mjesta i dok nisam otišla u grad kod doktorice koja je radila za jednu NVO, nisam znala da više ne mogu imati djece zbog onoga šta su mi uradili. Lijekovi i operacija, za koje su nam rekli da trebaju da nas zaštite, ustvari su nas učinili jalovima i doktori nisu mogli da urade ništa da to poprave. Nijedna od žena iz kampa s kojima sam bila više nije mogla da ima djecu, tako da znam da su nam to oni uradili."

DODATAK

1

Seksualno nasilje

Elementi:

- 1) počinitelj je izvršio djelo seksualne prirode protiv jedne ili više osoba, ili je doveo do toga da ta osoba, ili više njih, učestvuje u činu seksualne prirode nasilno, ili pod prijetnjom korištenja sile ili prisile, kao što je izazivanje straha od nasilja, prisiljavanje, zatvaranje, psihološko zlostavljanje ili zloupotreba moći nad osobom ili osobama, ili je koristio prisilno okruženje ili nesposobnosti osobe ili više njih da daju svoju iskrenu saglasnost;
- 2) takvo ponašanje nosi ozbiljnost koja se može usporediti sa drugim zločinima protiv čovječnosti;
- 3) počinitelj je bio svjestan faktičnih okolnosti kojima se uspostavlja ozbiljnost njegovog ponašanja.

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno seksualno nasilje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže da je počinitelj izvršio čin seksualne prirode protiv jedne ili više osoba ili da je toj osobi ili osobama nametnuo učešće u činu seksualne prirode prisilno ili uz prijetnju nasiljem ili prisilom, putem izazivanja straha od nasilja, prisile, zatvaranja, psihološkog pritiska ili zloupotrebe moći, protiv osobe ili više njih, ili druge osobe, koristeći stanje prisile ili nemogućnost te osobe, ili više njih, da daju svoj iskren pristanak (prvi element seksualnog nasilja)?	Da li mi, molim vas, možete opisati šta se desilo? (Pogledati dodatna pitanja koja su gore navedena.) Šta je rekao počinitelj?	Svjedočenje: "Bili smo poredani jedno po jedno u hodniku i jedno po jedno su nas uvodili u sobu. Oni koji su čekali su mogli čuti dječake koji su ušli kako vrište u sobi i kad su se vratili, nisu imali odjeću, nego samo neke krvave krpe oko struka. Šepali su i plakali, plakali, a neki su padali u nesvijest od bola i šoka. Kasnije smo shvatili da su pobunjenici izvodili ritualno pravljenje ožiljaka na našim penisima." Dodatno svjedočenje: "Odvojili su homoseksualne muškarce i žene iz cijele regije i doveli su nas do jedne napuštene ruralne škole, gdje su nas čuvali čuvari. Svaki dan su muškarce vodili u prostoriju sa vješalicom, gdje su ih vješali za ruke i stopala i sodomizirali ih. Čuvari koji su nam ovo radili su stalno govorili: "Zar nije ovo ono što volite?!" Ponekad su dovodili druge zatvorenike i tjerali ih da nam rade stvari, a ako bi muškarci imali erekciju, onda bi se smijali i govorili: "Eto, sad ste svi gejevi."

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno seksualno nasilje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		Dodatno svjedočenje: "Okupili su nas na seoskom trgu i natjerali nas da skinemo svu odjeću, uključujući i donji veš. Bili smo na glavnom trgu, pred svima. Onda su birali među nama, i one koje su odabrali, stavljali su na kamion. Sve smo bile žene u dobi otprilike od 14 do 22 godine. Odvezli su nas na neku osamljenu lokaciju; činilo nam se da se satima vozimo. Odveli su nas u jednu napuštenu kolibu. Tamo su nam naredili da legnemo jedna pored druge na prljave duške na podu. Sa osmijehom na licu, očito vođa ove grupe, donio je neku zamotanu krpu iz druge sobe. Ostali naoružani muškarci su zazviždali i počeli da aplaudiraju kada je razmotao krpu i pokazao u njoj šest noževa različitih veličina, od malog do velikog. Svaka od nas je dobila rez po genitalnom području jednim od noževa, a drugi su gledali i komentarisali o rezultatu rezanja različitim nožem. Ja sam bila četvrta po redu."
Koje činjenice pomažu prilikom dokazivanja da su ova djela seksualiziranog nasilja došla do nivoa ozbiljnosti koji se može smatrati zločinima protiv čovječnosti (drugi element seksualnog nasilja)?	Molim vas, kažite mi kako je to izgledalo? Šta ste fizički osjećali? Kako ste se mentalno osjećali tokom toga? Šta ste mogli da radite, a šta niste? Kakve su posljedice uslijedile?	Svjedočenje: "Prošle su sedmice dok ožiljci nisu zarasli; tri dječaka bi dobila kopanje, tako su nam govorili svaki dan. Što smo manje kopali, manje smo hrane dobivali, ali iako nas je većina bila previše bolesna i pod jakim bolovima da bilo šta radimo, naporno smo radili i kopali, a zauzvrat smo dobivali jedva nešto malo hrane da preživimo. Srećom, imali smo vode koja nas je, čini mi se, održala u životu, bez obzira što je bila zagađena i što je često uzrokovala proliv."

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjeno seksualno nasilje?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinilac bio svjestan činjeničnih okolnosti koje su ta djela učinila dovoljno ozbiljnima da predstavljaju zločin protiv čovječnosti? (treći element seksualnog nasilja)?	Da li ste čuli pobunjenike da govore nešto dok su vam pravili te ožiljke? Gdje su bili kad se to dešavalo? Da li su uvijek isti pobunjenici to radili?	Svjedočenje: "Pobunjenika nije bilo puno na toj lokaciji – možda sedmorica – ali su bili naoružani do zuba. Cijela svrha našeg dovođenja, kako su nam rekli, bila je da 'naprave od nas muškarce i da nas žigošu kao robove'. Govorili su da je ovo njihova 'kulturna tradicija' i rekli su da ovo rade 'svim robovima'."

Progon⁵⁷**Elementi:**

- 1) nasuprot međunarodnom pravu, počinilac je izvršio ozbiljno lišavanje jedne ili više osoba njihovih osnovnih prava;
- 2) počinilac je usmjerio svoje djelovanje na osobu ili osobe zbog identiteta grupe ili kolektiviteta, ili je usmjerio svoje djelovanje upravo na grupu ili kolektivitet kao takav;
- 3) takvo ciljano djelovanje je bilo zasnovano na političkim, rasnim, nacionalnim, etničkim, kulturološkim, vjerskim, rodnim (**prema definiciji u Članu 7, pasus 3 Statuta**) ili drugim osnovama koje su univerzalno prepoznate kao nedopustive prema međunarodnom pravu;
- 4) djelo je počinjeno u vezi sa bilo kojim činom koji se opisuje u Članu 7, pasus 1 Statuta, ili bilo kojim drugim zločinom unutar jurisdikcije Suda.

⁵⁷ Napomena: bilo koji od spomenutih zločina, ako su provedeni na način progona na osnovu političke, rasne, nacionalne, etničke, kulturološke, vjerske ili rodne pripadnosti, može predstavljati progon kao zločin protiv čovječnosti. Od ključne je važnosti da se svjedoku postave pitanja u vezi sa riječima koje su izgovorene tom prilikom, kako bi se odredilo da li je u namjeri postojao element progona. Čin progona ne treba biti seksualne prirode, ali ako se pojedinci progone na osnovu njihovih političkih stavova, ili na osnovu rase, nacionalnosti, etničke pripadnosti, kulturoloških ili vjerskih veza ili roda, i ako su počinjena djela zločini seksualiziranog nasilja, onda se zločin progona može takođe smatrati relevantnim.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjen progon?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice će pomoći da se dokaže da je, protivno međunarodnom zakonu, počinilac ozbiljno lišio jednu ili više osoba njihovih osnovnih prava (prvi element progona)?	Bilo koje od navedenih pitanja, koja dovode do dokaza o bilo kojem zločinu ili o drugim ozbiljnim kršenjima, takođe će zadovoljiti ovaj element progona.)	(Bilo koji opis koji da svjedok nekog djela, kao što je navedeno u ranijim segmentima u ovoj koloni, zadovoljiti će ovaj element progona.)
Koje činjenice će pomoći da se dokaže kako je počinilac ciljao na jednu ili više osoba zbog identiteta grupe ili kolektiviteta, ili da je ciljao na samu grupu ili kolektivitet kao takav (drugi element	Kako ste saznali zbog čega ste napadnuti? Da li su napadači nešto rekli o tome koga napadaju? Šta su kazali? Ako je svjedok objasnio da se ciljalo na određene osobe: Da li ste saznali zašto su na vas ciljali? Kako to znate?	Svjedočenje: "Nas su smatrali robovima, imovinom, a ne ljudima. Bili smo dehumanizirani i svaki put kada su nas maltretirali, bez obzira da li seksualno ili ne, rekli su nam da su žene i djevojčice stvorene da služe muškarcima." Drugo svjedočenje: "Rekli su nam da smo homoseksualci, jer su nas špijunirali na nekom sastanku. Pratili su nas kući i kazali su nam da se trebamo prestati 'oblačiti i ponašati kao pederi' i da 'moramo početi da radimo ono što pravi muškarci trebaju da rade, a ne da se pravimo da smo žene'. Rekli su nam da smo neprirodni i slabi i kako je to što radimo grijeh i da je odvratno, da smo prijatna društvu ove zemlje, jer smo lažovi i ne može nam se vjerovati. Tukli su nas i govorili nam da nam trebaju pregledati anuse 'da vide koliko smo štete napravili'. Kasnije su doveli dvije ženske prostitutke i kazali su nam da će nas 'naučiti kako da budemo muškarci'. Žene su natjerali da sa nama stupe u seksualni čin, a ako se ne bismo uzбудili, tukli bi nas i psovali. Natjerali su nas da imamo seksualne odnose sa ženama pred njima i vikali su dok smo to radili. Rekli su nam da, kada se bude stvorila nova država, u njoj 'neće biti mjesta za djevojčice kao što smo mi, nego samo za prave muškarce'."

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjen progon?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
		Video: Jedan od članova zajednice, koji je jako stigmatiziran, pobjegao je i uspio sa sobom ponijeti telefon jednog od čuvara. Na videosnimku se vidi komandant baze kako udara žene iz zajednice pendrekom po genitalijama i grudima, istovremeno ih nazivajući lopovima, otmičarkama i perverznicima. Komandant je vikao na žene: "Izbićemo iz vas zlo, da postanete dovoljno vrijedne da zanesete s našim sjemenom." Na videosnimku se vide datum i vrijeme kada je napravljen.
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je ciljanje ove grupe ili članova grupe bilo zasnovano na osobinama zaštite ili same vrste zaštite pod kojom su bili (treći element progona)?	Na čemu se zasniva vaš komentar da su prema vama ovako postupali zato što ste žene/djevojčice?	Dokumentarni dokazi: Upućena osoba iz policije, koja je svjedok, daje vam dokument koji je na memorandumu jedne od ispostava Ministarstva unutrašnjih poslova koja pokriva područje za koje postoji prijava da su žene i djevojčice odvođene u neke kuće, zatvarane, seksualno i na druge načine zlostavljane i prisiljavane da služe policiji, peru odjeću, kuhaju, poslužuju piće, itd. Dokument dolazi od načelnika te policijske ispostave i u njemu se nalaze instrukcije za tu sedmicu, a između ostalog i slijedeći pasus: "Svim ispostavama se daje ovlaštenje da žensku radnu snagu koriste na sve moguće načine u svrhu podrške ratnim dejstvima. Sve ženske osobe koje se budu suprotstavile tome, smatrat će se izdajnicima i, kao takve, biće kažnjene." Dokument je potpisao visoki policijski zvaničnik iz te ispostave i na njoj se nalazi pečat ispostave.

DODATAK

1

ŠTA SE DESILO? (Da li ste dobili informacije koje podupiru navode da je počinjen progon?)	Primjeri PITANJA o tome ŠTA SE DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji opisuju šta se desilo
Koje činjenice pomažu da se dokaže kako je počinjeno djelo bilo u vezi sa bilo kojim zločinom protiv čovječnosti (četvrti element progona)?	Zašto mislite da su se tako ponašali prema vama? Opisali ste kako ste zlostavljani i ranije ste nam rekli kako ste shvatili da je to bilo zbog toga što ste žene. ⁵⁸ Šta vas je navelo na taj zaključak? Šta se još vama dešavalo i šta se dešavalo drugima – muškarcima, ženama, dječacima, djevojčicama, starijima...?	Svjedočenje: "Sve vrijeme dok su nas držali tamo, bez obzira da li su nas napadali, tukli ili nam naređivali da čistimo podove, ili da radimo bilo šta drugo, stalno su nam govorili ponižavajuće i pogrdne riječi, nazivali nas 'prljavim kurvama' ili 'smrdljivim kujama'. U ovakvom stanju su držali samo žene i djevojčice i stalno su pokazivali svoju odvratnost prema ženama i djevojčicama. Nadale smo se da ćemo im se na kraju toliko zgraditi da će nas pustiti da odemo; ali, umjesto toga, stalno su nas tu držali, zadirkivali su nas zbog toga što smo slabe žene i djevojčice, nanosili su nam strašne psihičke boli i svakodnevan strah od noći, kada su se seksualni napadi većinom dešavali."

58 Ova tehnika je znana kao "reflektovanje". Ponavljajući šta je rekao svjedok, često i ne morate dodavati nova pitanja: sam svjedok će biti ohrabren da kaže još nešto. Ako su i potrebna dodatna pitanja, ponavljanje riječi koje je svjedok upravo rekao, predstavlja koristan mehanizam izgradnje povjerenja i poštovanja; on pokazuje da ste pažljivo slušali i svjedok osjeća da ste ga ispravno čuli. U svakom slučaju, od ključne je važnosti da ne mijenjate oblik kazivanja kojim se koristio svjedok. Ako osoba koja vodi intervju promijeni način govora, to može imati uticaja na dokaze koje je svjedok pružio. To bi se moglo shvatiti kao navođenje.

DODATAK

1

Dio B: Kakva je bila priroda/obrazac ponašanja/kontekst zločina? (da li je zločin počinjen kao ratni zločin, kao zločin protiv čovječnosti, kao čin genocida ili više toga?)

Zločini protiv čovječnosti

Elementi:

- 5) zločini su počinjeni kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada;
- 6) napad je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva;
- 7) direktni počinilac je znao da se napad vrši protiv civilnog stanovništva;
- 8) napad je izveden u skladu sa ili da pojača državnu ili organizacijsku politiku vezanu za počinjenje takvog napada (pravni element koji bi mogao, ali ne mora, biti potreban u sudskoj praksi u kojoj se vrši dokumentovanje).

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže kako ovaj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja zločin protiv čovječnosti
Koje informacije podupiru zaključak da je taj čin (naprimjer, seksualno ropstvo) dio široko rasprostranjenog ili sistematskog napada?	Možete li mi reći šta se još dešavalo prije, tokom i nakon djela koja ste opisali? Možete li opisati način na koji se napad o kojem ste govorili desio? Šta se prvo desilo, šta je uslijedilo i šta je bilo poslije toga? Da li ste u mogućnosti da razaznate bilo kakav obrazac ponašanja u tom napadu? Šta vas je dovelo do tog zaključka? Da li ste svjedočili bilo kojim drugim incidentima sa napadima kao što je ovaj koji ste upravo opisali? (Žena vam daje podatke o situacijama kojima je svjedočila, pa ste u mogućnosti da utvrdite ko, šta, kada, gdje, zašto i kako, kao i kako ona to zna.)	Svjedočenje: Svjedokinja opisuje kako je, tokom perioda od osam mjeseci koji je provela bježeći od jednog do drugog mjesta, vidjela napade na mnoga sela i kako je svjedočila mnogim događajima u kojima su ljudi ubijani i premlaćivani, zatvarani i odvođeni pod uperenim puškama. Svjedokinja kaže da je u nekoliko sela vidjela da su se najprije dešavali napadi iz vazduha; onda bi inženjerija ušla u selo i svima naredila da ga odmah napuste; zatim bi došle naoružana pješadija i konjica i ubijali bi seljane dok su pokušavali da pobjegnu. Dolazili su kamionima i odvodili zarobljene seljane. Svjedokinja ih više nije vidjela nakon toga. (Žena vam daje podatke o situacijama kojima je svjedočila, pa ste u mogućnosti da utvrdite ko, šta, kad, gdje, zašto i kako, kao i kako to ona zna.) Dokumentarni dokazi: Dnevni izvještaj UN-ovog vojnog posmatrača opisuje napade koji su se dešavali u brojnim naseljenim mjestima, daleko od zone borbe, istovremeno i, po svemu sudeći, koordinirano.

DODATAK

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže kako ovaj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja zločin protiv čovječnosti
		Video/fotografije: Svjedok vam daje video koji je snimio na kojem se vidi žena u civilnoj odjeći koju su zarobili naoružani muškarci. Na videu se vidi šire područje, zatim bliže područje, sve dokle je to moguće, i video je označen datumom i vremenom snimanja. Uz video, svjedok vam daje izjavu u kojoj opisuje ko, šta, kada, gdje, zašto i kako, kao i kako on to zna. Daje vam podatke o okolnostima pod kojima je video snimljen. Satelitski dokazi: Satelitski prikazi u određenom vremenskom periodu pokazuju selo prije napada (ljudi kako se brinu za stoku i rade na njivama), a zatim sela poslije napada. Svaka slika poslije napada otkriva slične podatke, uključujući kolone žena i djevojčica koje odvođe iz sela.
Koje informacije mogu poduprijeti zaključak da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva?	Molimo vas da opišete šta se još dešavalo u to vrijeme kada ste svjedočili/doživjeli ove grozne stvari. Šta se dešavalo u području gdje živite? Koji ljudi su tamo živjeli? Šta su radili? Možete li mi reći nešto o ljudima za koje kažete da su napadnuti – šta su nosili na sebi? Šta su nosili sa sobom? Da li su stajali i da li je tu, u blizini, bila neka vojna struktura ili neka oprema ili neko osoblje? Prema vašim saznanjima, da li su u vašem području bili neki borci u vrijeme događaja koje opisujete?	Svjedočenje Svjedokinja opisuje da su žrtve u njenom selu nosile civilnu odjeću. Nisu imali nikakvo oružje i tokom napada nije bilo nikakvih vojnih ili naoružanih grupa: “Danima i sedmicama prije nego što smo uhvaćeni i zadržani, naše selo i sva sela u našoj provinciji su opustošili naoružani ljudi. Lokalni borci su napustili naše područje puno prije toga, ali naoružani muškarci su se ponašali kao da smo svi bili dio odbrane sela. Tenkove su provezli kroz selo, ubijali su životinje i uništavali njive. Onda su počeli da buldožerima ruše kuće i zbog toga je većina nas pobjegla iz kuća na otvoreno, gdje se dešavao napad. Odabirali su žene i djevojčice, ali i mlade dječake, pa su nas grubo ubacivali u prikolice kamiona.”

DODATAK

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže kako ovaj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja zločin protiv čovječnosti
Koje informacije podupiru zaključak da je direktni počinilac znao da se radi o napadu protiv civilnog stanovništva?	Možete li nam reći da li je, prema vašem saznanju, postojala povezanost između muškaraca koji su došli u vaše selo i počinili djela koja ste opisali, i muškaraca koje ste opisali da su vas držali u zaključanim sobama i koji su vas noću zlostavljali?	Svjedočenje: "Muškarci su bili obučeni na isti način i koristili su se istim jezikom, a bili su među onima koji su zauzeli naše selo – drugim riječima, neki od tih koji su napali selo su bili okupljeni u grupu i počeli su da nas utovaraju na kamione. Oni su bili ti koji su nas držali tamo gdje su, kako se vidjelo, imali bazu."
Koje informacije podupiru zaključak da je napad obavljen u vezi sa, ili da bi produbio državnu ili organizacijsku politiku za počinjenje tog napada (pravni element)?	Da li ste bili u mogućnosti da uočite neki vid obrasca ponašanja u tom napadu? Da li ste bili u prilici da čujete ili vidite da se prate neka pravila? Da li je bilo nekih aktivnosti koje su vidljivo ponavljali? Da li ste saznali zbog čega je napad pokrenut? Da li je to bio razlog cijelog napada? Da li je, prema vašem saznanju, postojao neki cilj napada? Ko je postavio taj cilj i kako vi to znate?	Svjedočenje: "Razgovarali smo [svjedok je 'upućena osoba' koja dolazi iz vladajuće strukture navodne grupe počinio] o planu kako da osiguramo ostvarenje teritorijalnih ciljeva. Na tom smo sastanku odlučili da donesemo politiku kojom ćemo odstraniti sve iz grupe [X]. Naš cilj je bio stvaranje čiste nacije, bez [X]. Naša vojna strategija je bila usklađena sa ovim ciljem." Dokumentarni dokazi: Vojna naredba koja upućuje na sveukupnu vojnu strategiju spaljene zemlje, naprimjer.

DODATAK

1

Razni zločini

Elementi:

- 1) zločin je počinjen tokom (međunarodnog ili unutrašnjeg) oružanog sukoba;
- 2) zločin je imao sponu sa oružanim sukobom;
- 3) žrtva je bila zaštićena osoba (nije element zločina seksualnog i nasilja na osnovu roda (SGBV – sexual and gender-based violence));⁵⁹
- 4) počinilac je znao da je žrtva zaštićena osoba;
- 5) počinilac je bio svjestan faktičkih okolnosti koje definišu situaciju kao stanje oružanog sukoba.

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da taj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
Koje informacije podupiru zaključak da je ovaj čin (npr. seksualno ropstvo) počinjen tokom (međunarodnog ili unutrašnjeg) oružanog sukoba?	Molimo vas da opišete šta se dešavalo u području oko vašeg grada kada se desio događaj koji opisujete. Opisali ste pucnjavu i eksplozije: možete li mi reći koliko ste često to čuli i koliko su pucnjevi i eksplozije bili intenzivni?	Svjedočenje: "Zvuk pucnjave i eksplozija se stalno čuo tokom dana prije napada. Stalno smo slušali radio i čuli smo koji je broj povrijeđenih na linijama fronta, pa smo znali da se borbe kreću u našem pravcu. Pokušali smo da se krećemo od jednog do drugog mjesta, ali nigdje nije bilo sigurno."
Koje informacije podupiru zaključak da je zločin bio povezan za oružanim sukobom?	Možete li mi nešto reći o okolnostima pod kojim su se događala djela koja ste opisali? Već ste opisali da ste čuli pucnjavu i eksplozije i da ste čuli izvještaje s linija fronta. Šta se desilo kada su napali vaš grad? Zašto ste uvjereni da je bilo neke povezanosti između borbi o kojima ste čuli i onoga što se desilo u vašem gradu?	Svjedočenje: Kada je vojska ušla u grad, počele su se dešavati strašne stvari. Vojska je opkolila grad i ušla i pješadijski i s tenkovima i na konjima. Blokiral su ulicu i ušli u nju s obje strane; ljudi su pokušali da pobjegnu između kuća, ali toliko je bilo vojske da su većinu pobili dok su pokušavali da pobjegnu. Pucali su na sve strane, palili kuće i grmlje, pucali u sve. Uхватili su dječake i muškarce, zavezali im ruke iza leđa, bacali ih na zemlju i šutali po licu. Poslije smo saznali da snage opozicije nisu mogle zaštititi grad i da ih je većina ubijena ili zarobljena tik ispred grada, pa je tako ostao bez odbrane.

59 Zaštićene osobe su one osobe koje su ili civili ili koje aktivno ne učestvuju u neprijateljstvima.

DODATAK

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da taj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
		To je bilo kada su nas vojnici našli u podrumu neke zgrade pune napuštenih stanova, gdje smo se sakrili ispod stola u čošku. Izveli su nas, pregledali nas pod svjetlom baterija i počeli da se smiju. Jedan od njih je rekao: 'Hajde da se zabavimo! Sad ćemo vas naučiti da podržite opoziciju; pokazaćemo vam šta ovaj režim radi izdajicama!'"
Koje informacije podupiru zaključak da je žrtva bila zaštićena osoba (nije element SGBV zločina)	Da li možete opisati muškarce koji su, kako kažete, bili zarobljeni, vezanih ruku, koje su gurnuli na zemlju i šutali po licu? Da li znate ko su oni bili? Da li znate da li su bili članovi neke oružane grupe, bilo koje vrste, ili su na neki način bili s njima povezani?	Svjedočenje: "Ovi muškarci i dječaci su bili članovi civilne grupe koja se zove Stanovnici za mir (Residents for Peace). Oni su odbili da se pridruže opoziciji – znam to jer su i moj brat i ujak bili među njima. Nisu htjeli da uzmu oružje. Htjeli su mir i odbili su da se bore. Bili su na molitvi kad je grad pao; koliko ja znam, tamo gdje su boravili nije bilo nikakvog oružja i svi su nosili civilnu odjeću, jer su, zbog svojih principa, odbili da obuku bilo šta što bi ličilo na vojnu odjeću."
Koje informacije potkrepljuju zaključak da je počinilac bio svjestan činjeničnih okolnosti koje su definisale situaciju kao stanje oružanog sukoba?	Da li ste ikada uspjeli saznati šta se desilo kada su vojnici ušli na mjesto na kojem su se članovi Stanovnika za mir okupili radi molitve?	Svjedočenje: "Mog brata su kasnije oslobodili, ali nikada više nisam vidjela ujaka. Brat mi je rekao da je neki vojnik ušao i našao ih na podu, kako se mole u krugu. Soba je bila osvjetljena i još uvijek je bilo struje, a moj brat i ostali su čuli vojsku kako dolazi, ali samo su još jače počeli da se mole i nisu se pomakli iz molitvenog položaja. Kad su vojnici ušli unutra, moj brat je, kako mi je kazao, ustao i otišao do mog ujaka jer se jako uplašio. Navodno je moj ujak rekao mom bratu naglas: "Ne boj se, dijete, ovi vojnici nikad ne bi povrijedili mirne ljude"

DODATAK

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da taj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
		na molitvi.' Onda su sve izveli napolje, zavezanih ruku, šutali ih i odvezli u prikolici kamiona. To mi je brat rekao kada se vratio." "
Koje informacije potkrepljuju zaključak da je počinilac bio svjestan činjeničnih okolnosti koje su definisale situaciju kao stanje oružanog sukoba?	Da li ste uspjeli saznati nešto o ljudima koji su napali selo? Da li su napadači bilo šta govorili o borbama izvan vašeg sela? Da li su govorili o tome šta su radili (bilo oni ili njihovi saborci), pored događaja iz vašeg sela tog dana?	Svjedočenje: "Sve što ja znam jeste da su ti ljudi došli iz režimskih snaga: njihove uniforme su imale režimske oznake i nosili su čizme koje daje vojska. Automobili su im bili puni vojnog oružja – ne znam šta je to, veliko oružje koje se nije koristilo kad su napali grad u području u kojem sam ja bila – ili ja nisam vidjela da su koristili to teško naoružanje. Većinom su koristili samo automatske puške, pištolje i granate za napad na građane, ali isto tako palice i noge, jer su šutali ljude. Žene i djevojčice koje su zarobili nisu bile samo seksualno zlostavljane, nego i paljene. Znam jer sam bila među njima: nakon svega što sam vidjela tokom napada na naše selo, uhvatili su me i zlostavljali zajedno sa drugima. Većina vojnika se smijala. Što smo mi više plakale, oni su se više smijali."

DODATAK

1

Genocid⁶⁰Elementi⁶¹

Bilo koji od navedenih činova počinjen s namjerom da se uništi, djelimično ili u cijelosti, nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao što su:

- 1) ubijanje članova grupe;
- 2) uzrokovanje ozbiljnih tjelesnih ili mentalnih povreda članovima grupe;
- 3) namjerno izazivanje uslova života grupe s ciljem da se grupi nanese fizičko uništenje, djelimično ili u cijelosti;
- 4) nametanje mjera s ciljem prevencije rađanja djece u grupi;
- 5) prisilno preseljenje djece iz te grupe u drugu grupu.

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da taj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
Koje informacije podupiru zaključak da je taj čin (npr. seksualno ropstvo ili druga djela seksualnog nasilja) počinjen sa namjerom da se unište članovi grupe (i koje informacije su dostupne da bi se pokazalo da je ta grupa imala karakteristike nacije, etničke, vjerske ili rasne grupe)? ⁶²	Da li ste bili u prilici da vidite da je neko, za koga se činilo da je neki autoritet, dolazio u kasarnu tokom vremena kada ste vi tamo bili zatočeni? Ako jeste, kako ste znali da je ta osoba bila neki autoritet? Šta vas je dovelo do tog zaključka? Da li ste bili u prilici da čujete da je neko od njih nešto rekao? Spomenuli ste da su vas i ostale koji ste bili zarobljeni zvali "žoharima". Da li znate na šta su mislili	Svjedočenje: "Ustvari, vidjela sam jednog visokog zvaničnika ⁶³ da dolazi u kasarnu dva puta tokom 10 mjeseci koje sam ja tamo provela. Jednom je to bilo na vjerski praznik Hana, praznik koji slavi vjerska i etnička grupa sa kojom su ti militanti bili povezani, Han. Drugi put je bilo na dan inspekcije vojnih trupa. Oba dana se od mene tražilo da se lijepo obučem i dali su mi lijepu odjeću; to su bile jedine dvije prilike kad su mi dali lijepu odjeću. Čovjek koji me zatočio (koji me zvao svojom suprugom) me izveo da pokaže svoju lijepu "ženu iz grma", pa sam se morala lijepo obući. Ti dani su mi bili dragi, jer me čovjek koji me zatočio nije dirao danima prije toga, kako bih mogla da "funkcionišem bez problema" pred važnim gostima; to je značilo da je

60 Radna sveska dokaznog materijala se fokusira na zločine seksualnog nasilja; zbog toga ovdje nisu uključeni neki od elemenata, kao što je ubistvo i prisilno preseljenje.

61 Za genocid mogu biti potrebna dva odvojena koraka: 1) dokaz koji pokazuje da čin seksualnog nasilja predstavlja jedan od pet navedenih činova genocida, i 2) dokaz koji pokazuje da je navodni počinilac počinio ta djela s namjerom da uništi, djelimično ili u cijelosti, neku grupu na temelju navedenih, zabranjenih osnova. Prikaz koji slijedi odabire jedan čin seksualnog nasilja kao primjer i daje pregled vezan za njega kroz date elemente.

62 Ovo je specifičan element genocida s namjerom koji mora biti ispunjen da bi se nekoga osudilo za bilo koji od navedenih činova genocida. Specifična namjera da se uništi grupa mora biti pokazana uz specifične dokaze. Ovo je dodatak za dokazivanje načina odgovornosti, kao što je navedeno u Dijelu C.

63 Nije zadovoljen uslov da je osoba, koja je navodno odgovorna za čin koji čini genocid, zvaničnik višeg ranga. Ovo je jednostavno jedan od primjera svrhe ove radne sveske.

DODATAK

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da taj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
	pod tim? Ko su bile osobe koje su nazivali "žoharima"? Da li su možda mislili na nekog drugog? Da li znate išta o tome šta se desilo drugim članovima te grupe?	inače, prilikom napada na mene, bio je toliko brutalan da nakon toga nisam mogla danima hodati, često sam se razbolijevala i nisam mogla ni ustati. No, u očekivanju posjeta onih na višem nivou, čovjek koji me zatočio bi me bolje hranio, dozvoljavao mi da spavam sama i nije me uopšte dirao. Dozvolio bi mi da se istuširam, lijepo obučem i da se odmorim od njegovog zlostavljanja. Kada bi došao posjetilac visokog ranga, zvao ga je 'Kralj'. Ne znam kakvu je poziciju imao, ali bio je neko važan, jer je dolazio sa kolonom vozila, sa više od 20 vojnika oko sebe. Oko vrata je imao zlatne lančice. Kada bi došao, govorio je veoma glasno i jasno, da ga svi čuju, ovako nešto: 'Aha, dakle, ovo je tvoja žena žoharka! Puno sam toga čuo o njoj. Dovedi sve žoharke da ih pregledam. Da budem siguran da moji ljudi imaju najbolje što među insektima ima, da budu što jači kad budu čistili ovo mjesto. Pustite svoje žene žoharke da vam pokažu gdje se žohari kriju; onda, kad završite svoj posao, bar ćete ispuniti ovaj svijet sa polu-Han bebama i pobićete sve čiste žohare oko sebe.' Kada bi nas nazivali žoharima, mislili su na moje pleme; moji ljudi su gradili kuće u zemlji; to je naša tradicija. Niko koga su zvali 'žoharom' nije pripadao ni jednoj drugoj etničkoj grupi."
Koje informacije podupiru zaključak da je ovaj čin (npr. seksualno ropstvo) počinjen sa namjerom da uzrokuje ozbiljne tjelesne i mentalne povrede članovima grupe?	Da li ste razumjeli ili saznali o čemu je osoba koja vas je zarobila mislila, šta je želio time dobiti, ako je nešto želio dobiti iz nasilnog odnosa, kako je s vama postupao? Da li je ikada rekao išta o tome zašto vas je zlostavljao?	Svjedočenje: "Nisam mu mogla čitati misli. No, mogu vam reći da je nastavio sa izuzetnim grubijanstvima prema meni i da je pokušao neke nove nivoe okrutnosti. Naprimjer, jednom je pokušao da vidi da li bi mogao u moju vaginu staviti upaljenu svijeću, a da se ona ne ugasi. Pokušao je to da uradi šest puta prije nego što je odustao, a nakon toga me silovao i bol je bio nepodnošljiv. Čini se da su ga moji vrisci navodili da pronalazi nove načine kako da me povrijedi. Govorio mi je o članovima mog plemena koje je taj dan ubio, koristeći

DODATAK

1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri PITANJA o KONTEKSTU U KOJEM SE TO DESILO	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koje mogu pomoći da se dokaže da taj čin (npr. seksualno ropstvo) predstavlja ratni zločin
		snagu koju sam 'mu dala' po noći. Ponekad bi spomenuo imena porodica koje su on i njegovi borci pobili i rekao bi mi da će progoniti sve do jednog člana moje porodice ako ga ikada "ostavim".
Koje informacije podupiru zaključak da je ovaj čin (npr. seksualno ropstvo) počinjen sa namjerom da uzrokuje ozbiljne tjelesne i mentalne povrede članovima grupe?	Da li ste razumjeli ili saznali o čemu je osoba koja vas je zarobila mislila, šta je želio time dobiti, ako je nešto želio dobiti iz nasilnog odnosa, kako je s vama postupao? Da li je ikada rekao išta o tome zašto vas je zlostavljao?	Svjedočenje: "Ustvari, ironično, ja sam bila jedna od onih 'sretnih'. Većinu drugih djevojčica i žena su odveli zajedno s njihovim muževima i očevima na drugo mjesto, gdje su ih namjerno držali odvojeno. Taj plan razdvajanja je toliko dugo trajao da je tokom vremena postalo jasno da je namjera tog odvajanja bila da se pobrine da nemamo više beba naše etničke grupe. Muškarcima i ženama su zabranili da se susreću, osim preko neke ograde, 30 minuta sedmično. Onda su poslali Han žene da siluju muškarce i Han muškarce da siluju žene i puno Han žena i žena iz našeg plemena je ostalo u drugom stanju nakon ovih silovanja. Trudnice su držali u drugom području i ako bi rođene bebe imale pretamnu kožu, odmah su ih ubijali na licu mjesta. Tokom vremena, svima je postalo jasno da su uspostavili sistem za stvaranje svjetlijih beba i da su nas sprečavali da rađamo djecu unutar našeg plemena. Ovo znam jer su sve žene iz moje porodice, osim moje starije sestre, bile zatvorene u tom prostoru. Kada je rat počeo da se bliži kraju, ovi koji su nas zarobili su počeli da očajavaju i njihovi planovi da stvaraju bebe svjetlije kože i da eliminišu naše pleme su se pretvorili samo u ovo potonje: počeli su da unakažuju genitalije zatvorenika koji su bili moje etničke grupe. Mnogi su umrli tokom tog procesa, a drugi su ostali osakaćeni za cijeli život."
Koje informacije podupiru zaključak da je ovaj čin počinjen s namjerom da nametne mjere kojima se sprečavaju rođenja djece unutar grupe?	Pogledajte navedena pitanja.)	(Činjenice koje su ranije navedene zadovoljavaju i ovaj element.)

DODATAK

1

Dio C: Ko je (navodno) počinio zločin? (Ko je navodno odgovoran i na osnovu koje vrste odgovornosti⁶⁴ – tj. direktno ili putem komandne/odgovornosti pretpostavljenog?⁶⁵)

Direktna odgovornost

Elementi:

Optužena osoba je počinila (direktno, indirektno ili kao saučesnik), naredila, potakla, navela, izazvala i potpomogla ili na drugi način doprinijela počinjenju zločina (putem čina ili propusta) – ili je pokušala da počinji (činom propuštanja) – kroz grupu koja je djelovala u svrhu zajedničkog cilja.⁶⁶

KO BI MOGAO BITI ODGOVORAN I KAKO?	Primjeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za djela počinjena na taj način
Koje činjenice će poslužiti da se identifikuju pojedinci ili grupe za koje se navodi da su počinili te zločine? Koje činjenice su na raspolaganju da dokažu da je određena osoba planirala zločin (npr. seksualno ropstvo) kao zločin protiv čovječnosti? Koje činjenice su na raspolaganju da dokažu da je određena osoba počinila, naredila, navela, natjerala ili potpomogla i pospješila zločin?	Da li možete opisati osobe za koje kažete da su učinili djelo o kojem ste mi govorili? Molim vas, da li mi možete opisati njihovu odjeću? Neke oznake? Šta su nosili na glavama/nogama, šta su nosili sa sobom, neke značajne karakteristike izgleda – oružje, oprema, vozila, jezik, itd.? Da li ste imali priliku da primjetite da li je neko među njima bio autoritet? Ko, šta, kako, kada, zašto, kako i kako vi znate ili šta vas je dovelo do toga da zaključite da je ova osoba autoritet? Da li ste imali priliku da čujete tu osobu (ili	Svjedočenje: Osoba koja je preživjela seksualno ropstvo kao zločin protiv čovječnosti opisuje navodne počinioce i kaže da su na sebi imali plave uniforme, nosili su mačete i bombe, rukavice i beretke, te radio uređaje. Izjavljuje da su navodni počinioци pozdravljali jednu određenu osobu koju su zvali Gospodin X i da je vidjela da on izdaje naredbe i da su oni koji su mu salutirali izvršavali te naredbe. Bila je na udaljenosti s koje je mogla da vidi i čuje Gospodina X i ostale kako tokom noći planiraju događaje za slijedeći dan. Bila je više puta prisutna kada je Gospodin X dobivao naredbe od nekog drugog putem radija/ručnih prenosnika (walkie-talkie). Dokumentarni dokazi: Dat vam je pristup arhivu oružane grupe u kojem se nalaze stotine dnevnih i sedmičnih borbenih izvještaja od višeg

64 Ova kategorija dokaza tradicionalno predstavlja najslabiji element u krivičnom gonjenju djela seksualnog nasilja i predstavlja glavni razlog većine oslobođajućih presuda ili odbačenih optužnica za seksualno nasilje. Preporučuje se da se posveti vrijeme načinu odgovornosti i postavljanju pažljivih pitanja, jer će bez toga ostali dokazi biti nedovoljni. Bilo je dosta situacija u kojima su sudije rekly: "Utvrđili smo, bez osnovanih razloga za sumnju, da se bezuslovno desio čin seksualnog nasilja, ali ne postoje dovoljni dokazi da dokažu pojedinačnu krivičnu odgovornost počinioца tih djela." Ovaj dio procesa dokumentovanja je od apsolutne važnosti.

65 Često se misli da samo određena "vrsta" ili "kategorija" svjedoka (kao što su upućene osobe visokog ranga iznutra) imaju informacije o navodnim počinioциma, a posebno ako je počinilac koji se istražuje udaljen od zločina i ako veza između djela i počinioца nije direktna. Osobama koje vrše dokumentovanje i istragu se savjetuje da izbjegnu pretpostavke o bilo kojem svjedoku. Svjedoci žrtve, koji nikada nisu vidjeli (navodne) počinioce višeg ranga, često daju najsnažnije dokaze o povezanosti u vezi sa zvaničnicima višeg ranga, koji su optuženi za počinjenje zločina po ovoj osnovi. Svakog svjedoka treba pitati o ovim stvarima; nepostavljanje pitanja predstavlja rizik po gubitak ključne povezanosti dokaza.

66 Počinjenje (Statut MKS, Član 25(3)(a)) može predstavljati pojedinačno/direktno fizičko počinjenje ili djelo zločina zajedno sa drugima; saučesništvo je zasnovano na zajedničkoj kontroli nad zločinom ili počinjenje zločina putem druge osobe; naredivanje je upućivanje druge osobe da počinji zločin; poticanje/izazivanje je navođenje druge osobe da počinji zločin; pomaganje i nagovaranje je pružanje praktične pomoći (npr. putem davanja sredstava kojima se počinjava zločin), ili davanje ohrabrenja ili moralne podrške direktnim počinioциma.

DODATAK

1

KO BI MOGAO BITI ODGOVORAN I KAKO?	Primjeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za djela počinjena na taj način
	više njih) da nešto govore? Šta su govorili, kome su to govorili, pod kojim okolnostima, kakav je bio rezultat ili reakcija na to šta su govorili? Da li ste imali priliku da posmatrate ponašanje među pojedincima u grupi? Šta ste primjetili vezano za njihovo međusobno ponašanje? Da li ste bili u prilici da ih čujete da jedni druge oslovljavaju po imenu, tituli, poziciji, itd.?	nivoa vlasti prema dolje, do trupa na terenu, kao i izvještaje iz borbi koji su dolazili od trupa na terenu prema komandantima i zvaničnicima višeg ranga. Video/audio dokazi: "Dobili ste audiosnimak na kojem Gospodin X prima instrukcije putem prenosne radiostanice. Snimak je napravio jedan upućeni svjedok iznutra. Uz audiodokaz, svjedok vam je dao izjavu u kojoj se nalaze podaci o tome ko, šta, kada, gdje, zašto i kako, kao i kako on zna da je Gospodin X primao instrukcije, zajedno sa informacijama koje je on imao o tome ko je izdavao instrukcije – kao i šta ga je navelo na taj zaključak.

Komandna/odgovornost pretpostavljenih

Elementi:

Vojni komandanti

- de jure ili de facto vojni komandant ima stvarnu komandu i kontrolu nad podređenima;
- on/a zna, ili bi trebao/la znati, da su podređene osobe počinile zločine;
- on/a nije poduzeo/la razumne mjere za sprečavanje zločina, kažnjavanje počinioca ili predaju slučaja nadležnima za daljnju istragu;
- zločin je počinjen kao rezultat toga.

Civilni komandanti

- odnos podređenog i nadređenog se karakteriše stvarnim autoritetom i kontrolom nad podređenima;
- on/a zna ili svjesno zanemaruje informaciju koja jasno ukazuje na to da podređeni čine zločine;
- zločini su bili aktivnosti u okviru stvarne odgovornosti ili kontrole nadređene osobe;
- on/a nije poduzeo/la neophodne i razumne mjere za sprečavanje zločina niti je predao/la nadležnima predmet za daljnju istragu;
- zločin se dogodio kao rezultat propusta izvođenja odgovarajuće kontrole nad podređenima.

DODATAK

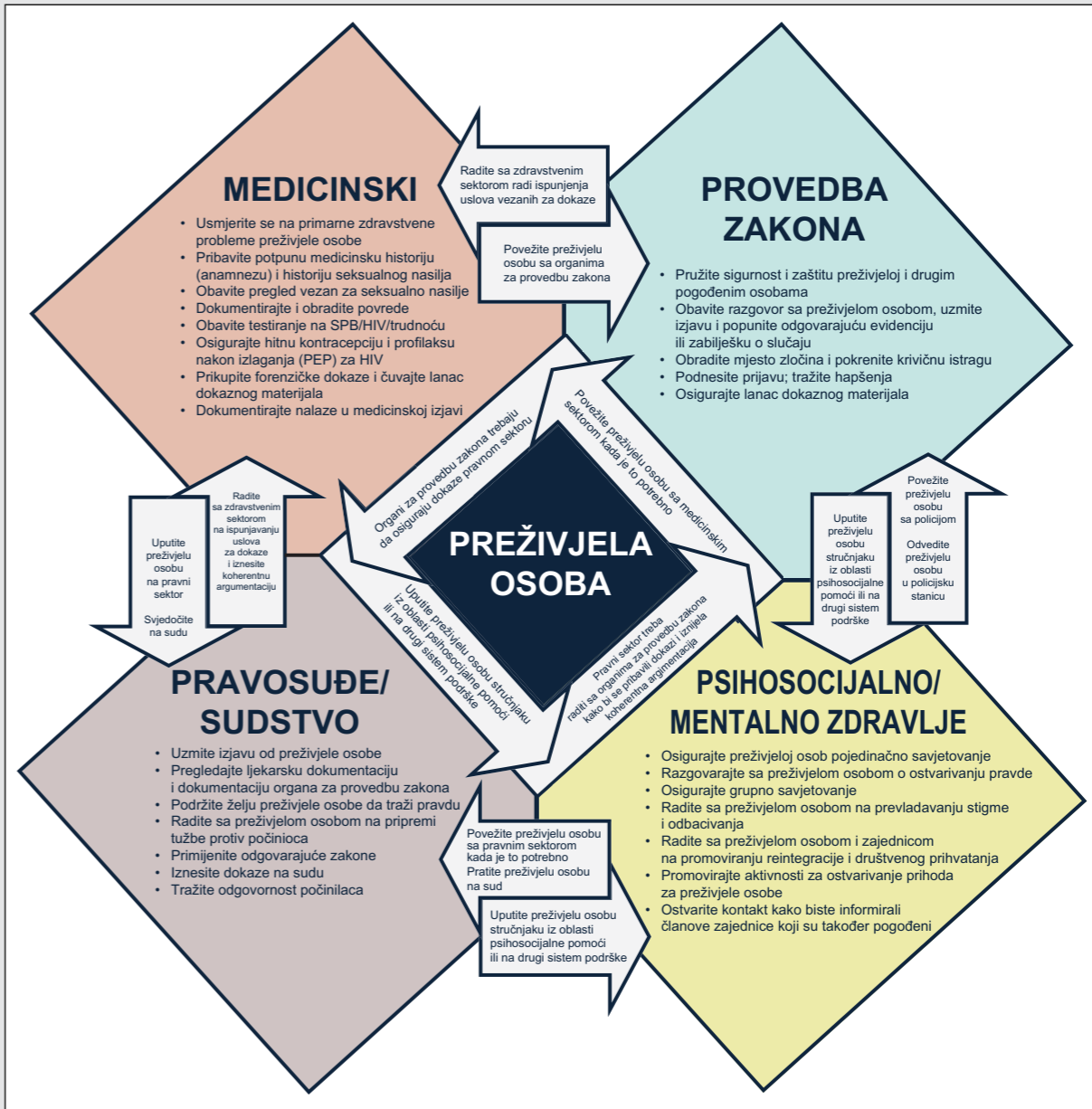
1

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za djela počinjena na taj način
Koje činjenice pokazuju da je određena osoba imala stvarnu kontrolu (kao vojni komandant) ili odnos nadređeni-podređeni (za civilnog komandanta) nad osobama koje su joj podređene?	Da li ste bili u mogućnosti da zaključite koji od naoružanih muškaraca je mogao biti u poziciji vlasti i kontrole nad drugima? Da li mi možete reći šta vas je dovelo do toga da to zaključite? Možete li to objasniti? Da li ste primijetili neku vrstu interakcije između osoba koje su vam to radile i drugih iz njihove grupe koji su možda dolazili i odlazili? Šta ste vidjeli i čuli? Da li su tamo bile jedna ili više osoba za koje činilo da imaju više ovlasti u odnosu na ostale? Molimo vas da objasnite	Svjedočenje: "Vidjela sam komandanta Alexa kako dolazi u zatvor u kojem su me držali. To sam viđala bar dva puta mjesečno. Imao je dva čuvara sa sobom, sa svake strane, u svakom momentu; vozio se na zadnjem sjedištu džipa, a čuvari bi izašli i otvorili mu vrata svaki put kada je dolazio. Mogla sam sve vidjeti i čuti, jer su me uvijek tjerali da pravim slatko i alkoholna pića i da ih iznosim, te da ih služim prilikom dolaska komandanta. Svi bi ustali da ga pozdrave, stajali su u stavu mirno i radili šta god je tražio od njih. Nisam znala kako se preziva, a zvali su ga komandant Alex. Čak je i šef čuvara u zatvoru – zvao se Milo Omin – bio podređen Alexu. Omin je stajao u stavu mirno, a kada bi komandant Alex rekao Ominu: 'Obilazak', Omin bi skočio i poveo komandanta Alexa kroz objekat."
Koje činjenice dokazuju da je ova osoba znala ili trebala znati (kada govorimo o vojnom komandantu) da su njegovi podređeni činili zločine (u ovom slučaju seksualno nasilje) ili da su svjesno zanemarili (kada govorimo o civilnim komandantima) informacije koje jasno ukazuju na to da su podređeni činili zločine?	Prema vašem iskustvu, da li imate razloga vjerovati da je komandant Alex znao da ste vi i druge mlade žene maltretirane, bilo na seksualan ili drugi način? Šta vas navodi da kažete da je on to znao? Šta ste vidjeli ili čuli što ukazuje na to da je komandant Alex to znao? Ili šta vas navodi da kažete da je trebao znati, ili da je svjesno zanemario informacije koje bi jasno ukazale na to šta su radili njegovi podređeni	Svjedočenje: "Omin je proveo komandanta Alexa kroz zatvor i dao mu podatke o tome koga su tamo držali. Komandant Alex me vidio svaki put kada je došao i kada je obilazio sobu u kojoj su me držali zajedno sa drugim mladim djevojkama. Tamo su nas držali više od godinu dana, a on je redovno dolazio u posjetu i obilazio sve svaki put. Na našim vratima je bio katanac. Soba je bila spartanska, a nas je mnogo bilo u njoj, što se moglo vidjeti i po broju dušeka na podu i po nekoliko predmeta oko sobe, kao i iz činjenice da su se u sobi nalazile mnoge mlade djevojke kada bi komandant Alex dolazio u obilazak. Tokom tog perioda, tamo je stalno viđao iste žene. Mogao je vidjeti da nam se zdravlje pogoršava i da mršavimo. Mogao je vidjeti da smo bile u toj sobi

KAKAV JE KONTEKST U KOJEM SE TO DESILO?	Primjeri pitanja koja bi mogla dovesti do informacije o tome ko bi mogao biti odgovoran i kako	Primjeri DOKAZA/INFORMACIJA koji bi mogli pomoći da se dokaže da je ta osoba ili više njih odgovorna za djela počinjena na taj način
	su počinjeni zločini (u ovom slučaju seksualiziranog nasilja)?	zajedno, kao i da bi bio svjestan da su njegovi podređeni bili daleko od svojih kuća. Takođe, tokom tog obilaska je viđao i prostorije za ispitivanje, a u tim sobama su bili dušeci, razna odjeća i kante sa vodom.”
Koje činjenice pokazuju da pojedinac nije spriječio čin (u ovom slučaju čin seksualnog nasilja), nije kaznio direktne počinioce (svoje podređene) niti je predao nadležnim organima materijal za daljnju istragu?	Da li mi možete reći jeste li primijetili da je neko ukorio čuvaru ili da su na bilo koji način bili suočeni sa nekim posljedicama zbog toga što su radili vama i drugim ženama? Da li ste ikada primijetili da je osoba koja je bila u kontroli ispravljala ili disciplinovala čuvaru na bilo koji način? Molimo vas da objasnite šta se desilo. Da li je ikada rekao ili uradio nešto u vezi s tim kako su se ponašali prema vama i drugim ženama? Ako jeste, šta se desilo?	“Dok smo bili zatvoreni tamo, dakle, više od godinu dana, ni jedan od čuvara koji su nas maltretirali, koji su nas tukli i rezali, koji su nas seksualno zlostavljali – niko od njih, koliko ja znam, nikada nije za to kažnjen. Ustvari, nakon posjeta komandanta Aleksa, tokom vremena, kao da su isti čuvari bili sve slobodniji s nama, sve više su nas izvodili vani tokom noći, više nas istovremeno, i sve češće. Niko od njih nije premješten; jedan od njih je unaprijeđen u zamjenika zatvora za vrijeme našeg zarobljeništva. Prilikom jedne posjete komandanta Aleksa, kada je vidio našu sobu i nas unutra, smijao se i rekao Ominu: “Zavidim vam na provodu, mladiću!”
Na osnovu kojih činjenica se dokazuje da je zločin počinjen zbog toga što nisu poduzeti koraci za sprečavanje zločina, kažnjavanje počinilaca ili dostavljanje materijala vlastima za istragu?	Šta vi mislite šta bi se desilo da je uradio nešto da se kazne počinioći? Šta ako im je on naredio da to ne rade prije nego što su uradili?	Svjedočenje: “Imao je potpunu kontrolu nad svima, radili su apsolutno sve samo da ga zadovolje. Posmatrala sam ih kako se boje da urade bilo šta bez da im bude naređeno. Nema sumnje da bi poštovali naređenje da im je rečeno da to ne rade; ne bi disali da im je kazao da drže dah, takav je bio njegov autoritet. Viđala sam ga kako tuče svoje ljude zbog neposluha više puta; ali nikad zbog toga što su povrijedili neku ženu.”

Dodatak 2

Osnovni elementi višesektorskog odgovora na seksualno nasilje

Dodatak 3

Intervjuisanje Osnovni principi i vrhunski praktični savjeti

Detaljna uputstva o osnovnim principima koji se odnose na praktičare koji vode intervjue sa preživjelima/svjedocima zločina seksualnog nasilja su navedeni u dijelu 7 Protokola. Ovaj dodatak daje sažeti pregled brojnih savjeta iz uspješne prakse.

Uvodna razmatranja

1. Uzmite u obzir kakvi sistemi upućivanja i podrške/zaštite su dostupni za preživjele/ svjedoke (i dajte preživjeloj osobi/svjedoku jasno objašnjenje o ograničenjima takve podrške/zaštite). Posebno je bitno da pronađete mogućnosti za psihosocijalnu pomoć i zaštitu svjedoka, ako postoje.
2. Procijenite faktore rizika koji su povezani sa sastankom preživjele osobe/svjedoka sa vama i provedite detaljnu procjenu rizika.
3. Upoznajte se sa kontekstom u kojem dolazi do seksualnog nasilja i sa različitim elementima zločina na osnovu domaćeg i međunarodnog prava.
4. Upoznajte se sa rodnom dinamikom u zemlji ili regiji u kojoj je došlo do seksualnog nasilja.

Obuka i provjera osoblja

5. Obezbijedite za članove svog tima (npr. osobe koje vode intervjue i tumači) obuku koja je što šira i jasnija (npr. intervjuisanje žrtava seksualnog nasilja i/ili intervjuisanje djece, ako je potrebno).
6. Provjerite svoje pomoćno osoblje (npr. tumače, posrednike i vozače) i razgovarajte s njima o pitanjima kao što su povjerljivost i svrha/pristup intervjuu. Pobrinite se da se poštuju upute o povjerljivosti i zaštiti informacija koje ste razvili. Provjera treba da obuhvati krivični dosije osobe (gdje je to moguće utvrditi), prijave koje se specifično odnose na mogućnost date osobe da radi sa djecom; raniju ili trenutnu povezanost sa oružanim grupama; povezanost sa drugim osobama koje su povezane sa oružanim grupama; objektivnost i osjetljivost; diskreciju i poštivanje autoriteta; kao i sposobnost otklona od uvjerenja koja postoje u zajednici ili koja su tradicionalne prirode; rad u okviru mandata koji ima tim praktičara.

Priprema za intervju

7. Pripremite plan za intervju (npr. preliminarni "obrazac" za intervju, ili nacrt, zajedno sa spiskom pitanja/tema koje su specifične za elemente zločina koji se odnose na kontekst u okviru kojeg radite dokumentovanje). Pobrinite se da obuhvatite pitanja "ko", "šta", "gdje", "kada" i "kako" u vezi sa zločinima (a istovremeno budite obazrivi prilikom postavljanja pitanja "zašto" preživjeloj osobi/svjedoku, da se ne učini kao da krivite preživjelu osobu/ svjedoka za to što se desilo). (Sjetite se da se ne trebate striktno držati svoje liste, nego da trebate da reagujete na ono što čujete od preživjele osobe/svjedoka.) Nemojte zaboraviti da pitate "Kako to znate?", ili "Šta vas je navelo na taj zaključak?" Odgovori na ta pitanja će vam često dati najvažnije dokaze.

8. Razmislite o jeziku koji ćete koristiti tokom intervjua i razgovarajte o tome sa tumačem. Posebno obratite pažnju na identifikovanje terminologije za seksualni čin i dijelove tijela. Podsjetite sebe i tumača da budete spremni da reagujete na terminološke probleme sa preživjelom osobom/svjedokom, ako do toga dođe tokom intervjua.
9. Pripremite dokumente, dijagrame, fotografije, mape, videa, itd. koje biste mogli pokazati preživjeloj osobi/svjedoku. Imajte na raspolaganju papir za crtanje i olovke. Ponesite kameru i linijar za slučaj da trebate fotografisati povrede. (Pazite da preživjeloj osobi/ svjedoku ne pokažete skice ili fotografije ili video koji bi je mogao navesti da izmijeni iskaz. Ako niste sigurni da li bi pokazivanje bilo kakvog materijala preživjeloj osobi/ svjedoku, moglo da ga/ju navede da izmijeni dokaze koje imaju, ne pokazujte joj to.)
10. Osigurajte da imate dovoljno vremena za vođenje intervjua (tj. najmanje 3-6 sati s pauzama). Ovo nisu intervjui koje je moguće natrpati jedan za drugim; može se desiti da dugo traju. Nemojte oklijevati da se sljedećeg dana vratite da biste nastavili intervju, kako biste izbjegli zamor i preveliko ometanje dnevne rutine preživjele osobe/svjedoka.
11. Pitajte preživjelu osobu/svjedoka da li bi radije muškog ili ženskog voditelja intervjua i/ili tumača. (Zapamtite da ne trebate pretpostavljati kako će žene preživjele osobe/svjedoci radije htjeti žene koje vode intervju/tumače, ili da će muškarci preživjele osobe/svjedoci željeti muškarce koji vode intervju/tumače; svaka preživjela osoba/svjedok treba imati priliku da sama o tome odluči. Gdje god to bude moguće, uvijek pitajte šta bi preživjela osoba/svjedok više voljela.)
12. U vezi sa fizičkim organizovanjem vašeg intervjua, odaberite lokaciju koja je sigurna, privatna, kulturološki odgovara potrebama i ugodna je (tj. izbjegavajte prostore koji su previše javnog karaktera). Pripremite lokaciju za intervju (npr. ako okolnosti dozvoljavaju, pripremite pitku vodu u prostoriji, pristup toaletu; isključite telefon i pobrinite se da vas niko ne ometa). Ako je to moguće, organizujte okruženje (npr. stolice, stolove, gdje će osoba sjesti) na način koji će osigurati osjećaj ugodnosti i sigurnosti za preživjelu osobu/ svjedoka i osobu koja vodi intervju. Razmislite o tome kako će preživjela osoba/svjedok doći na mjesto intervjua i otići sa njega (npr. sigurnost, udaljenost i troškovi putovanja za preživjelu osobu/svjedoka, kao i vrijeme dana). Razmislite o eventualnoj brizi za djecu.
13. Uspostavite siguran i povjerljiv sistem bilježenja informacija dobivenih tokom intervjua. Ako osoba koju intervjuišete ima osjetljive informacije, napravite sistem kojim ćete zaštititi njen/njegov identitet (**pogledati Dodatak 4**).

Početak intervjua

14. Osigurajte informisani pristanak preživjele osobe/svjedoka za taj intervju (npr. razgovarajte o svrsi/prirodi intervjua i o svim mogućnostima za korištenje informacija koje dobijete od preživjele osobe/svjedoka, uključujući i ograničenja u smislu povjerljivosti), i razgovarajte o svim dvojabama i pitanjima koje preživjela osoba/svjedok ima. Objasnite preživjeloj osobi/svjedoku da odluka da li će ili ne razgovarati s vama leži na njoj/njemu i da svoj izbor može promijeniti prije, tokom ili nakon intervjua. Razgovarajte o pitanju informisanog pristanka sa tumačem. Prije nastavka pitajte da li preživjela osoba/svjedok ima bilo kakva pitanja.
15. Pitajte preživjelu osobu/svjedoka da li je prije vas davala neke izjave ili ju je neko intervjuisao, i/ili pitajte ko je još s njom razgovarao o ovim pitanjima.
16. Predstavite preživjeloj osobi/svjedoku sve osobe koje se nalaze u prostoriji u kojoj vršite intervju i objasnite njihove uloge, objašnjavajući, uz to, sva dodatna pitanja.

DODATAK
3

17. Objasnite preživjeloj osobi/svjedoku koliko dugo bi intervju mogao da traje i naglasite svoju spremnost da budete fleksibilni tokom intervjuja (tj. da razgovor obavite u nekoliko navrata, ako joj tako više odgovara). Istovremeno, pojasnite preživjeloj osobi/svjedoku da može napraviti pauzu ili završiti intervju kad god poželi.

Tokom intervjuja

18. Zapamtite da vodite računa o svom ponašanju prema preživjeloj osobi/svjedoku prije, tokom i nakon intervjuja (tj. budite učtivi, puni poštovanja, strpljivi i puni pažnje, gledajte direktno u preživjelu osobu/svjedoka i govorite direktno njemu/njoj; imajte na umu visinu/ton glasa, kako svog tako i tumačevog). Sjedite tako da su vam oči u istoj ravni sa očima preživjele osobe/svjedoka (ili ispod nivoa).
19. Preživjeloj osobi/svjedoku stalno pružajte mogućnost da se složi ili ne, da odgovori ili ne, postavi pitanje i ponovite mu/joj dobivenu informaciju. Preživjeloj osobi/svjedoku dajte dovoljno informacija da donese informisanu odluku.
20. Pokažite suosjećanje i poštovanje, ne sažaljenje. Izbjegnite davanje obećanja bilo koje vrste (npr. u vezi sa povjerljivošću). Budite fleksibilni tokom cijelog procesa.
21. Ohrabrite preživjelu osobu/svjedoka da da informacije koji sam/a odabere, prije nego postavite pitanja koja su specifična za čin seksualnog nasilja (npr. ostvarite kontakt, izbjegavajte pitanja koja navode na odgovor, razgovarajte o pitanjima koja su šira i manje osjetljivog karaktera prije nego počnete sa osjetljivim pitanjima, zamolite za pojašnjenja i dodatne informacije, budite fleksibilni tokom cijelog procesa).
22. Zapamtite da nikada ne trebate pretpostavljati ništa vezano za osjećanja ili razmišljanja preživjelih/svjedoka, o činjenicama, o njihovim željama ili o tome kako je trauma na njih uticala.
23. Podsjetite se da će se preživjeli/svjedoci ponašati i reagovati na različite načine prilikom pričanja ili prepričavanja svoje priče, odnosno osoba bi mogla:
- da se rastuži/uzruja/povuče u sebe; ili
 - da postane ljutita/rezignirana/zauzme odbrambeni stav; ili
 - da bude mirna/stabilna/sa dosta jasnoće u govoru.
- Ne postoji "jedan, pravi" način ponašanja.
24. Zapamtite da ne trebate pretpostaviti da će preživjela osoba/svjedok:
- osjećati sramotu/bojati se razgovora; ili
 - biti slaba/traumatizirana/puna nepovjerenja/da će zazirati od muškaraca; ili
 - biti najviše uzrujana u vezi sa seksualnim nasiljem (u odnosu na druge aspekte doživjelog); ili
 - biti psihički slomljena.

Završavanje intervjuja

25. Zabilježite dovoljnu količinu informacija o preživjeloj osobi/svjedoku, kako biste bili u mogućnosti da ostvarite kontakt ukoliko vam budu trebale dodatne informacije i dajte joj dovoljno informacija da ona vas može kontaktirati. Dogovorite se oko najpoželjnijeg načina kontaktiranja (**pogledati Dodatak 4**).

DODATAK
3

26. Ponovite preživjeloj osobi/svjedoku ono što je zabrinjava i informacije koje vam je dala, i razgovarajte o svim pitanjima koja je postavila (npr. zabrinutost za sigurnost, način budućih kontakata i upućivanja). Pokažite zahvalnost zbog učešća preživjele osobe/svjedoka u intervjuu.
27. Ponovno pitajte preživjelu osobu/svjedoka da li vam da informisani pristanak za intervju (dozvolite joj da se predomisli ili da povuče pristanak ako to želi).
28. Zahvalite se preživjeloj osobi/svjedoku na razgovoru.
29. Ako se preživjela osoba/svjedok doima uznemireno zbog intervjuja, pokušajte je vratiti u sadašnjost i u pozitivan tok misli.
30. Sjetite se da trebate koristiti kulturološki prihvatljive geste (npr. rukovanje i sl.) prilikom pozdravljanja na odlasku.

DODATAK
4**Dodatak 4****Obrazac za lične podatke koje treba prikupiti od preživjelih/svjedoka**

Ovo je spisak osnovnih informacija koje praktičari trebaju prikupiti od preživjelih/svjedoka prilikom vođenja intervjua:

1. šifra (ovo predstavlja sistem šifriranja koji praktičar i njegov/njen tim koriste u svrhu bezbjednosti prilikom povezivanja ličnih podataka sa izjavom koju preživjela osoba/svjedok daje);
2. ime preživjele osobe/svjedoka (ime i prezime, sva ranija ili alternativna imena po kojima je preživjela osoba/svjedok poznat);
3. spol preživjele osobe/svjedoka;
4. datum rođenja preživjele osobe/svjedoka;
5. mjesto rođenja preživjele osobe/svjedoka;
6. ime oca preživjele osobe/svjedoka;
7. ime majke preživjele osobe/svjedoka;
8. jezik kojim preživjela osoba/svjedok govori (uključujući i jezik koji preživjela osoba/svjedok najradije govori);
9. jezik na kojem se obavlja intervju;
10. trenutno boravište/adresu preživjele osobe/svjedoka;
11. stalno boravište/adresu preživjele osobe/svjedoka;
12. telefonski broj/e-adresu (ili više brojeva/adresa) preživjele osobe/svjedoka;
13. zanimanje/radno mjesto preživjele osobe/svjedoka – trenutno ili ranije;
14. porodični status (imena, starosnu dob i lokaciju, ako je poznata, bilo kojeg od navedenih članova porodice);
15. državljanstvo preživjele osobe/svjedoka;
16. vjersku pripadnost preživjele osobe/svjedoka (ako je to relevantno i ako je prikladno za pitati u postojećem kontekstu);
17. etničku/plemensku pripadnost preživjele osobe/svjedoka (ako je to relevantno i ako je prikladno za pitati u postojećem kontekstu);
18. datum, mjesto i vrijeme intervjua;
19. osobe koje su prisutne tokom intervjua i njihove pozicije/uloge;

DODATAK
4

20. dodatne dokaze koje daje preživjela osoba/svjedok u kontekstu intervjua (npr. fotografije, dijagrami, mape, videomaterijal, ljekarski nalazi, ostali dokumenti, itd.) i šifre navedenih materijala;
21. informacija o tome da li se preživjela osoba/svjedok slaže da se s njom ponovno stupi u kontakt;
22. informacija o tome da li preživjeloj osobi/svjedoku treba psihosocijalna podrška;
23. informacija o tome da li se preživjela osoba/svjedok slaže da se njeno/njegovo svjedočenje distribuira sa sudskim organima u državi (specificirati kojoj);
24. informaciju o tome da li se preživjela osoba/svjedok slaže da se njegovi/njeni dokazi daju međunarodnim sudskim organima (specificirati kojim);
25. potpis preživjele osobe/svjedoka nakon što im se intervju pročita (ako je praktičar odlučio da uzima potpisane izjave).

Dodatak 5

Upućivanje na dodatnu pomoć za osobe koje su preživjele seksualno nasilje

Prije iniciranja bilo kakvog procesa dokumentovanja, praktičari trebaju nastojati da identifikuju mogućnosti za upućivanje preživjelih osoba/svjedoka na pomoć i podršku, i trebali bi da uspostave procedure za sam proces upućivanja. Svi preživjeli i svjedoci imaju pravo da prije samog intervjua znaju kakve zdravstvene, psihološke, pravne i društvene usluge imaju na raspolaganju.

Praktičari se trebaju potruditi da utvrde jesu li usluge u koje upućuju preživjele osobe pristupačne i da li odgovaraju njihovim potrebama. Ovo se posebno odnosi na upućivanje djece, čije se dugoročne potrebe moraju ispuniti u svrhu osiguravanja njihove fizičke i emocionalne sigurnosti.

Praktičari trebaju imati na umu da bi mogućnost preživjele osobe/svjedoka da pristupi po uputi i dobije pomoć mogla biti određena rodom – prilikom traženja pomoći, postupak se razlikuje od toga da li se radi o žrtvi muškog ili ženskog spola.

Vrste pomoći koje bi mogle biti na raspolaganju preživjelima/svjedocima su navedene dalje u tekstu.

Medicinska pomoć	Psihosocijalna pomoć
<p>Bolnice, domovi zdravlja i klinike sa odgovarajućim ustanovama za liječenje i pomoć osobama koje su preživjele/svjedočile silovanju. Ustanove bi trebale ponuditi najmanje slijedeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> • liječenje i upućivanje prilikom komplikacija koje nose opasnost po život; • liječenje i preventivno liječenje seksualno prenosivih infekcija; • hitna kontracepcija; • saniranje povreda; • savjetovanje; i • upućivanje na socijalnu podršku i psihosocijalno savjetovanje. 	<p>Usluge savjetovanja, grupe za podršku žrtvama, organizacije sa sposobnostima vođenja slučajeva i centri u zajednici koji bi mogli ponuditi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povjerljivu emocionalnu podršku i direktno savjetovanje; • posredovanje i savjetovanje unutar porodice; • reintegracija i pomoć u sredstvima za preživljavanje; i/ili • obuku za određene vještine i programe za generisanje prihoda.
Pravna pomoć	Pomoć u svrhu zaštite
<p>Pravne klinike, grupe za podršku žrtvama, programi koji nude:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pravna edukacija iz oblasti prava preživjelih/svjedoka u okviru zakona; • povjerljivi savjeti u vezi sa pravnim pravima i mogućnostima; i/ili • pravno zastupanje preživjelih/svjedoka. 	<p>Organizacije, grupe za podršku žrtvama, centri koji nude:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sigurne kuće; • preseljenje i pomoć kod prevoza; i/ili • programi za zaštitu svjedoka.

Dodatak 6

Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja

1. Prilikom boravka na terenu, praktičari se mogu susresti sa predmetima koji sugeriraju mogućnost da se desilo seksualno nasilje, ili bi se moglo pokazati da su ti predmeti mogu biti poveznica između zločina i bilo žrtve, bilo počinioca. Naprimjer, na mjestu zločina se može pronaći komad krvave ili zaprljane odjeće; ili može im biti dato oružje za koje preživjela osoba/svjedok tvrdi da je korišteno za počinjenje silovanja; ili mogu snimiti oficira iz vojske kako govori da je naredio da se počini silovanje kao dio vojne kampanje.
2. Bilo koji od ovih predmeta može predstavljati "fizički dokaz" da je počinjen zločin seksualnog nasilja. U pravilu, praktičari ne bi trebali prikupljati nikakve fizičke dokaze, osim ako nisu prošli obuku za pravilno prikupljanje forenzičkih dokaza kao istražioc i ili zdravstveni radnici. Ako bi praktičar prikupljao fizičke dokaze bez ranije dobivene odgovarajuće obuke, može se desiti da značajno povrijedi preživjelu osobu i može oštetiti dokazni materijal, čime može dovesti do toga da se ne može koristiti. Imajući to u vidu, u nekim rijetkim slučajevima, ako je to bezbjedno i ako je jedina moguća opcija, fizički dokazi se mogu prikupiti. Odluka da se vrši prikupljanje fizičkih dokaza treba biti donesena sa puno ozbiljnosti i pažnje, i brižljivog promišljanja o tome.
3. Prije nego se razmotri mogućnost prikupljanja fizičkih dokaza, praktičari trebaju uraditi sljedeće: zabilježiti predmet (ili više njih) koji su pronašli; uraditi nacrt mjesta zločina; fotografisati predmet i mjesto zločina; i, ako je to moguće, uraditi videosnimak predmeta i mjesta zločina **[pogledati u drugim dodacima]**.
4. Jedan od osnovnih razloga zbog kojih praktičari trebaju da obave ovakvu vrstu bilježenja jeste sama metodologija koju su koristili, a koja bi kasnije mogla biti podvrgnuta neovisnoj procjeni – djelimično da bi se procijenilo da li je njihov postupak mogao promijeniti sam dokaz. Takođe, trebaju da obave intervju sa svim svjedocima koji se nalaze u blizini mjesta zločina i slijediti tragove do drugih svjedoka zločina **[pogledati u drugim dodacima]**. Ovi drugi dokazi – ako su prikupljeni na pravi način – mogu biti veoma snažni dokazi i mogu ukloniti potrebu za fizičkim dokazima.
5. Od velike je važnosti imati na umu da fizički dokazi, iako se čini da su "najbolji" dokaz, ne moraju uvijek to i biti. Fizički dokazi bez svjedočenja preživjelih/svjedoka koji opisuju porijeklo, vlasništvo i korištenje predmeta ili događaja koji su doveli do prikupljanja dokaza, neće biti od velike važnosti sa dokazne tačke gledišta. Premda iskazi preživjele osobe/svjedoka mogu zamijeniti fizički dokaz, obrnuta situacija ne znači to isto: fizički dokazi ne mogu u većini slučajeva zamijeniti iskaze preživjele osobe/svjedoka.
6. Takođe, ako praktičari nisu obučeni istražioc i ili zdravstveni radnici, možda će željeti izbjeći da se nađu u situaciji u kojoj će biti pozvani kao svjedoci da objasne kako su došli do određenog predmeta koji predstavlja fizički dokaz.
7. U rijetkim prilikama, kada praktičar odluči da prikupi fizički dokaz, treba pratiti principe "lanca čuvanja", koji su navedeni u ovom dodatku.
8. No, praktičar mora imati na umu da se prikupljanje fizičkih dokaza uvijek mora desiti uz prikupljanje informacija kojima se verifikuje njegova autentičnost i/ili uz dokaze koji imaju svrhu objašnjenja, kako bi sam dokaz mogao biti korišten. "Lanac čuvanja" predstavlja

DODATAK

6

način kojim će se pokazati odakle je taj predmet došao. To takođe predstavlja način da se pokaže kako nije došlo do neovlaštenog diranja predmeta tokom perioda od uzimanja dokaza, koji je obavio praktičar, do korištenja predmeta u svrhu dokaznog materijala za zločin seksualnog nasilja. “Lanac čuvanja” je veoma važan, s obzirom da bi sud, u slučaju da ga nema, mogao odbiti da razmotri predmet koji se navodi kao dokazni materijal u procesu krivičnog gonjenja za slučaj seksualnog nasilja, ili se može donijeti odluka da dati predmet ne predstavlja dobar dokaz određenog zločina. Ovdje se radi o pouzdanosti – osoba koja utvrđuje činjenicu mora biti uvjerena u autentičnost dokaza i da se na njega može osloniti, da nije podmetnut ili neovlašteno promijenjen ili da nije nenamjerno kontaminiran. Procedure u okviru “lanca čuvanja” moraju dati mogućnosti praktičarima za to – na taj način, dokazu će biti data odgovarajuća pažnja.

Principi

9. Za održavanje “lanca čuvanja” nekog predmeta, praktičar treba da zabilježi slijedeće:

- A. na koji način je predmet uzet; i
- B. da li (i kako) je posjedovanje predmeta prenošeno između različitih pojedinaca i/ili organizacija.

Praktičari trebaju biti svjesni i pravnih uslova u određenim sudskim praksama koje se tiču “lanca čuvanja”.

A. Na koji način je predmet uzet?

Iako se načini prikupljanja dokaznog materijala razlikuju zavisno od toga o čemu se radi (npr. tjelesne tečnosti se uzimaju i pakuju drugačije od dijelova odjeće ili dokumenata), opšti je princip da svaki predmet mora biti označen sa najmanje dvije navedene informacije:

1. identifikacija slučaja – broj koji je dat određenom slučaju i kojim se povezuju sve informacije što se odnose na taj slučaj;
2. datum uzimanja dokaza;
3. ime praktičara koji je uzeo predmet i imena drugih osoba koje su prisutne tokom procesa uzimanja;
4. tačna lokacija na kojoj je predmet uzet; i
5. vrsta dokaza koji je uzet.

Praktičari trebaju napraviti i zabilješku o tome koje mjere su uvedene da se osigura da se predmet sačuva tokom perioda dok je u njihovom posjedu (npr. predmet se nalazio u zaključanom kabinetu kojem je pristup imao samo tima tog praktičara).

Praktičari trebaju zabilježiti i koliko je vremena prošlo od kada se dogodio čin seksualnog nasilja do pronalaženja fizičkog dokaza; koliko je fizički dokaz bio udaljen od lokacije na kojoj je došlo do incidenta; kao i kako znaju te podatke.

Ako praktičar nije lično uzeo dokaz, onda treba navesti podatke bilo kojeg dogovora, uslove ili razgovor između osobe koja praktičaru predaje fizički dokaz i praktičara u vezi sa korištenjem tog dokaza.

Bilo koji predmet koji praktičar uzme treba biti stavljen u vrećicu za dokaze (plastična vrećica koju je moguće zatvoriti je dovoljna, ako na dokazu nema vode/vlage; ako ima vode/vlage,

DODATAK

4

onda treba koristiti kovertu od papira bez kiselosti). Vrećica/koverta treba biti zapečaćena i pečat treba biti potpisan od strane osobe koja je prikupila predmet. Vrećica/koverta ne smije biti otvarana.

U idealnoj situaciji, sve spomenute informacije trebaju biti navedene na jednom listu papira pričvršćenom za vrećicu/kovertu u kojoj se nalazi predmet.

Ove informacije ne treba navesti za svaki predmet ako radi o više predmeta koji su istog izvora, pronađeni istog dana, na istoj lokaciji i ako ih je uzela ista osoba. No, ako se razlikuje bilo koja od varijabli, onda se proces mora uraditi za svaki predmet, a posebno ako je u pitanju izvor predmeta.

B. Da li je posjedovanje predmeta prenošeno između pojedinaca ili organizacija?

Ako je posjedovanje predmeta ikada prenešeno s jedne osobe ili organizacije na drugu, potrebno je zabilježiti podatke tog prenosa posjedovanja. To se može jednostavno uraditi putem “evidencije prenošenja”.

Za svaki prenos posjeda svakog predmeta, evidencija prenosa treba pokazati slijedeće:

1. identifikacijski broj slučaja – broj koji je dodijeljen određenom slučaju i koji povezuje sve informacije što se odnose na dati slučaj;
2. vrstu prikupljenih dokaza;
3. datum prenosa posjedovanja;
4. razlog prenosa posjedovanja; i
5. potpis osobe koja je predala dokument i potpis osobe koja ga je primila.

U idealnim prilikama, evidencija bi trebala navesti i sigurnosnu situaciju tokom rukovanja ili pohranjivanja predmeta.

Općenito, najbolje je pokušati ograničiti broj prenosa posjedovanja što je više moguće.

Dodatak 7

Dokumentarni dokazi: Principi lanca čuvanja

1. Tokom boravka na terenu, praktičari mogu naići da interesantne dokumente. Naprimjer, u napuštenoj vojnoj zgradi mogu naići na dokument koji navodi strukturu komandnog lanca u vojnoj patroli u neko određeno vrijeme, ili bi mogli upoznati doktora u izbjegličkom kampu koji posjeduje medicinsku dokumentaciju osobe koja je preživjela silovanje, ili bi se mogli upoznati sa zvaničnikom iz vlade koji im može dati dokument što će pomoći prilikom identifikacije počinioca. Bilo koji od ovih predmeta se može smatrati "dokumentarnim dokazom" da je počinjen zločin seksualnog nasilja.
2. Općenito, praktičari trebaju prikupiti ovakve dokumente, čak i ako nisu dobili obuku kao krivični istražioc. U tom kontekstu, upute koje se odnose na "dokumentarne dokaze" se razlikuju od uputa koje se odnose na "fizičke dokaze" (**pogledaj Dodatak 6, "Fizički dokazi: principi lanca čuvanja"**). No, neka ograničenja su ipak prisutna.
 - Ako praktičar nije obučan kao krivični istražioc, možda će htjeti izbjeći da se nađe u poziciji u kojoj će biti pozvan kao svjedok da objasni kako je došao do određenog dokumenta od važnosti.
 - Originalni dokumenti od važnosti bi se trebali uzimati samo u posebnim okolnostima. Obično je najbolje uzeti kopije dokumenata od važnosti, koji će biti potkrijepljeni nečim što će dati autentičnost dokazu. Korištenje u slučaju primjera koji je iznad naveden:
 - a. Ako praktičar u napuštenoj vojnoj zgradi naiđe na dokument u kojem se navodi komandna struktura vojne patrole u neko određeno vrijeme, mogao bi imati razlog da vjeruje kako će taj dokument biti uništen ukoliko se ostavi u toj zgradi. U tom slučaju, praktičar bi trebao pokušati kopirati dokument i dobiti dokaz kojim se verifikuje njegova vjerodostojnost (tj. dokaz kojim se daju detaljne informacije o dokumentu i okolnosti pod kojima je nađen, kao i izjave svjedoka). Ako to nije moguće, može se uzeti i originalni dokument.
 - b. Ako praktičar upozna doktora iz izbjegličkog kampa koji ima ljekarski nalaz nakon pregleda osobe koja je žrtva silovanja, taj dokument se nikako ne smije uzeti u originalu. Možda će pacijentu trebati originalni dokument za nešto, a s druge strane, ljekarski nalaz je dokaz o zločinu seksualnog nasilja koji je manje uvjerljiv od dokaza preživjele osobe/svjedoka. Fokus praktičara treba biti na uzimanju verifikovane kopije dokumenta (ako dobije saglasnost za dobivanje dokumenta) i vođenje intervjua sa doktorom, preživjelom osobom i bilo kojim drugim svjedokom (**pogledati Dodatak 3, "Intervjuisanje: Osnovni principi i vrhunski praktični savjeti"**).
 - c. Ako se praktičar upozna sa zvaničnikom iz vlasti koji bi mu mogao dati dokument što može pomoći da se identifikuje počinitelj i ako smatra da taj dokument može bezbjedno uzeti, pohraniti i čuvati dok ne bude potreban u nekom budućem sudskom procesu i ako vjeruje da bi zvaničnik mogao napraviti drugu verziju ovog dokumenta, ako bi to bilo potrebno, onda može uzeti originalni dokument.
3. U okolnostima u kojima praktičar donosi odluku da prikupi dokumente (bez obzira da li se radi o originalnom primjerku ili kopiji), trebalo bi primijeniti principe "lanca čuvanja" koji

su navedeni u ovom dodatku. "Lanac čuvanja" predstavlja način da se pokaže odakle je dokument došao. Istovremeno, to je način da se pokaže da niko nije vršio neovlaštene promjene na dokumentu, od momenta kada ga je praktičar uzео, do momenta kada se koristi kao dokaz za zločin seksualnog nasilja. "Lanac čuvanja" je veoma važan, jer bi, u slučaju da ga nema, sud mogao odbiti da uzme dati dokument u razmatranje kao dokaz u krivičnom postupku vezanom za zločin seksualnog nasilja, ili bi mogao da odluči da dati dokument ne predstavlja dobar dokaz počinjenja zločina. Za vođenje "lanca čuvanja" dokumenta, praktičar treba zabilježiti slijedeće informacije.

Principi

- A. Na koji način je dokument uzet.
- B. Da li je (i kako) posjedovanje dokumenta prenošeno s jedne osobe i/ili organizacije na drugu.

A. Na koji način je dokument uzet?

Opšti princip je da bi dokument trebao biti označen sa barem slijedećim informacijama:

1. identifikacijski broj slučaja – broj koji je dat određenom slučaju i kojim se povezuju sve informacije što se odnose na taj slučaj;
2. datum uzimanja dokaza;
3. ime osobe koja je uzela dokument i imena drugih osoba koje su bile prisutne tokom uzimanja;
4. tačna lokacija dokumenta kada je uzet; i
5. vrsta dokumenta koji je uzet.
6. Praktičari bi trebali da naprave bilješke o mjerama koje su uspostavljene da se osigura sigurno čuvanje dokumenta tokom perioda posjedovanja (npr. nalazio se u zaključanom kabinetu kojem je pristup imao samo praktičar).
7. Ako praktičar nije sam uzео dokument, onda treba navesti podatke o dogovoru, uslovima ili razgovoru sa osobom koja je uzela dokument, vezan za samo korištenje dokumenta.
8. Svi dokumenti koje praktičari prikupe trebaju biti (pažljivo) spremljeni u vrećicu za dokaze (plastična vrećica koju je lako zatvoriti, ako na dokumentu nema vode/vlage; ako, pak, ima vode/vlage na dokumentu, onda radije koristiti kovertu od papira bez kiselosti). Vrećica/koverta treba biti zapečaćena i potpisana od strane osobe koja je uzela dokument. Vrećica/koverta sa dokazom se ne bi trebala otvarati ni u kojem momentu.
9. U idealnim prilikama, sve navedene informacije bi trebale biti napisane na jednom listu papira koji će biti pričvršćen za vrećicu/kovertu sa dokazom u kojoj se dokument nalazi.

Ove informacije ne treba popunjavati za svaki dokument ako su izvor, datum, lokacija i ime osobe koja je uzela dokument isti. No, proces treba biti cjelosno urađen u slučajevima gdje se bilo koja od navedenih varijabli razlikuje između predmeta, a posebno ako se radi o izvoru.

DODATAK

7

B. Da li je posjedovanje dokumenta ikada prenošeno između različitih pojedinaca ili organizacija?

Ako je čuvanje dokumenta bilo prenošeno sa jedne osobe ili organizacije na drugu, potrebno je zabilježiti podatke takvog prenošenja. To se može jednostavno uraditi putem “evidencije prenošenja”.

Evidencija prenošenja bi trebala biti urađena za svaki prenos svakog dokumenta:

1. identifikacijski broj slučaja – broj koji je dodijeljen određenom slučaju da bi se mogle povezati sve informacije koje se odnose na taj slučaj;
2. vrsta dokumenta koji je uzet;
3. datum prenosa posjedovanja;
4. razlozi prenosa posjedovanja; i
5. potpis osobe koja je predala dokument i potpis osobe koja ga je primila.
6. U idealnim prilikama, evidencija bi trebala dati i pregled sigurnosnih okolnosti tokom rukovanja i pohrane dokumenta.

Općenito, najbolje je da se broj prenosa posjeda dokumenta svede na najmanji mogući broj.

DODATAK

8

Dodatak 8**Upute o fotografisanju, videosnimanju i pravljenju skice mjesta zločina, fizičkih dokaza i fizičkih povreda**

Tokom boravka na terenu, možda ćete naići na neko mjesto za koje bi se moglo činiti da je mjesto gdje je došlo do zločina seksualnog nasilja (npr. soba sa krvavim tragovima na podu i prljavim dušecima), možda ćete naići na predmet koji sugeriše da je tu došlo do seksualnog nasilja (npr. oružje za koje vam je svjedok rekao da je korišteno za silovanje), ili žrtvu čije su povrede od seksualnog nasilja očite (npr. žena sa modricama i ogrebotinama na leđima, koja vam je rekla da su te povrede rezultat seksualnog nasilja).

Uz informacije koje prikupite od preživjelih/svjedoka putem intervjua, važno je da uradite i fotografiju, nacrt i (gdje je to moguće) videozapis dobivene informacije. Te informacije – ako se pravilno prikupe – mogu biti veoma snažni dokazi u budućim sudskim procesima.

Posebno u slučaju fizičkih dokaza, *mnogo* je bolje uraditi fotografiju, videozapis ili skicu dokaza, nego ga uzeti. Općenito, ne biste trebali uzimati fizičke dokaze, osim u izuzetnim slučajevima i ako ste prošli odgovarajuću obuku (**pogledati Dodatak 6, “Fizički dokazi: Principi ‘lanca čuvanja’”**) i ako imate mogućnost da prevezete i osigurate date dokaze.

U slučaju fizičkih povreda, savjetuje se da fotografisanje tih povreda obave obučeni zdravstveni radnici. No, i druge osobe bi mogle (uz pridržavanje uputama koje slijede) fotografisati osnovne povrede koje nisu na intimnim dijelovima tijela, samo uz izričito odobrenje povrijeđene osobe.

Ove upute se odnose generalno na svakoga ko odluči da fotografiše, uradi videozapis ili napravi skicu mjesta zločina, fizičkog dokaza ili fizičke povrede na žrtvi. No, određene osobe možda nemaju mandat da fotografišu, prave videozapise ili skice, pa je od velike važnosti da svoj pristup koordinirate sa drugim akterima na terenu, kako bi se osigurala razmjena informacija i izbjeglo dupliranje djelovanja. Ono što je postavljeno u vašem mandatu i politika vaše organizacije u odnosu na situacije koje mogu zahtijevati privremeno djelovanje van mandata je ključno za ovaj proces.

Zapamtite da su sigurnost preživjelih/svjedoka i njihove zajednice prioritet u situacijama koje su opasne; ako ne možete dobiti fotografije/videomaterijale koji će osigurati tu sigurnost, to ne znači da fotografije/vide materijal neće nikada biti dostavljeni kao dokazi.

Fotografisanje i videosnimanje mjesta zločina, fizičkih dokaza i fizičkih povreda

Fotografije mogu biti veoma korisni dokazi u bilo kojem budućem sudskom procesu, ako se “autentičnost” tih fotografija može dokazati. “Autentičnost” znači da se može dokazati da su fotografija ili bilo koji drugi dokaz istinski. Nije uvijek jednostavno osigurati dovoljnu količinu informacija kojima demonstrirate autentičnost, te zbog toga postoje koraci koji se mogu poduzeti da bi se smanjile mogućnosti da neko osporava autentičnost dokaza.

DODATAK

8

Prije istrage

1. Naučite kako koristiti svoj fotoaparatus i drugu fotografsku opremu. Posebno je bitno da naučite kako da rukujete sa funkcijom postavljanja datuma i vremena na vašem fotoaparatu i kako da rukujete sa podešavanjem boje i svjetla. Ako radite u različitim vremenskim područjima, podesite svoj fotoaparatus na srednje vrijeme po Greenwichu (Greenwich Mean Time).
2. Pogledajte dostupne upute za korištenje.

Ako odlučite da fotografirate

3. Fotografirate li neku osobu, najprije se pobrinite da dobijete njihov informisani pristanak za fotografisanje.
 - Možda će biti potrebno da odobrenje za fotografisanje tražite od: zajednice koja kontroliše mjesto zločina; preživjele osobe/svjedoka koji ima kod sebe predmet koji predstavlja fizički dokaz; ili žrtvu koja je pretrpjela fizičke povrede.
 - Pokažite razumijevanje prema ugodnosti i privatnosti osobe u pitanju. U nekim je kulturama fotografisanje neprihvaćeno ponašanje. Ovo je posebno važno prilikom fotografisanja fizičkih povreda.
 - Obavijestite osobe koje imaju veze sa fotografisanjem o namjeri korištenja fotografija. Posebno je važno da razgovarate o pitanjima anonimnosti: da bi dokaz bio prihvatljiv u bilo kojem budućem sudskom procesu, sve osobe koje su fotografisane (npr. žrtva seksualnog nasilja) neće moći da zadrže anonimnost.
 - Ako osoba ne želi dati svoj pristanak, nemojte je fotografisati. Objasnite osobama uključenim u fotografisanje kakve su posljedice odbijanja fotografisanja.
 - Ako se fotografišu ljudski ostaci, u bilo kojoj formi, važno je da se prema njima ponaša sa dužnim poštovanjem i u okviru prakse koju ta kultura upražnjava.
 - Nakon fotografisanja, povežite identitet osobe sa fotografijom (npr. pobrinite se da svaka fotografija sadrži identifikacijski broj slučaja, ili odštamajte i napišite broj slučaja na list papira i fotografišite taj list na početku i kraju filma ili memorijske kartice – vodite računa da identifikacijski broj slučaja ne smije imati podatke kojima se objelodanjuju ime i adresa osobe).
4. Fotografirajte odmah.
 - Ako fotografišete mjesto zločina ili predmet koji predstavlja fizički dokaz, pobrinite se da ga ne promijenite prije fotografisanja.
 - Ako fotografišete fizičku povredu i ako je do seksualnog nasilja nedavno došlo, fotografije bi trebalo napraviti što je prije moguće. No, trebete razmisliti da li da povrede fotografišete i neko vrijeme poslije prvog fotografisanja, s obzirom da za neke modrice treba više vremena da se pojave nakon udarca.
5. Napravite fotografije iz različitih uglova i uz korištenje pokazatelja veličine omjera.
 - Kada se radi o mjestu zločina i fizičkim dokazima:
 - i. prvo fotografišite cijelo mjesto zločina, koristeći neki svakodnevni predmet da pokažete omjer (npr. novine);

DODATAK

8

- ii. napravite fotografije srednjeg dometa ili kontekstualne fotografije svakog pojedinačnog predmeta kako biste pokazali njegov položaj na mjestu zločina;
 - iii. napravite fotografije značajnih predmeta iz neposredne blizine s ciljem da se približi kontekst zločina seksualnog nasilja (npr. odjeća, mrlje od krvi, ili predmeti korišteni za počinjenje seksualnog nasilja).
- Za fizičke povrede:
 - i. nemojte mijenjati način fotografisanja: npr. sve fotografije žrtve pravite s lijeva na desno i odozgo prema dolje, kako bi se zadržala dosljednost podataka;
 - ii. vodite računa o privatnosti i skromnosti žrtve prilikom fotografisanja;
 - iii. neka prva fotografija bude lice žrtve, u svrhu identifikacije. Ovo nije neophodno ako je osoba koju se fotografiše jasno identifikovana na svakoj fotografiji;
 - iv. napravite najmanje dva snimka svake povrede, iz različitih uglova. Uvijek treba napraviti jednu fotografiju pod uglom od 90 stepeni;
 - v. napravite fotografije svake povrede iz neposredne blizine i koristite sredstvo omjera kako bi se moglo uraditi odgovarajuće mjerenje povrede;
 - vi. napravite fotografije srednjeg dometa svake pojedinačne povrede kako biste jasno pokazali koji dio tijela je povrijeđen;
 - vii. prilikom pravljenja fotografija cijele žrtve, u svrhu pokazivanja obima povreda, uzmite u obzir da žrtvu obučete ili umotate na odgovarajući način.
6. Imajte na umu da će samo jasne i tačne fotografije biti prihvatljive u bilo kojem budućem sudskom procesu.
 - Ako je to moguće, fotografije treba raditi na dnevnom svjetlu ili sa pozadinskim svjetlom kako bi se izbjegla prevelika izloženost svjetlu.
 - Pozadina fotografije treba biti što više neutralna: treba izbjegavati šarene ili pozadine s puno detalja, da se ne bi promijenila tačnost fotografije.
 - Digitalni fotoaparati bi trebali biti kapaciteta od najmanje 4 megapiksela. Ne preporučuje se fotografisanje pametnim telefonima, osim ako nema drugog izbora.
 - Gdje god je to moguće, u fotografiju ugradite ljestvicu boja, kako bi se osigurala tačna reprodukcija boja.
 - Fotografije i videomaterijal su rijetko sami po sebi autentični – drugim riječima, bez svjedočenja preživjele osobe/svjedoka ili druge vrste svjedočenja kojim se objašnjava šta se nalazi na fotografiji /videosnimku i davanja konteksta onome što se na njima vidi, sama fotografija/video bi mogli imati vrlo nisku dokaznu vrijednost.
 7. Označite datum na fotografijama.
 - Koristite funkciju za postavljanje datuma i vremena na fotoaparatu ili, ako je nemate, onda napravite jednu fotografiju novina od tog dana na početku filma ili na memorijskoj kartici. Ako radite u različitim vremenskim zonama, podesite vrijeme na fotoaparatu na srednje vrijeme po Greenwichu (Greenwich Mean Time).

DODATAK

8

- Time ćete podići dokaznu vrijednost fotografije i pomoći kod verifikovanja dokaza.
8. Uspostavite “lanac čuvanja”.
 - Pogledati **Dodatak 6, “Fizički dokazi: Principi lanca čuvanja”**.
 - Morate biti u mogućnosti da verifikujete fotografije kao originale koje niko nije mijenjao. U slučaju da se desila neka promjena – npr. da je fotografija okrenuta sa vertikalnog na horizontalni prikaz – to je potrebno dokumentovati i morate biti u mogućnosti to objasniti.
 - Sve fotografije trebaju biti jasno označene i mora se pridržavati “lanca čuvanja”.
 - Sve fotografije i videodokazi trebaju biti uvedeni u katalog sa uspostavljenim sistemom numerisanja, koji treba stvoriti poveznicu sa drugim dokazima vezanim za tu određenu fotografiju/videosnimak (npr. dokaz preživjele osobe/svjedoka).
 - Pobrinite se da zapišete sve informacije koje se odnose na fotografiju/video – ko je napravio, kada, gdje, zašto i kako, ko je dao informacije koje su dovele do toga da to neko fotografiše/snimi, kao i ko je sve bio prisutan.
 - Za fotografije snimljene na filmu, treba zabilježiti serijski broj rolne filma i originalni broj svakog snimka na filmu koji se odnosi na sve fotografije.
 - Za digitalne fotoaparate možete koristiti tehničko rješenje koje označava ili stavlja “vodeni žig” (kao šifra ili oznaka identifikacije) na fotografiju u vrijeme fotografisanja, te se može koristiti za njeno verifikiranje. Svaka datoteka digitalne fotografije će obično u sebi sadržavati obimne metapodatke (npr. datum i vrijeme kada je napravljena fotografija, datum i vrijeme kada je fotografija promijenjena, vrstu fotoaparata, ekspoziciju i dužinu fokusa).
 - Fotografija, da bi se mogla koristiti kao dokaz, mora biti originalna. Sa izvornog prikaza na fotografiji ništa ne smije biti obrisano niti dodato. Ako imate samo kopiju fotografije, morate biti u mogućnosti pokazati da je to prava, nepromijenjena kopija originalnog primjerka.
 - Prilikom snimanja videosnimka, pokušajte da izbjegnute zaustavljanje i ponovno započinjanje snimanja gdje god je to moguće, kako biste izbjegli mogućnost sumnje da je dio snimka uklonjen.
 9. Pohranite i čuvajte fotografije na siguran način.
 - Negative filmova treba čuvati daleko od izvora toplote ili svjetlosti, jer oštećuju filmove.
 - Štampane fotografije, bez obzira da li su sa filma ili digitalne, trebaju biti pričvršćene uz bilješku u kojoj piše koliko fotografija čini cijeli paket.
 - Kod digitalnih fotografija, prenesite sadržaj kartice na računar, snimite WORM CD (piši jednom, čitaj više puta – engl. Write Once, Read Many) ili pohranite fotografije na memorijski uređaj zaštićen lozinkom. Napravite dvije kopije.
 - Rolne filma, štampane fotografije, CD-ove i memorijske kartice čuvajte u zaključanom kabinetu sa ograničenim pristupom i vodite evidenciju o tome ko ima dozvolu za pristup (treba zabilježiti ime osobe, datum, vrijeme i svrhu pristupa).

DODATAK

8

- Napravite plan gdje će se dokazi pohraniti i ko će voditi računa o njima. U idealnim prilikama bi se koristila lokacija koju nadgleda čuvar dokaza, čak i ako vaša organizacija zadržava “pravo vlasništva” nad fotografijama.
 - Vodite računa prilikom prolaza kroz kontrolne punktove, jer bi se od vas moglo tražiti da pokažete fotografije (štampane ili digitalne) i negative koje biste mogli imati sa sobom.
 - Sve fotografije i videosnimci trebaju biti zavedeni u katalog sa uspostavljenim sistemom numeracije, a taj sistem ih treba povezivati sa drugim dokazima koji će podupirati njihovu valjanost (npr. dokaz preživjele osobe/svjedoka).
10. Prilikom pravljenja videosnimka:
 - Pokušajte da izbjegnute naraciju koliko god je to moguće; umjesto toga, u prilog videodokazu dostavite dokaze preživjelih/svjedoka. Drugim riječima, tokom snimanja događaja koji se dešavaju u momentu snimanja, činite to tiho i na način kako se događaji dešavaju, bez naracije. Nakon toga obavite intervju sa svjedocima koji su upoznati s onim šta se desilo, onako kako se vidi na videosnimku i pobrinite se da postoji način kojim se izjava (ili više njih) preživjele osobe/svjedoka može povezati sa snimkom. Videosnimak i izjave preživjelih/svjedoka zajedno predstavljaju dokaz.
 - Pobrinite se da napišete sve informacije o tome ko obavlja snimanje, ko je još prisutan, datum, vrijeme i mjesto snimanja, te zabilježite sve osobe koje posjeduju snimak od momenta snimanja pa nadalje (**pogledati Dodatak 6, “Fizički dokazi: principi lanca čuvanja”**). Zabilježite i ako je napravljena bilo koja dodatna kopija videosnimka, te ko ju je napravio ili kod koga se kopija nalazi.
 - Imajte na umu da su anonimni dokazi korisni samo za daljnji trag.
 - Pokušajte da se često ne zaustavljate i ponovno započinjete snimanje koliko god je to moguće prilikom snimanja istog događaja ili lokacije. Na taj način ćete izbjeći optužbe da ste izrezali neki dio snimka.
 - Što više sadržaja pokazuje lokaciju, vrijeme dana, datum, okruženje na makronivou i detalje na mikronivou, veća će biti vjerovatnoća da će video imati dokaznu vrijednost. Podupirući dokazi preživjele osobe/svjedoka, mogu imati svrhu da potkrijepe videodokaz.
 - Izbjegnute dramtizaciju – snimajte kao da niste tamo, nego kao da ste kamera koja je tu postavljena, a ne neko ko pokušava poslati određenu poruku. Pokažite što više cijele priče; dokazi su kredibilniji ako se ne vide jasni rezovi, jer ovakvi događaji rijetko tako i izgledaju.
 - Prilikom snimanja nasilja koje je u toku, prioritet treba vaša sigurnost, a ne na dokaz. Ako ste procijenili da će snimanje biti bezbjedno, pokušajte da snimate što šire područje, a zatim se fokusirajte na užu područje, bez da prekidate i nastavljate sam proces snimanja.
 - Prilikom snimanja žrtve (preminule osobe) ili drugog mjesta zločina, snimite 360 stepeni u krug, izdaleka i izbliza, i okružite tijelo uz neprekidno snimanje, ako je to moguće, a uz to se sve više približavajte tijelu tokom kruženja, i najzad zumirajte na identifikovane dokaze i povrede.
 - Uvijek se preporučuje snimanje sa prikazom datuma i vremena na samom ekranu; no, imajte na umu da je ove postavke lako promijeniti i pobrinite se da su vam datum i vrijeme ispravno podešeni.

DODATAK

8

Skiciranje mjesta zločina, fizički dokazi i fizičke povrede

Skica može dati korisnu alternativu ili dopunsku informaciju uz fotografiju, s obzirom da predstavlja stalnu zabilješku veličine i odnosa razmaka unutar nekog mjesta zločina i fizičkog dokaza koji se na njemu nalazi. Iako ovakva skica ne bi mogla biti korištena kao primarni oblik dokaza, ona će vam pomoći da se podsjetite.

Možete odabrati da napravite skicu kako biste pojasnili informacije koje su pokazane na nekoj od fotografija koje ste napravili (uključujući i poziciju fotoaparata, fotografa i slično).

11. Napravite skicu nakon pravljenja fotografija i prije nego što se bilo šta pomjeri.
12. Napravite skicu cijelog mjesta zločina, predmeta i informacija koje se tu nalaze (npr. identitet uključenih osoba).
13. Možete napraviti "grubu skicu" (npr. grubi prikaz mjesta zločina i mjerenja predmeta i građevina, udaljenosti među njima), ili napraviti "gotovu skicu" (npr. završene dorade grube skice, koje se obično koriste tokom sudskih procesa).
14. Ako pravite skicu mjesta zločina, možete to uraditi iz "ptičje perspektive" (što je najuobičajeniji način pravljenja skice, ali ne daje prikaz visine predmeta), ili možete napraviti skicu iz neke druge perspektive (npr. bočno).
15. Obavezno uključite:
 - naslov koji objašnjava šta skica predstavlja;
 - legendu kojom objašnjavate simbole koje ste koristili na skici;
 - datum, vrijeme i mjesto koje skica pokazuje (i bilo koje druge važne, identifikujuće informacije);
 - ime osobe koja je nacrtala skicu;
 - oznaku smjera (npr. sjever);
 - omjer korišten na skici (npr. 1:1); i
 - tablicu mjera (objasnite udaljenosti i mjere povezane sa skicom – premda, potrebno je napraviti bilješku da su sve mjere urađene po procjeni).
16. Ako imate mogućnosti, razmislite o "mapiranju" mjesta zločina, koje se može uraditi uz slijedeće:
 - osnovno mapiranje (korištenje osnove, npr. komad ograde kojim će se mjesto zločina tačno premjeriti);
 - mapiranje uz pravougaone koordinate (korištenje dvije osnove);
 - triangulacija (korištenje tri fiksne tačke); i/ili
 - polarno/rešetkasto koordinatno mapiranje (korištenje fiksne ili poznate tačke da bi se pokazali ugao i udaljenost).

Razmislite o korištenju GPS i Total Stations sistema za mapiranje koji mjerenje obavljaju u polarnim koordinatima, a zatim ih prebacuju u rešetkaste koordinate. Taj posao je najbolje ostaviti profesionalcima. Ako koristite GPS, provjerite stepen tačnosti (na uređaju se nalazi

DODATAK

8

očitanje tačnosti – samo rijetki će pokazati tačnost sa manje od jednog metra odstupanja). Najbolje je uzeti GPS koordinate neke fiksne, nepomične građevine, a zatim fizički mjeriti predmete s tog mjesta.

Primjeri fotografija, skica i mapiranja

Mjesto zločina na otvorenom

Loša fotografija u odnosu na dobru fotografiju

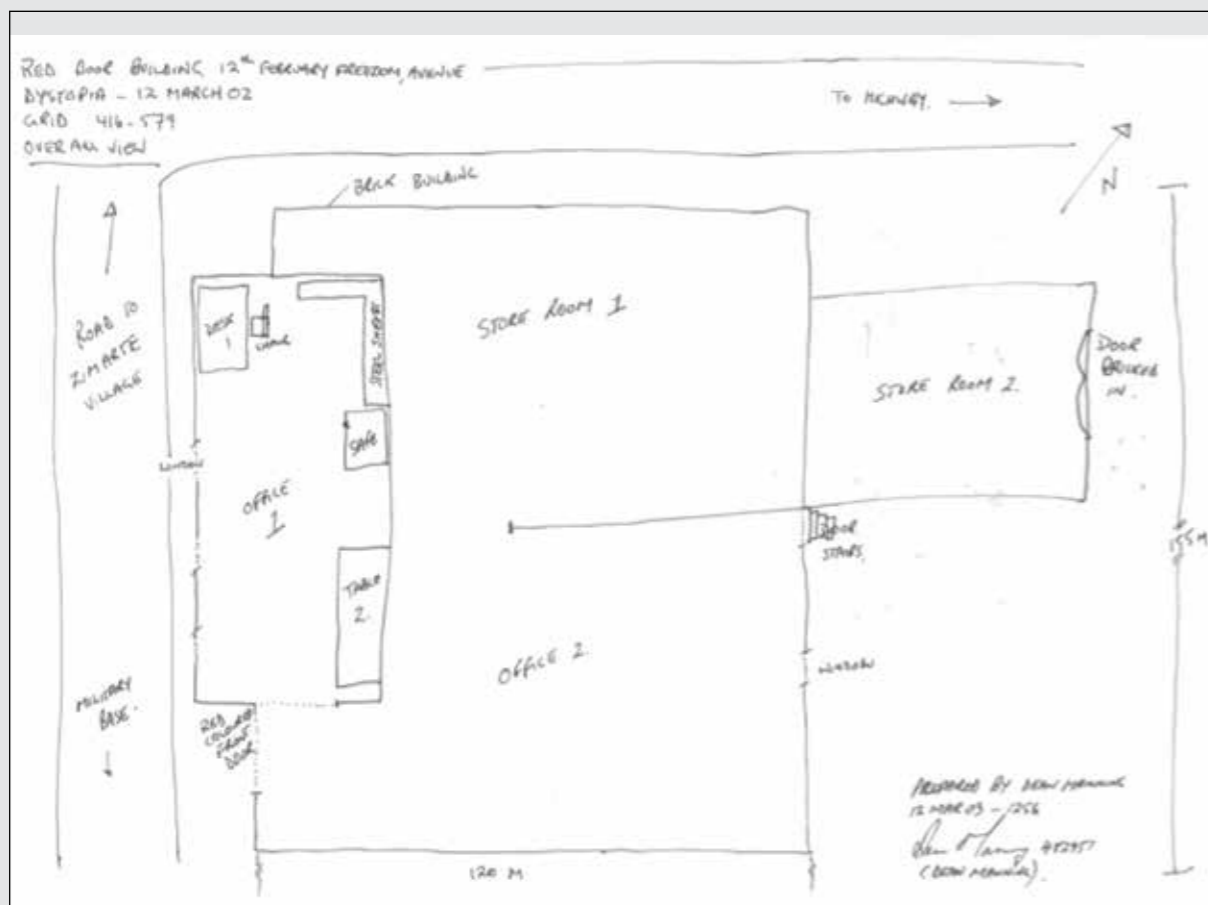

DODATAK 8 Korištenje mjera i markera

8

Korištenje mjera i markera

DODATAK 9

Dodatak 9

Pravila o dokazima i postupcima kao sredstvo zaštite preživjelih/svjedoka

Postoje određeni mehanizmi koje praktičari mogu primijeniti u sudnici u smislu zaštite preživjelih/svjedoka tokom njihovog svjedočenja. Svaka jurisdikcija se razlikuje jedna od druge i svaki sud će imati drugačija pravila postupka i dokaza. Ovaj dio navodi neke od primjera mogućih procedura za zaštitu u sudnici, koje bi praktičari trebali nastojati da primijene u kontekstu svojih suđenja (ako to dozvoljavaju pravila postupka i dokaza koja su na snazi). Vjerujemo da bi ovi prijedlozi mogli da inspirišu primjenu kreativnih rješenja od strane tužilaca i sudija za preživjele/svjedoke koji svjedoče na sudu.

Međunarodna krivična praksa je uspostavila slijedeća pravila postupka i dokaza.⁶⁷

1. Za zločin seksualnog nasilja nije potrebno potkrepljivanje dokaza

Prema principima međunarodne krivične procedure, dodatni dokazi nisu potrebni za slučajeve seksualnog nasilja. To u praksi znači da samo svjedočenje preživjele osobe može biti dovoljan dokaz da je počinjen zločin seksualnog nasilja, u odsustvu bilo kakvih drugih potkrepljujućih dokaza od svjedoka, iz dokumenata, ljekarskih nalaza, fotografija ili drugih mogućih potkrepljujućih dokaza.⁶⁸

No, ovo često znači da se kredibilitet preživjele osobe pokušava osporiti tokom unakrsnog ispitivanja, u pokušaju da se njeno/njegovo svjedočenje diskredituje. Praktičari bi trebali biti svjesni međunarodnih i domaćih pravnih praksi koje navode da svjedočenje preživjele osobe nije manje kredibilno, da dopunski dokazi nisu potrebni da bi se pokazao kredibilitet i zbog čega je to tako, u smislu određene prirode zločina.

2. Pitanja o pristanku se ne mogu postavljati svjedocima bez izričite dozvole suda

U domaćem kontekstu, osobe koje su preživjele zločin seksualnog nasilja često imaju obavezu da pokažu sudu da nisu dale svoj pristanak za seksualni čin. Izostanak pristanka ne predstavlja element seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom zakonu. U međunarodnoj krivičnoj praksi, pravna filozofija se razvila na način da zaštiti preživjelu osobu od pitanja koja se odnose na pristanak. To je tako zbog činjenice da se seksualno nasilje, počinjeno u kontekstu oružanog sukoba, masovnih zverstava ili genocida, dešava u takvim okolnostima koje negiraju pristanak. Postoji sporazum da je apsurdno postaviti pitanje vezano za pristanak osobi koja je preživjela zločine počinjene u okviru konteksta međunarodnih zločina, te da moguća šteta koju sugestija pristanka može uzrokovati za preživjelu osobu premašuje bilo kakvu dokaznu korist postavljenog pitanja. Istinski pristanak pod uslovima masovnog nasilja, mučenja, zatvaranja, prijetnje, prisile i ostalih okolnosti u kojima međunarodni zločini bivaju počinjeni se u osnovi smatra nemogućim.

⁶⁷ Ovi koncepti su reflektovani na različite načine u Pravilima postupka i dokaza na Međunarodnom krivičnom sudu (MKS), ad hoc i hibridnim sudovima. Ovaj dio Protokola navodi koncepte u općem smislu, bez specifične reference na određenu sudsku praksu. Praktičari mogu koristiti ovaj dio Protokola kao izvor podataka za zagovaranje za primjenu ovih i drugih pravila koja mogu doprinijeti poboljšanoj učešću preživjele osobe/svjedoka u sudskom procesu i odgovornosti za zločine zbog kojih daje svjedočenje.

⁶⁸ Imajte na umu da Pravila postupka i dokaza MKS-a izričito navode da potkrepljujući dokazi nisu potrebni ni za jedan zločin koji se vodi na osnovu Rimskog statuta. U praksi, potkrepljujući dokazi mogu, naravno, pojačati slučaj, ali izostanak potkrepljujućih dokaza ne znači da su sami dokazi nedovoljni za podizanje optužbe ili za osuđujuću presudu.

DODATAK

9

Pravila postupka i dokaza mogu biti obavezujući za tim odbrane da obavijesti sudiju, prije nego što preživjela osoba uđe u sudnicu, da planira postaviti pitanje o pristanku; u tom slučaju, sudija će revidirati pripremljene dokaze o pristanku, prije nego preživjela osoba uđe u sudnicu, i odlučiti da li će odbrani biti dozvoljeno da to pitanje postavi svjedoku.

S druge strane, tim tužilaštva bi mogao da se usprotivi u vezi sa postavljanjem tog pitanja, pa će odluku donijeti sud. Kako bi se pokazalo da su okolnosti u kojima se čin dogodio bile takve da je pristanak bio nemoguć, tužilac mora osigurati predočavanje dovoljnih dokaza za okolnosti u kojima je pristanak bio nemoguć.

U međunarodnoj krivičnoj praksi, ako sud dozvoli postavljanje pitanja o navodnom pristanku, to će se desiti na raspravi u sudačkoj sobi, tj. publika će biti izvedena sa galerije i svaki prenos će biti onemogućen. U smislu dobrog postupka, zatvoreno ročište se može koristiti i da se saslušaju argumenti obje strane u vezi sa davanjem odobrenja za postavljanje pitanja vezanih za navodni pristanak.

3. Prisustvo osoba koje daju podršku u sudnici

U nekim je kontekstima možda moguće zatražiti odobrenje od sudije da se omogući prisustvo osobe koja će dati podršku u sudnici, sjedeći u vidokrugu svjedoka, kako bi stekao osjećaj podrške. Ovo je nešto što se koristi da bi se svjedok koliko-toliko opustio u ovoj relativno neugodnoj situaciji.

4. Zabrana pitanja o ranijem i kasnijem seksualnom ponašanju

Većina međunarodnih krivičnih sudova zabranjuju pitanja vezana za ranije ili općenito seksualno ponašanje preživjele osobe. MKS pravila zabranjuje pitanja i o kasnijem seksualnom ponašanju. Ovakva pitanja mogu biti prilično ponižavajuća, a u kontekstu ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida se smatraju nerelevantnim i neprimjerenim. Naprimjer, pitanje kao što je: "Da li ste/jeste li bili djevica?" ne bi trebalo biti dozvoljeno jer može uznemiriti preživjelu osobu i nije relevantno u procesu dokazivanja ili pobijanja navodnog zločina. Praktičari mogu uzeti u obzir međunarodnu praksu kao osnovu za zagovaranje procedura koje isključuju takva pitanja.

5. Ostale mjere zaštite

Žrtve (ili njihove porodice i bliski saradnici) nikada ne bi trebale biti izloženi riziku od osвете ili ponovne traumatizacije kao posljedice njihove saradnje u svojstvu svjedoka. Svaki sudski sistem treba imati zaštitne mjere na raspolaganju preživjelima/svjedocima. Te mjere bi mogle biti neke od slijedećih.

Fizička/van sudnice zaštita svjedoka

- Programi za preseljenje svjedoka.
- Siguran transport za svjedoke i/ili smještaj tokom svjedočenja.

Proceduralna/u sudnici zaštita svjedoka

- Zatvaranje ročišta za javnost
- Svjedočenje na daljinu, naprimjer, putem videoveze
- Svjedočenje pod pseudonimom.

DODATAK

9

- Svjedočenje uz korištenje deformacije tona i slike.
- Odvojeni ulazi i čekaonice za svjedoke.
- Odgođeni prenos (za procese koji se prikazuju na televiziji).

Podrška za svjedoke

- Pravni savjeti o pravima i obavezama svjedoka.
- Objašnjenja neutralne strane o procesu svjedočenja.
- Savjetovanje.
- Administrativna podrška sa logistikom, naprimjer, prevođenje, putovanje, povrat troškova.
- Organizovanje potreba "pratioca" koji bi bio sa svjedokom tokom sudskog procesa, kao dodatna podrška

Praktičar treba istražiti obim mjera koje su na raspolaganju i zagovarati za proširenje obima za preživjele/svjedoke ovih vrsta zločina.

Dodatak 10

Primjer lješkarskog uvjerenja nakon seksualnog napada

Forenzičko lješkarsko uvjerenje predstavlja primjer koji mogu koristiti obučeni doktori i medicinske sestre koji obavljaju forenzičke lješkarske preglede i dokumentuju fizičke i promjene u ponašanju u svojim zdravstvenim ustanovama, gdje je to moguće.

LJEKARSKO UVJERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA

Povjerljivi dokument

Današnji datum / / _____		Vrijeme _____	Mjesto lješkarskog pregleda _____
A. INFORMACIJE O PACIJENTU			
1. Prezime _____	2. Oznaka profesionalnog statusa _____	3. Ime _____	
4. Adresa _____		5. Spol ☐ Ženski ☐ Muški	
6. Starosna dob ☐ Nije poznato	7. Datum rođenja / / ☐ Nije poznato	8. Mjesto rođenja ☐ Nije poznato	
9. Bračno stanje ☐ Neudata/neoženjen ☐ Udata/oženjen ☐ Udovac/ica ☐ Divorcé(e) ☐ Séparé(e)			
Napomena: Ako je pacijent muškog spola, pređite na pitanje 14.			
10. Datum posljednje menstruacije / / ☐ Menstrualni ciklusi nisu počeli ☐ Post-menopauza ☐ Nije poznato			
11. Broj dosadašnjih trudnoća _____	12. Broj živorođene djece _____	13. Da li je osoba trenutno u drugom stanju ☐ Da ☐ Ne ☐ Nije poznato	
14. Pacijent/ica je u periodu od 7 dana prije napada imao/la seksualne odnose uz pristanak ☐ Da ☐ Ne			
15. Pacijent/ica je u periodu od 60 dana prije napada imao/la analne/vaginalne povrede, rane, dijagnostičke procedure ili medicinska liječenja koja bi mogla utjecati na tumačenje ovog lješkarskog pregleda ☐ Da ☐ Ne Ako "da", molimo vas da objasnite: _____			
16. Datum i vrijeme napada / / : : ☐ Nije poznato		17. Mjesto napada _____ ☐ Nije poznato	
18. Korištenje sile, prijetnje ili oružja (označiti sve što odgovara) ☐ Fizička sila ☐ Korištenje oružja ☐ Prijetnja pacijentu ☐ Prijetnja drugima ☐ Nije poznato			
19. Vrsta sile/oružja (označiti sve što odgovara) ☐ Palice/pendreci ☐ Noževi ☐ Povez na očima ☐ Ruke ☐ Nije poznato ☐ Drugo: (kao što je prisilna golotinja, vješanje, električno mučenje, svjedočenje ili učešće u mučenju drugih, itd.): _____ ☐ Vatroren ☐ Ograničenja ☐ Gušenje ☐ Stopala			
20. Prisilna hemijska intoksikacija pacijenta (označiti sve što odgovara) ☐ Ne ☐ Droge ☐ Alkohol ☐ Nije poznato ☐ Drugo: _____			
B. INFORMACIJE O OSUMNJIČENIMA			
1. Broj osumnjičenih ☐ Jedan (1) ☐ Dva (2) ☐ Tri (3) ☐ Više od tri Ako je "više od tri", navedite broj: _____ ☐ Nije poznato			
Prvi osumnjičeni: odgovorite na pitanja 2-6		Drugi osumnjičeni: odgovorite na pitanja 7-11	
2. Odnos osumnjičenog sa pacijentom (označiti sve što odgovara) ☐ Poznanici ☐ Član porodice ☐ Stranci ☐ Intimni partner / bivši partner ☐ Nije poznato ☐ Drugo: _____		7. Relation entre le suspect et le / la patient(e) ☐ Poznanici ☐ Član porodice ☐ Stranci ☐ Intimni partner / bivši partner ☐ Nije poznato ☐ Drugo: _____	
3. Spol osumnjičenog ☐ Ženski ☐ Muški ☐ Nije poznato		8. Spol osumnjičenog ☐ Ženski ☐ Muški ☐ Nije poznato	
4. Procjena starosne dobi osumnjičenog ☐ Nije poznato		9. Procjena starosne dobi osumnjičenog ☐ Nije poznato	
5. Osumnjičeni je: ☐ Civil ☐ Policija ☐ Vojska ☐ Milicija ☐ Nije poznato		10. Osumnjičeni je policija/vojska/milicija ☐ Civil ☐ Policija ☐ Vojska ☐ Milicija ☐ Nije poznato	
6. Jezik/ci kojim je osumnjičeni govorio ☐ Nije poznato		11. Jezik/ci kojim je osumnjičeni govorio ☐ Nije poznato	
Ako je bilo više osumnjičenih, odgovorite na pitanje 12.			
12. Opišite detaljno osumnjičene (uključujući odnos sa pacijentom, rod, procjenu starosne dobi, da li su policija/vojska/pobunjenici, koje jezike su govorili, itd.): _____			
Ime lješkara _____		N°C.N.O.M. _____	
Potpis lješkara _____		Datum / / _____	
str. 1 od 4			

LJEKARSKO UVJERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA (nastavak)

C. SAŽETAK DOGAĐAJA KOJE PACIJENT PRIJAVLJUJE

	Da	Ne	Pokušaj	Nije poznato	Komentari:
1. Penetracija u ženske genitalije:					
a. penisom	☐	☐	☐	☐	_____
b. prstom	☐	☐	☐	☐	_____
c. stranim tijelom	☐	☐	☐	☐	_____
2. Penetracija u anus:					
a. penisom	☐	☐	☐	☐	_____
b. prstom	☐	☐	☐	☐	_____
c. stranim tijelom	☐	☐	☐	☐	_____
3. Oralni kontakt sa genitalijama:					
a. osumnjičeni sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
b. treća strana s pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
c. pacijent sa osumnjičenim	☐	☐	☐	☐	_____
d. pacijent sa trećom stranom	☐	☐	☐	☐	_____
4. Oralni kontakt sa anusom:					
a. osumnjičeni sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
b. treća strana s pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
c. pacijent sa osumnjičenim	☐	☐	☐	☐	_____
d. pacijent sa trećom stranom	☐	☐	☐	☐	_____
5. Dodirivanje / kontakt sa genitalijama:					
a. osumnjičeni sa pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
b. treća strana s pacijentovim	☐	☐	☐	☐	_____
c. pacijent sa osumnjičenim	☐	☐	☐	☐	_____
d. pacijent sa trećom stranom	☐	☐	☐	☐	_____
e. pacijent sebe	☐	☐	☐	☐	_____
6. Ejakulacija:					
a. u otvore na tijelu pacijenta	☐	☐	☐	☐	_____
b. van otvora na tijelu pacijenta	☐	☐	☐	☐	_____
c. specificirajte mjesto ejakulacije: _____					

D. HIGIJENA PACIJENTA NAKON NAPADA

1. Nakon napada, pacijent je (označiti sve što odgovara)
 Jeo Pio Prao zube Urinirao Tuširao se Okupao se Nije poznato

E. PACIJENTOV OPIS DOGAĐAJA

Dajte sažetak ključnih elemenata napada, onako kako ih pacijent opisuje. (U slučaju dodatnih činjenica ili opažanja koja nisu na bilo koji način naznačena u ovom formularu, molimo vas da priložite otkucani narativni dio): _____

F. OPĆI FIZIČKI PREGLED PACIJENTA

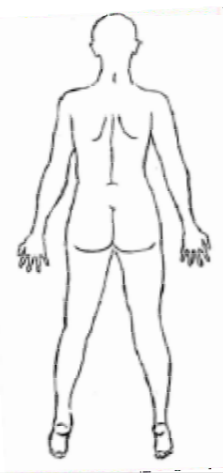
1. Krvni pritisak (mmHg) /	2. Puls (otkucaja/min.)	3. Disanje (ciklusa/min.)	4. Temperatura (Celzijusa)
5. Ponašanje i psihološko stanje (označiti sve što odgovara) ☐ strah ☐ povučенost ☐ tuga ☐ stid ☐ oštećeno mentalno stanje ☐ ljutnja ☐ šok ☐ plač ☐ zanijemio/la ☐ anksioznost			
SJETITE SE DA: PRIKUPITE DOKAZE (vlažne i suhe sekrecije, mrlje, odjeću i strane materijale sa tijela pacijenta); KORISTITE SET ZA SILOVANJE (ako ga imate) I OBRASCE LANCA ČUVANJA; I FOTOGRAFIRAJTE			
Ime lješkara _____		N°C.N.O.M. _____	
Potpis lješkara _____		Datum / / _____	
str. 2 od 4			

LJEKARSKO UVJERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA (nastavak)

F. OPŠTI FIZIČKI PREGLED PACIJENTA (nastavak)

Legenda Nalazi								
A	BI	BU	DB	DF	DS	EC	ER	FB
Ogrebotine	Ugrizi	Opekline	Krhotine	Deformiteti	Suhi sekret	Ekimoza (modrice)	Eritema (crvenilo)	Strano tijelo (objasniti)
FI	G	I	L	M	O	P	S	V
Vlakna (uključujući kosu)	Povrede od metaka	Rezovi	Duboki rezovi	Vlažni sekret	Druge povrede (objasniti)	Osjetljivost (uključujući bol)	Otekline	Vegetacija (uključujući zemlju, prijavštinu)

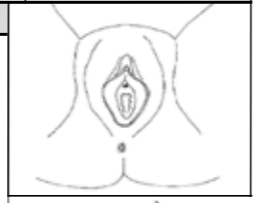

Nabrojite svaku pojedinačnu povredu/nalaz u dijagramima niže u tekstu.
Napišite odgovarajuće abrevijacije u tabeli koja slijedi za vrstu nalaza (pogledajte tabelu nalaza iznad)

		Mjesto na tijelu	Nalazi	Komentari
				

G. PREGLED GENITALIJA (ŽENE)

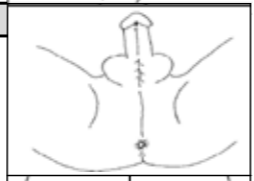
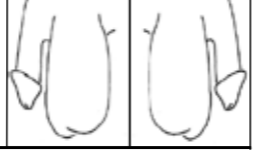
Koristeći se gornjom legendom, identificirajte i lokalizirajte elemente pregleda genitalija. Pregledajte unutrašnjost butina, vanjske genitalije, područje perineuma i analnog područja (označite odgovarajući kvadratić tamo gdje je to relevantno za nalaz koji ukazuje na seksualno nasilje)

<p>1. Povrede na unutrašnjosti butina ☐ Da ☐ Ne</p> <p>2. Povrede periuretralnog/uretralnog kanala ☐ Da ☐ Ne</p> <p>3. Povreda perineuma ☐ Da ☐ Ne</p> <p>4. Povreda labia majora ☐ Da ☐ Ne</p> <p>5. Povreda labia minora ☐ Da ☐ Ne</p> <p>6. Povreda himena ☐ Da ☐ Ne</p> <p>7. Povreda klitoris/područja oko klitorisa ☐ Da ☐ Ne</p> <p>8. Povreda debelog mesa/ivica analnog otvora/otvora/nabora ☐ Da ☐ Ne</p>	<p>9. Povreda vagine ☐ Da ☐ Ne</p> <p>10. Povreda cerviksa ☐ Da ☐ Ne</p> <p>11. Položaj prilikom pregleda ☐ Ležeći ☐ Koljena na grudima ☐ Drugo</p>
---	--

H. PREGLED GENITALIJA (MUŠKARCI)

Pregled unutrašnjosti butina, vanjske genitalije i perineuma i analnog područja (označite odgovarajući kvadratić tamo gdje je relevantno za nalaz koji ukazuje na seksualno nasilje)

<p>1. Povrede na unutrašnjosti butina ☐ Da ☐ Ne</p> <p>2. Povreda glavića penisa ili spužvastog tkiva ☐ Da ☐ Ne</p> <p>3. Povreda skrotuma ☐ Da ☐ Ne</p> <p>4. Povreda testisa ☐ Da ☐ Ne</p> <p>5. Pacijent je obrezan ☐ Da ☐ Ne</p> <p>6. Povreda debelog mesa/ivica analnog otvora/otvora/nabora ☐ Da ☐ Ne</p> <p>7. Rektalno krvarenje ☐ Da ☐ Ne</p>	
---	---

Ime ljekara _____ N^oC.N.O.M. _____
Potpis ljekara _____ Datum _____ / ____ / ____ str. 3 od 4

LJEKARSKO UVJERENJE NAKON SEKSUALNOG NAPADA (nastavak)

I. LABORATORIJSKI I DRUGI TESTOVI

OBAVLJENO:	Da	Ne	REZULTATI:	OBAVLJENO:	Da	Ne	REZULTATI:
1. HIV serologija	☐	☐	_____	6. Urinarna analiza	☐	☐	_____
2. Sifilis	☐	☐	_____	7. Bris sperme/test na infekciju	☐	☐	_____
3. Hepatitis B	☐	☐	_____	8. Ultrazvuk	☐	☐	_____
4. Papanikolau test	☐	☐	_____	9. Drugi testovi	☐	☐	_____
5. Test na trudnoću	☐	☐	_____				

J. LIJEČENJE / PLAN

1. Zaštita zdravlja nakon izlaganja nasilju (PEP)	Da	Ne	Komentari:
a. PEP	☐	☐	_____
2. Lijekovi	Da	Ne	Komentari:
a. Antibiotici	☐	☐	_____
b. Lijekovi protiv bolova	☐	☐	_____
c. Hitna kontracepcija	☐	☐	_____
d. Drugo	☐	☐	_____
3. Upute	Da	Ne	Komentari:
a. Pacijent će danas biti upućen specijalisti	☐	☐	_____
4. Zahtjev policiji	Da	Ne	Komentari:
a. Zahtjev policiji je popunjen	☐	☐	_____
b. Ako je 4a "ne", da li pacijent želi prijaviti djelo policiji?	☐	☐	_____
c. Ako je 4b "ne", da li je pacijent konsultiran u vezi sa tim koliko je važna policijska istraga?	☐	☐	_____

K. NALAZI PROCJENE

1. Historija događaja:	_____
2. Opažanja u ponašanju:	_____
3. Fizički nalazi:	_____
4. Laboratorijski testovi:	_____
5. Kompletirana dokumentacija uz ovo uvjerenje:	
☐ Laboratorijski nalazi	☐ Pisani opis (kucano na mašini/računaru)
☐ Fotografije	☐ Nije primjenjivo

L. PROCJENA ZAKLJUČAKA

1.	☐ U SKLADU sa ☐ VEOMA U SKLADU sa ☐ DIJAGNOSTIČKI u odnosu na ☐ NISU U SKLADU sa
Rezultati medicinskih nalaza su: <i>(odabrati samo jednu mogućnost)</i>	SEKSUALNIM napadom
2.	☐ U SKLADU sa ☐ VEOMA U SKLADU sa ☐ DIJAGNOSTIČKI u odnosu na ☐ NISU U SKLADU sa
Rezultati medicinskih nalaza su: <i>(odabrati samo jednu mogućnost)</i>	FIZIČKIM napadom

M. IZJAVA LJEKARA

Pacijentu sam dao pristanak na osnovu dobijenih informacija za pregled, fotografije i prenos izjave pod prisegom pravosudnim organima ili organima za provedbu zakona.

Da Ne

Ovim putem izjavljujem da su informacije koje se nalaze na ovom obrascu istinite i potpune u skladu sa mojim uvjerenjima i saznanjima.

Ime ljekara: _____
Potpis ljekara: _____
Datum: _____ / ____ / ____

Ime ljekara _____ N^oC.N.O.M. _____
Potpis ljekara _____ Datum _____ / ____ / ____ str. 4 od 4

Osnovni standardi uspješnog postupka dokumentovanja
seksualnog nasilja kao zločina po međunarodnom pravu

PRVO IZDANJE: JUNI 2014. godine

Foreign & Commonwealth Office
King Charles Street, London
SW1A 2AH
United Kingdom